

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

Matúš Krátky

VÝVOJ NOVEJ ŠKOLY SLOVENSKEJ OD JEJ VZNIKU PO ÚČASŤ V
SNEMOVÝCH VOĽBÁCH (1868-1869)
IDEY, PROGRAMY, PODPORY A VOĽBY POHLADOM SLOVENSKÝCH NOVÍN

Magisterská diplomová práca

Vedúci práce: prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

Olomouc, 2017

Čestné prehlásenie

Čestne prehlasujem, že ja, Matúš Krátky, som magisterskú diplomovú prácu s názvom *Vývoj Novej školy slovenskej od jej vzniku po účasť vo voľbách (1868-1869)* a podnázvom *Idey, programy, podpory a voľby pohľadom Slovenských novín* vypracoval sám, pod odborným vedením prof. PhDr. PaedDr. Pavla Marka, Ph.D., s využitím primárnych prameňov a sekundárnej literatúry citovaných v texte a záverečných zoznamoch. Priložená digitálna verzia je totožná s tlačenou podobou.

Matúš Krátky

Pod'akovanie

Chcel by som sa v prvom rade srdečne poďakovať vedúcemu práce prof. PhDr. PaedDr. Pavlovi Markovi, Ph.D., za odborné vedenie magisterskej diplomovej práce a všetky poznámky, pripomienky a komentáre k jednotlivým textom. Rovnako by som chcel poďakovať doc. PhDr. Michaelovi Viktoríkovi, Ph.D., a všetkým mojím kolegom z diplomového seminára, ktorí trpezlivo a poctivo pripomienkovali vybrané časti tejto práce. Obzvlášť potom Bc. Jane Turanskej za pripomienky a výpomoc so sekundárnou literatúrou k dejinám žien a iných čiastkových tém. Ďalej by som chcel poďakovať zodpovedným pracovníkom Štátneho oblastného archívu v Bytči, Štátneho oblastného archívu v Nitre, Archívu Matice slovenskej v Martine, Slovenskej národnej knižnice v Martine, Slovenskej národnej knižnice – Literárneho archívu v Martine a Archívu spolku svätého Vojtecha v Trnave, ktorí mi sprístupnili množstvo dokumentov a odborne pomohli. Za pomoc s korektúrou a podporu ďakujem Bc. Veronike Špalkovej, za opravy v angličtine Petre Jurčišinovej.

Obsah

Úvod.....	5
Členenie a metodika.....	7
Zhodnotenie prameňov.....	12
Historiografia o Novej škole slovenskej.....	14
Spomienky na Novú školu medzi rokmi 1906-1930.....	14
Nacionalistický a pozitivistický prístup v rokoch 1930-1947.....	17
Pokusy o systematizáciu problematiky v marxistickej historiografii.....	20
Moderná historiografia o Novej škole slovenskej 1980-2017.....	22
Luboš Kačírek – historik Novej školy slovenskej.....	26
1 Uhorsko a habsburská monarchia v rokoch 1848-1868.....	29
1.1 Revolučné roky 1848/1849.....	29
1.1.1 „Obeste kráľov!“ Vývoj uhorskej revolúcie.....	29
1.1.2 „Bračekovci, poďme slobodu si pýtať!“ Slováci v revolúcii.....	35
1.2 Obdobie neoabsolutizmu a návratu parlamentarizmu.....	41
1.2.1 Habsburská monarchia a Uhorsko 1850-1866.....	41
1.2.2 Sociálna konštrukcia reality slovenského národa 1850-1866.....	44
1.3 Kompromis 1867.....	48
1.3.1 <i>Ausgleich</i> alebo <i>Kiegyezés</i> ?.....	48
1.3.2 Slovenský dualizmus?.....	51
2 Nová škola slovenská.....	53
2.1 Osobnosti.....	53
2.1.1 Historiografia.....	53
2.1.2 Zakladatelia.....	54
2.1.3 Šedé eminencie?.....	59
2.1.4 Ďalší redaktori a dopisovatelia <i>Slovenských novín</i>	61
2.1.5 Inzerenti.....	63
2.1.6 Kandidáti za poslancov v roku 1869.....	66
2.2 Slovenské noviny 1868-1869.....	69
2.2.1 Štatistika dopisovateľov ako meradlo rozšírenia novín.....	69
2.2.2 Inzercia, reklamy a oznamy.....	73
2.3 Politický program v roku 1868.....	74
2.3.1 Idea Novej školy slovenskej v prvej fáze jej pôsobenia.....	74
2.3.2 Individuálne programy a volebné deklarácie.....	79

3	Premeny národného hnutia pri vzniku Novej školy slovenskej.....	86
3.1	Rodové stereotypy pri začiatku inštitucionalizácie ženského hnutia.....	86
3.2	Mýtus a skutočnosť slovenskej šľachty	91
3.3	Naratív uhorskej minulosti	97
4	Volebný okres Vrbové 1868-69.....	103
4.1	Slovenská žurnalistika v zrkadle zabitia Jána Vlkoviča	103
4.1.1	Jelene a gróf Pálffy.....	103
4.1.2	Čo sa stalo v Lopašove?.....	105
4.1.3	Martýri a zbabelci	109
4.1.4	„Hisz az panszláv lap!“ Vyšetrovanie župnej komisie	114
4.2	Odstúpenie poslanca	117
4.3	Kortešačky a volebný výsledok	120
	Záver	127
	Zoznam prameňov.....	131
	Zoznam literatúry	132
	Prílohy	138
	A Prílohy k inzercii	138
	A.1 Tabuľka inzerentov (Meno+predmet inzercie)	138
	A.2 Tabuľka podielov inzerentov a objemu inzercie.....	139
	A.3 Graf vývoja počtu reklám rôznych druhov	139
	B Prílohy k listom	139
	B.1 Zoznam miest podľa pôvodu listov (radené podľa župy)	139
	B.2 Podiel žúp medzi listami uverejnenými v <i>Slovenských novinách</i>	142
	B.3 Mapa podielu žúp na rubrike <i>Dopisy</i>	142
	Resumé (slovensky)	143
	Resumé (English).....	144
	Abstrakt.....	145
	Abstract	145

Úvod

Roky formovania prvých politických požiadaviek Slovákov spadajú do revolučných dôb 1848-1849, kde sa vymedzili voči uhorským predstavám o politike zastúpenými maďarským národným hnutím. Po habsburgovskom víťazstve nad revolučnými silami v roku 1849 sa politická línia pretŕha a vracia až v období po februárových patentoch z roku 1861. Slovenské politické požiadavky boli formulované prostredníctvom *Memoranda národa slovenského*. Pri diskusiách na zjazde slovenskej inteligencie v Turčianskom sv. Martine badať názorové diferenciacie na dva tábory. Povestným jablkom sváru je v tomto prípade hlavne koncept „*Hornouhorského slovenského Okolia* (ďalej *Okolie*),“ v ktorom národné hnutie deklarovalo svoju snahu o autonómne slovenské územie v rámci Uhorska. Trvá ďalších šesť rokov, kým aktuálna spoločensko-politická situácia opäť dospeje k bodu, v ktorom kulminuje aj slovenská politická aktivita. Jednotnosť národného hnutia, po roku 1861 viac myslená len ohľadom cieľa, je definitívne porušená a od januára 1868 pôsobia v slovenskom prostredí dve skupiny: Stará a Nová škola.

Čo sa týka stranícko-politického systému v Uhorsku, ten bol veľmi sporadicky diverzifikovaný. Jeho vývoj je rozoberaný v prvej kapitole. V období vymedzenom touto prácou je typickým znakom tzv. honoračná strana. To je politické zoskupenie, ktoré nemá pevnú organizačnú štruktúru a tvoria ho len osobnosti a okruh dôverníkov strany.¹ Takéto strany sú v prvej fáze vývoja stranícko-politického systému bežné. Volebný systém bol počas celého trvania Uhorska väčšinový, ktorý je najstarším spôsobom hlasovania. Väčšinový volebný systém je postavený na konkrétnych kandidátoch a zvyhodňuje dve najsilnejšie strany. Volič v ňom uvažuje nad volením „zvoliteľných“ kandidátov, čo znižuje šance ostatných.²

Táto práca sa bude zaoberať činnosťou Novej školy, jej novými myšlienkami, prínosmi, premenami národného hnutia, osobnosťami a zázemím v období od januára 1868 po marec 1869. Výskum je postavený na analýze *Slovenských novín*, ktoré boli hlavným periodikom zoskupenia. Zhodnocovali aj činnosť spolkov a osobností spojených so stranou. Vďaka tomu je možné stotožniť ich činnosť s Novou školou.

---

¹ MALÍŘ, J.: *Počátky politických stran a jejich systém(y) v českých zemích*. In: MAREK, P. a kol.: *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. s. 10.

² Bližšie vid' DUVERGER, M.: *Factors in a Two-Party and Multiparty System*. In: *Party, Politics and Pressure Groups*. New York, Thomas Y. Crowell, 1972. s. 23-32.

Jedným z najväčších problémov pri výskume politických strán je otázka ich rozsahu. Pre honoračné strany je to ešte dôležitejšia otázka, pretože samotné sú orientované len na kandidátov, poslancov a priateľov strany. Pre pochopenie fungovania Novej školy je elementárne dôležité vytvoriť menoslov zainteresovaných osôb. Táto práca si kladie za úlohu okrem zakladateľov strany a redaktorov *Slovenských novín*, ako politického periodika, podchytiť aj inzerentov a objasniť financovanie strany a novín. Keďže Nová škola slovenská bola často v histórii odsudzovaná pre jej myšlienky spolupráce s Maďarmi, dochádzalo k mystifikácii aj v otázke podporovateľov a členov. Analýza jej podpory by ju mohla lepšie ukotviť v dejinách politických strán. Dôležitú úlohu v týchto úvahách tvorí národnosť a druh podnikania podporovateľov. V tejto otázke je možné predpokladať, že väčšina inzerujúcich bude pochádzať z peštianskej buržoázie, z ktorej zástupcovia Novej školy pochádzali.

Druhou skúmanou otázkou je dosah Novej školy slovenskej. Jej orientácia na slovensky hovoriace obyvateľstvo Uhorska je jasná už z jazykového vyhranenia. Otázna však ostáva reálna podpora a odozva na činnosť vyvíjanú zoskupením. Ktoré regióny aktivizovala najviac a prečo? V akom vzťahu k nej boli? Môžeme vôbec hovoriť o celoslovenskej odozve na vznik Novej školy? K tejto téme vzniklo viacero čiastkových príspevkov, vychádzajúcich z rozličných metodík. Práca sa pokúša o nové možnosti výskumu tejto otázky, konkrétne prostredníctvom aktívnej interakcie so *Slovenskými novinami* v rubrike *Dopisy*. S dosahom úzko súvisí regionalizácia tlače. Nakoľko slovenská žurnalistika bola stále len v zárodku, mnohé noviny a časopisy zanikali pre ich obmedzený regionálny význam a malý počet odberateľov. Prostredníctvom hore spomenutého výskumu dopisovateľov bude prevedená sonda do jedného zo silne zastúpených regiónov, Vrbové v Nitrianskej župe, kde budú sledované nielen regionálne udalosti, ale aj početnosť príspevkov a ich vplyv na obsah *Slovenských novín*.

V súvislosti s obsahom sa práca zameriava na dve dôležité úrovne. Jedna je doslovná, ktorá bude analyzovať udalosti uverejnené v *Slovenských novinách* v súvislosti s obvodom Vrbové a vzťahom k uhorským voľbám. Mnohí autori predniesli tézy o nespravodlivosti uhorských volieb. Preto bude text rozoberať, aké konkrétne prípady, metódy a problémy vo Vrbovom videli dopisovatelia. Skúmaná bude aj reakcia na predvolebné udalosti, miera apatie či zlosti na politický systém. S tým súvisí druhá úroveň obsahu článkov, v ktorej sa práca zameriava na spôsoby informovania o udalostiach počas predvolebnej kampane.

Pre výskum politických strán je taktiež podstatná analýza programov. Zatiaľ čo stará škola slovenská vychádzala z programu *Memoranda národa slovenského*, Nová škola svoj myšlienkový postoj ukotvila pomocou novinových článkov. Ako sa však premietal všeobecný program strany do programov jej kandidátov? Akú mieru vlastnej nezávislosti pri politickej kampani mali kandidáti honoračnej politickej strany? Ako sa vlastne programy zobrazovali v tlači a akú úlohu zohrávali tzv. korteši agitujúci za kandidáta?

Každá významná politická strana má aj svoj prínos pre politický systém, debatu alebo dejiny. Je namieste sa pýtať, aké témy navrhla, ukončila alebo zmenila Nová škola? Ako prispela k debate o nich? Aký význam mal vôbec jej vznik?

Členenie a metodika

Práca je rozdelená do štyroch kapitol, ktoré vystupujú ako autonómne celky. Ich vzájomná previazanosť je rôznorodá, ale snaží sa udržať chronologickú postupnosť a kontinuitu. Každá sa delí na podkapitoly vymedzujúce niektorú z oblastí hlavnej témy. V niektorých prípadoch sú podkapitoly ďalej členené, pre sprehľadnenie problému, rozdelením na menšie oblasti.

Prvá kapitola s názvom *Uhorsko a habsburská monarchia v rokoch 1848-1868* je úvodnou časťou práce, v ktorej je použitá takmer výhradne len sekundárna literatúra. Text je rozdelený na tri celky a každý rešpektuje rozdelenie na „uhorské“ a „slovenské“ udalosti. Prvá časť sa venuje obdobiu meruôsmych rokov 1848-1849. Druhá nadväzuje vývojom po potlačení revolúcie až k predvečeriu rakúsko-uhorského vyrovnania. Tretia časť je potom krátkym zhrnutím vyrovnania a udalostí explicitne vychádzajúcich z jeho uzákonenia. Toto delenie vychádza z potreby preklenutia dvoch podstatných dejinných udalostí, pretože postoj Novej školy do veľkej miery závisí od postoja maďarskej politiky vychádzajúcej z revolučných Aprílových zákonov 1848.

Cieľom je zosumarizovanie vývoja dvadsiatich rokov uhorských dejín a budovania politického systému pre základnú orientáciu v problematike. Literatúra k obdobiu ohraničenému uhorskou revolúciou a rakúsko-uhorským vyrovnaním je mimoriadne bohatá a rozsiahla. Preto nie je možné ju reflektovať kompletne. Text má zámer taktiež poukázať na slovensko-maďarské vzťahy a komplikovanú otázku identifikácie s niektorým národným hnutím. Z tohto dôvodu boli zvolené tromi hlav-

nými zdrojmi kapitoly knihy Roberta Kanna³ Petra Kónyu⁴ a spoločné dielo Petra Podolana s Miriam Viršinskou.⁵

Jedná sa o súhrnné dejiny Rakúsko-Uhorska, resp. Uhorska, vybraté z dôvodu absencie významnejšieho ideologického vyhranenia. Práce v slovenčiny vyšli v súčasnosti, teda bez vplyvu marxistickej dialektiky či starších ideológií, kniha R. Kanna aj mimo geografického priestoru strednej Európy, čím získava istú mieru nadhľadu. Napriek tomu majú svoje naratívy, ktoré sa v niektorých bodoch dostávajú do vzájomného konfliktu. Naratív R. Kanna sa podobá súboju liberálneho uhorského hnutia s autoritatívnymi habsburgovcami hájajúcimi konzervatívne hodnoty. Pri čítaní tohto textu môže dochádzať k pocitu, že uhorské hnutie bolo „dobrým“ a habsburgovci tými „zlými,“ hoci to R. Kann nikde explicitne nepíše. Miera tohto prejavu je pomerne malá, takže môžeme dielo považovať za jedno z tých kvalitnejších s väčším nadhľadom. V prípade *Slovenských dejín III.* môže čitateľ nadobudnúť pocit, že slovenské národné hnutie bolo maďarským (vo forme uhorského) utláčané v rôznych intervaloch a s rôznou intenzitou. Táto kontradikcia je typickým prejavom porovnávania diskurzov národných dejín Slovákov a Maďarov, pretože ich vývin a postup nebol jednotný.

Zámerom kapitoly je ukázať, ako nevyhranene mohli pôsobiť obyvatelia a obyvateľky horného Uhorska vo vzťahu k slovenskosti a uhorskosti. Preto sa text nevenuje alebo venuje len obmedzene niektorým udalostiam. Ide hlavne o ukázanie čo najväčšieho rozmeru koreňov Novej školy slovenskej a prouhorského spôsobu myslenia a to nielen v oblasti politických tradícií (vychádzajúcich z Aprílových zákonov, emancipácie národa, kodifikácie spisovného jazyka atď.), ale aj v bežnom myslení (napr. podpora Görgeyovej uhorskej armády na etnicky slovenskom území pri úniku aj pred slovenskými dobrovoľníkmi a pod.). Inšpiráciou bola úvaha Tibora Pichlera *Inštitucionalizácia ako problém* v jeho práci *Národovci a občania: O slovenskom politickom myslení v 19. storočí* o podpore slovenského a maďarského národného hnutia medzi etnickými Slovákami a Slovenkami.⁶

---

³ KANN, R.: *A History of the Habsburg Empire 1526-1918*. Berkeley and Los Angeles, University of California press, 1974. 646 s.

⁴ KÓNYA, P. a kol.: *Dejiny Uhorska*. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, 2013. s. 787.

⁵ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *Slovenské dejiny III. (1780-1914)*. Bratislava, Literárne informačné centrum, 2014. 405 s.

⁶ PICHLER, T.: *Národovci a občania: O slovenskom politickom myslení v 19. storočí*. Bratislava, SAV, 1998. s. 120-121.

Druhá kapitola, nazvaná *Nová škola slovenská* vychádza z tradície skúmania tohto politického zoskupenia. Text je štruktúrovaný na tri časti:

Prvá nadväzuje na výskumy L. Kačírka o osobnostiach, pretože tie predstavujú jadro výskumu honoračných strán organizujúcich sa práve okolo konkrétnych ľudí.⁷ Členenie tejto podkapitoly má ambíciu sprehľadniť zoznam ľudí rozdelených do podkategórií ako sú *Zakladatelia*, *Redaktori* a pod. Oproti predchádzajúcim spracovaniam sa text bude obmedzovať iba na obdobie vytýčené názvom. Primárnym prameňom sú v tomto ohľade hlavne zmienky v *Slovenských novinách*, ktoré dopĺňajú a potvrdzujú texty iných autorov. Podkapitola 2.1.5 si kladie za úlohu otvoriť novú možnosť výskumu finančného zázemia strany, konkrétne prostredníctvom reklamy a inzercie. Financovanie strán a ich tlačových orgánov pomocou inzercie je jeden z prejavov vytvárania politických strán a má význam ho sledovať aj z dôvodov lepšieho porozumenia prostredia alebo spoločnosti. Strany takýmto spôsobom získavali finančné prostriedky na ďalšie aktivity, či už finančné alebo nefinančné.⁸ Východiskom pri tejto problematike boli staršie práce o fungovaní novinovej reklamy v Spojených štátoch amerických a Spojenom kráľovstve Veľkej Británie.⁹ Časť je koncipovaná ako menoslov jednotlivých inzerentov nájdených v príslušnej rubrike *Slovenských novín*, pričom nie je abecedný, ale predstavuje kompromis medzi časovým hľadiskom a delením do skupín, príp. odvetví. Pojem reklama je používaný súhrnne aj keď vznikol až v 19. storočí¹⁰ a v nami sledovanej perióde sa ešte tak výrazne neujal. V podkapitole 2.1.6 sú rozoberaní kandidáti za poslancov, ktorí so svojimi individuálnymi programami vystúpili vo voľbách v marci 1869. Okrem úspešných sa vyskytujú, pochopiteľne, aj tí neúspešní.

Podkapitola 2.2 sa venuje *Slovenským novinám*. Noviny patria medzi najväčšie fenomény pre výskum politického straníctva, nakoľko obsahujú mnohé jedinečné informácie. Rozširovali myšlienky a ovplyvňovali názory čitateľov, rovnako ako boli aj výhodným miestom pre sebareprezentáciu kandidátov politických strán. Nakoľko filozofické podhubie článkov bolo spracované už Marcelom Martinkovičom a metodologicky historické poňatie spracoval Ľuboš Kačírek, snaží sa tento text mi-

---

⁷ Bližšie viď Ľuboš Kačírek – *historik Novej školy slovenskej* v časti *Historiografia o Novej škole slovenskej*.

⁸ Spevokol organizovaný Novou školou nemusel nakupovať zápalky, tie mu dodával donor Jozef Zarzetský.

⁹ Viď napr. PRESBREY, F.. *The History and Development of Advertising*. New York, Doubleday, Doran & Co., 1929. 642 s.

¹⁰ KRÁLIK, E.: *Reklama*. In: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava, Veda, 2015. s. 497.

mo úvodu ukázať nové možnosti uchopenia problematiky čitateľskej interakcie a reklamy. Použité metódy sú štatistického charakteru. Pri oboch ide najprv o vytvorenie štatistického súboru. V prvom prípade ho tvoria všetky identifikovateľné listy uverejnené v období od januára 1868 do februára 1869. Vynechanie marca 1869 je z dôvodu volebných udalostí, ktoré by mohli výrazne ovplyvniť výsledok analýzy.¹¹ Výsledkom je percentuálne zastúpenie jednotlivých žúp pri interakcii (čiže dopisovaní) so *Slovenskými novinami*. Jedná sa o doplnenie výskumných téz Ľ. Kačírka, ktorý na základe počtu identifikovateľných prispievateľov a čitateľov došiel k záveru, že druhým najaktívnejším regiónom bola Liptovská stolica.¹² V časti 2.2.2 je priestor venovaný analýze reklamy, ktorá patrí medzi dosiaľ systematicky nespracované témy nielen *Slovenských novín*, ale aj dejín žurnalistiky všeobecne. Štatistický súbor tú tvoria všetky reklamy uverejnené v období január 1868 až február 1869, kde je marec vynechaný z dôvodu nárastu nového počtu rôznej inzercie, pravdepodobne pre predvolebné témy. Problém je skúmaný v dvoch ohľadoch: početnosti reklamy každého subjektu, čím nadväzuje na kapitolu 2.1.5 o inzerentoch, a dobe jej výskytu, čím sa snaží odpovedať na otázku ohľadom stabilnosti reklám. Mimo aritmetického priemeru sú pre lepšiu kvantifikovateľnosť a obmedzenie apriórnosti záverov využité aj ďalšie dva kvantitatívne znaky štatistického súboru: modus $\text{Mod}(x)$ ako hodnota najvyššej relatívnej frekvencie a medián $\text{Med}(x)$ ako centrálna hodnota znaku, pretože vykazuje znaky stabilnosti. Tým by sa mala docieľiť odpoveď na otázku aký bol trend v premieňaní počtu reklám počas mesiacov alebo odkiaľ pochádzala väčšina reklamy.

Posledná časť druhej kapitoly je komparatívnou analýzou ideových základov programu Novej školy a konkrétnych politických programov kandidátov kandidujúcich vo voľbách 1869. Zámerom je analýza vzťahu medzi oficiálnou líniou strany a individuálnymi prejavmi ich kandidátov, ktoré boli často odlišné. Práca skúma aj metódy a spôsoby písania programových príspevkov v novinách.

Tretia kapitola s názvom *Premeny národného hnutia pri vzniku Novej školy slovenskej* sa venuje trom témam, ktoré boli vybrané zo *Slovenských novín*. Jedná sa, samozrejme, o úzky výber. Témy školstva, reformy vlastníctva lesov a iné ostanú

---

¹¹ Zahnutá je však napríklad lopašovská udalosť, ktorá výrazne ovplyvnila množstvo listov z Nitrianskej župy, takže výsledok je zaťažený aj touto skutočnosťou.

¹² KAČÍREK, Ľ.: *Čitateľské zázemie Slovenských novín (1868-1875) na slovenskom etnickom území*. In: *Studia Bibliographica Posoniensia*. Bratislava, Univerzitná knižnica v Bratislave, 2012. s. 186. (ďalej KAČÍREK, Ľ.: *Čitateľské zázemie*, s. 186.)

v tomto texte nerefektované. Prvý problém je otázka rodových stereotypov a vzťahov Novej školy k ženskému hnutiu. Primárnym prameňom sú názory Jána Bobulu prednesené v národno-demokratickom spolku a uverejnené v *Slovenských novinách*. Cieľom je ozrejniť aspoň z časti myšlienkové pochody tejto osobnosti v otázke žien, analyzovať použité analógie a zámery riešenia problému. Otázka je zásadná pre začiatok inštitucionalizácie ženského hnutia a debaty o úlohe ženy v spoločnosti 19. storočia. Využité boli o i. práce Eleny Mannovej, Gabriely Dudekovej a Daniely Kodajovej. Druhá otázka sa týka zapojenia šľachty do národného života a jej mystifikovanie, kde je ukázaný posledný pokus o aktivizáciu uhorskej aristokracie na slovenskom etnickom území prostredníctvom slovenského národného hnutia. Téma je podstatná pre pochopenie vytratenia šľachty zo slovenskej spoločnosti ešte pred rokom 1918. V práci je reflektovaná najnovšia publikácia Józsefa Demmela na túto tému, *Panslávi v kaštieli*.¹³ Otázka zmien v ponímaní slovenských dejín bude rozpracovaná v tretej časti. Základom bude komparácia tradičného pohľadu Františka Vítázoslava Sasinka s v tej dobe nevydaným rukopisom Jonáša Záborského, v ktorých je poukázané na drobné nuancie vo výklade problematiky slovenských dejín. Komparácia môže ukázať spôsoby manipulácie s významom textov v minulosti, avšak tento problém je závažný aj dnes.

Posledná štvrtá pasáž je venovaná konkrétnemu rozboru techník predvolebného a volebného násilia v Uhorsku a informačných metód *Slovenských novín* na prípade hlasovania vo volebnom obvode Vrbové v roku 1869. Táto konkrétna téma je zvolená pre aplikáciu myslenia a mediálnych postupov Novej školy do praxe, ktorou sú voľby. Obvod Vrbové má ideálne zachovanie prameňov k volebným výsledkom a skladbe obyvateľstva, rovnako ako aj množstvo konkrétneho materiálu k priebehu volieb, pretože išlo o mimoriadne exponovaný región. Samotné skúmanie násilia politického systému je potom dôležité pre štúdium neslobodných autoritatívnych režimov a ich prejavov. Hlavnú časť tvorí opis medializácie kauzy zabitia sedliaka vyšetrojúcimi pandúrami a protisystémový diskurz v článkoch novín.

V nadväznosti na skúmanie svojvoľného ovplyvňovania politického systému nadväzujú dve zvyšné podkapitoly. Tá prvá ukazuje odstúpenie poslanca obvodu a predlžovanie obdobia bez zástupcu, druhá zas záverečné manipulovanie s voľbami. V týchto prípadoch bola použitá čisto analýza prameňov. Táto prípadová štúdia sa

---

¹³ DEMMEL, J.: *Panslávi v kaštieli*. Bratislava, Kalligram, 2017. s. 207-210.

javí dôležitá pre pochopenie cynického zneužívania vládnej moci bez možnosti verejnej kontroly, čo je jedna z veľmi populárnych a bádateľsky atraktívnych tém pri výskume autoritatívnych režimov.

V poznámkovom aparáte sú informácie o niektorých postavách, rovnako aj slovenské a maďarské ekvivalenty mien vyskytujúce sa v literatúre, na doplnenie informácií o jednotlivých postavách a zamedzení zámeny v dôsledku využívania iných foriem prepisu. Niektorí slovenskí historici v súlade s aktuálnymi pravidlami slovenského pravopisu využívajú poslovenčené maďarské mená (Sečení, Košút, Baťán a i.)

Text nereflektuje aktuálne gramatické pravidlá slovenského jazyka pri prepise maďarských mien, nakoľko vedie k historicky nevyužívaným novotvarom. V práci sa budú objavovať formy ako napr. Pálffy – Pállfyovci namiesto spisovného variantu Pálfi – Pálfiovci.

Citácie zo *Slovenských novín* nebudú pre praktickosť orientácie a spätného vyhľadávania skracované. Články bez identifikovaného autora sú označené [b. m.];, identifikované, ale nepodpísané potom vo forme [Meno]:. Pseudonymy sú označované ako normálne mená, niektoré sú ozrejmené v kapitolách 2.1.2 *Zakladatelia* a 2.1.4 *Ďalší redaktori a dopisovatelia Slovenských novín*. Skratka [b. n.] pre články bez nadpisu nie je využívaná kvôli používaniu uverejnených listov, ktoré túto informáciu neobsahujú. Označenie neidentifikovaných autorov má za cieľ lepšie odlíšenie nepodpísaných a podpísaných príspevkov, rovnako aj na poukázanie miery anonymity textov.

Zhodnotenie prameňov

V tejto práci nebude využitá veľmi široká paleta prameňov. Ťažisko výskumu totižto spočíva v detailnej analýze *Slovenských novín*. Doplnkom sú potom *Pešťbudínske vedomosti* a korešpondencia.

Od januára 1868 v Pešti začali pod taktovkou hlavného redaktora Jána Nepomuka Bobulu vychádzať *Slovenské noviny*. Neskôr získali aj oficiálny podtitul *Orgán Novej školy slovenskej*, honoračnej politickej strany pôsobiacej v rokoch 1868-1875 v uhorskom prostredí. Názorovo sa vymedzili voči *Pešťbudínskym vedomostiam* (od roku 1870 *Národné noviny*) zastupujúcim záujmy Starej školy.

V prvom roku vydávania vyšlo celkovo 153 čísiel *Slovenských novín*. Vychádzali tradične trikrát do týždňa (s výnimkou vianočnej pauzy), vždy v utorok, štvrtok

a sobotu. Svojou periodicitou sa odlišovali od konkurenčných *Pešťbudínskych vedomostí*, ktoré vychádzali len dvakrát v jeden týždeň (utorok, piatok). To sa podpísalo aj na rozsahu.¹⁴ Zatiaľ čo Bobulova redakcia produkovala tri strany vlastného obsahu a priemerne jednu stranu inzercie, *Pešťbudínske vedomosti* mali vyšší, ale za to kolísavý počet strán (zvyčajne 6 až 8). Rovnako je možné nájsť rozdiel aj v grafickom prevedení. *Slovenské noviny* zvolili štvorstĺpcové formátovanie pripomínajúce viac moderné štýly v žurnalistike, konkurencia zas tradičnejšie trojstĺpcové zobrazenie.

Titulná strana *Slovenských novín* bola tradične vyhradená hlavným článkom a komentárom. Väčšina publicistickej práce sa dá práve sledovať v tejto časti, preto aj mnohé citácie v tejto práci pochádzajú z prvej strany. Pevné rubriky sa tu nenachádzajú, hoci občasne volia redaktori články na pokračovanie, hlavne pri obsirnejších témach. Často sa venujú filozofickým a etickým otázkam, o podstate národovectva, funkcii kňazstva vo verejnom živote a pod. Vyplýva to hlavne z osobných záujmov redakcie. Prvé strany sú vyhradené aj pre polemiky s inými, či už maďarskými politikmi, ako napr. s Virgilom Szilágyim, alebo so slovenskými (Július Plošič, Mikuláš Ferenčík, Viliam Paulíny-Tóth).

Druhé strany v novinách boli využívané na pokračovanie tém z titulnej strany, takže sa tu nachádzal väčšinou záver článku. Okrem toho tu už figurujú pravidelné rubriky spravodajského charakteru: *Krajinské správy* a *Rakússko*. Obidve informovali prevažne o udalostiach a prerokovaných témach na snemoch oboch častí monarchie. Boli stabilnou súčasťou obsahu novín už od začiatku. Menej častými boli rubriky *Pešť* a *Viedeň*, vždy s dátumom (napr. *Pešť*, 15.2.), ktoré reagovali na aktuálne články v novinách vydávaných v týchto mestách. Rubrika o Viedni obsahovala aj informácie o slovenskom kultúrnom živote v meste, či politické úvahy na celoštátne témy. Peštianska rubrika bola využívaná na komentáre iných novín a vedenie polemík s oficiálnymi novinami a časopismi iných strán (mimo *Pešťbudínske vedomosti*), Okrem toho sa tu občasne vyskytovali aj *Besednica* alebo *Feuilleton*, ktoré reagovali na rozličné kultúrne a historické problémy.

Tretia strana *Slovenských novín* bývala najčastejšie venovaná rubrikám ako *Dopisy* a *Listáreň*, ktoré dávali možnosť dopisovateľom vyjadrovať svoje názory a viesť polemiky. Súčasťou obsahu boli aj správy zo zahraničia, o ktorých Milan Krajčovič usudzuje, že mali vyššiu úroveň a pestrosť ako obdobná rubrika v *Pešťbu-*

---

¹⁴ E. Kačírek považuje rozdielnosť v periodicite za výhodu *Slovenských novín* z dôvodu väčšej možnosti realizácie dopisovateľov. Vid' KAČÍREK, E.: *Slovenské noviny*, s. 57.

dínských vedomostiach.¹⁵ V období od januára do februára 1868 *Slovenské noviny* uverejnili správy zo 45 miest sveta, od telegramov z Viedne až po správy zo Šanghaja, New Yorku či Mexika. Oproti tomu konkurenčné noviny obsahovali spravodajstvo z 34 miest. Rozdiel vytvorili hlavne zámorské oblasti, o ktorých bola v *Slovenských novinách* zmienka, ale trvalé a koncepcne budované informácie mali obidvoje slovenské noviny prevažne len z Európy a USA. Čo môže stať za takýmto rozdielom v počte príspevkov a geografickom horizonte? Podľa Krajčoviča sa jedná o výsledok práce širšieho počtu dopisovateľov. Jedná sa síce o veľké zovšeobecnenie problematiky, ale táto kapitola nemala za úlohu skúmať zahraničné spravodajstvo a preto je tento prieskum iba ilustračným.

Posledná štvrtá strana sa tradične venovala oznamom, čo boli aktuality z búr, ceny obilia či iné druhy inzercie. *Slovenské noviny* sa v tomto stali priekupníckymi, pretože sa im podarilo vytvoriť stálu sústavu donorov a inzerentov. Napriek tomu boli oproti *Pešťbudínskym vedomostiam*, ktoré získali stálu inzerciu až v priebehu roku 1868, chudobným časopisom. Svojim redaktorom vyplácali omnoho nižšie sumy. Vyplývalo to aj z počtu predplatiteľov, ktorý kolísal medzi 270-400 ľuďmi.¹⁶

Problém korešpondencie predstaviteľov Novej školy je v jej torzovitosti. Väčšina relevantných listov bola poslaná pred sledovaným obdobím a je možné ich využívať len ilustračne. Využívané sú hlavne listy Jána Palárika.

Výsledok volieb je získaný zo zápisnice volebnej komisie Nitrianskej župy. Tento prameň obsahuje menoslov voličov rozdelený podľa obcí pôvodu a ich priradenie k hlasom kandidáta. Keďže uhorský volebný systém bol mimoriadne skorumpovaný a manipulovaný, majú tieto údaje len obmedzenú výpovednú hodnotu. Nemožno predpokladať, že všetci v zozname skutočne volili tak, ako je v ňom napísané.

Historiografia o Novej škole slovenskej

Spomienky na Novú školu medzi rokmi 1906-1930

Politické dejiny Slovenska a Slovákov sú pomerne populárnou témou domácich historikov. Ich záujem sa rôzni podľa obdobia zamerania. Pohľad na 60. a 70. roky 19. storočia býva v historiografii do roku 1989 a výnimočne aj v súčasnosti, skreslený na jednu hlavnú politickú stranu. Čitatelia môžu nadobúdať pocit jednoliatosti politickej scény. Nová škola síce nedosahuje takého častého historiografického

---

¹⁵ KRAJČOVIČ, M.: *Slovenské národné hnutie v medzinárodnom kontexte*. Bratislava 2010. s. 116.

¹⁶ KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, s. 32.

spracovania a oproti Starej škole, resp. Slovenskej národnej strane (SNS). Býva považovaná za marginálnu, ale v každom období vznikla potreba sa k jej činnosti vyjadriť nejakým spôsobom.

Rozpad Novej školy slovenskej môžeme vnímať ako poslednú iniciatívu Slovákov o vytvorenie slovensko-maďarskej strany.¹⁷ V roku 1875 formálne zanikla. Obdobie 1875-1918 je späté s útokmi uhorskej vlády voči slovenským kultúrnym inštitúciám, perzekúciami a násilnou maďarizáciou. Z tohto dôvodu boli väzby po Novej škole úplne spretrhané a ich politické dedičstvo razantne odmietnuté nacionalistickou politikou Slovenskej národnej strany. Ich snahu o dialóg s vládou vnímali mimoriadne kriticky a prostredníctvom pamätí, či prvých pokusov o spracovanie dejín národného hnutia, boli mytologizovaní ako maďaróni. Jedným z takých diel je práca Júliusa Botta *Slováci – vývin ich národného povedomia I.* z roku 1906.¹⁸

Botto mal pri vzniku Novej školy 20 rokov a končil svoje štúdium teológie v Prešove, na čo potom v roku 1869 nastúpil ako pomocný profesor na slovenské gymnázium v Revúcej.¹⁹ Ako člen SNS bol ideologicky vyhranený voči Novej škole, preto ju kritizoval aj v roku 1906. J. Botto nazýva popredného predstaviteľa strany Jána Nepomuka Bobulu renegátom, hlbokým materialistom a ľstivým zradcom, v dôsledku čoho stratil spolupracovníkov a strana sa rozpadla.²⁰ Toto hodnotenie nemalo žiadneho oponenta, pretože historiografická tvorba bola takmer výlučne pod vplyvom nacionalistických tendencií.²¹ Július Botto vydal aj niekoľko životopisov slovenských osobností ako napr. J. Francisciho, M. M. Hodžu, Jonáša Záborského.²²

Okrem prác odbornejšieho charakteru vznikali aj „jednoduchšie“ čítania o histórii pre pospolitý ľud, zväčša vo forme kalendárov. Keďže kandidát Novej školy Jozef Boór pochádzal z rodu významného pre dejiny regionálnej evanjelickej cirkvi, vznikol o nich článok v roku 1914. J. Boór je tu spomenutý len ako „pravotár v Komárne“ a syn Jána Boóra, vrbovského krajčira.²³ Politická kariéra či iné zmien-

---

¹⁷ Emancipácia robotníctva, či organizovaný politický katolicizmus boli doménou maďarských politikov, ktorí do svojich štruktúr pevne či voľne viazali slovenských kandidátov, napr. Andrej Hlinka kandidoval v roku 1895 za Katolícku ľudovú stranu grófa Zichy s názvom Neppárt.

¹⁸ BOTTO, J.: *Slováci – vývin ich národného povedomia I.* [Cit. 5.3.2017] Dostupné z http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1044/Botto_Slovaci-vyvin-ich-narodneho-povedomia-1/9

¹⁹ Revúcki študenti a vyučujúci boli nejednotní v odoberaní slovenských politických novín a časopisov. Vid' viac KACÍREK, L.: *Čitateľské zázemie*, s. 184.

²⁰ BOTTO, J.: *c. d.*, [Cit. 5.3.2017].

²¹ Výnimku tvorili jazykové príspevky Samuela Czambela. KUTNAR, F. – MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha, Nakladatelství LN, 1997. s. 650.

²² KUTNAR, F. – MAREK, J.: *c. d.*, s. 648.

²³ [b. m.]: *Boórovci*. In: *Kalendár ECAV 1914*. Myjava, ECAV, 1913. s. 63-64.

ky tu boli potlačené v dôsledku hlavného naratívu, ktorého témou boli dejiny evanjelických kňazov z Booórovho rodu a nie ich politických ambícií.

Otázka dejín slovenskej politiky sa presunula v nezmenenej a nespracovanej forme aj do medzivojnovnej ČSR, keď vznikol priestor na širší pohľad. Avšak otázka Novej školy sa vplyvom nacionalistickej historiografie udržala v podobných medziach ako v prípade predvojnovom. Historici čerpali hlavne z prameňov, ktoré buď Novú školu ignorovali, alebo kritizovali. Preto boli najčastejšie tendenčné spracovania s náhľadmi proti Novej škole. Všetci spomenutí autori aktívne produkovali historické texty nielen za trvania medzivojnovnej ČSR, ale aj počas vojnovnej Slovenskej republiky v rokoch 1939-1945.

Tendenčné texty proti Novej škole na začiatku 20. rokov 20. storočia vydali Jozef Škultéty a Belo Klein-Tesnorskalský. Obaja dopisovali do *Slovenských pohľadov*, odkiaľ pochádzajú aj tieto ich príspevky. Na adresu Novej školy v poznámke svojho textu J. Škultéty napísal: „...ruka v ruke s Maďarmi myslela vymáhať Slovákom národné práva. Teda nielen oportunistus, ale priamo *politicum hungaricum*.“²⁴ V práci *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života*²⁵ Novú školu slovenskú nespomenul. B. Klein-Tesnorskalský v rovnakom duchu píše svoj príspevok o finančných transakciách J. Bobulu²⁶ a jeho údajnom premenovaní Jána Francisciho na Ferenciszczziho, ku ktorému neudáva zdroj. Jozefa Zarzetského označuje ako Poliaka²⁷ a píše jeho meno vo forme Zarzecki.²⁸ Klein-Tesnorskalský bol jedným z Bobulových spolupracovníkov a dopisovateľov *Slovenských novín* v neskoršom období.²⁹

---

²⁴ ŠKULTÉTY, J.: *Michal M. Hodža* In: *Slovenské pohľady*, č. 4, roč. 38, Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1922. s. 205.

²⁵ ŠKULTÉTY, J.: *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života. 1790-1914*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1920. 148 s.

²⁶ KLEIN-TESNOSKALSKÝ, B.: *Pred polstolietím*. In: *Slov. pohľady*, roč. 39, Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1923. s. 299.

²⁷ Jedným z vysvetlení môže byť aj negatívny postoj voči Poliakom medzi národne orientovanými ľuďmi kvôli zabratiu niektorých hraničných území po vzniku republiky. Takáto metafora by tak mohla mať v nacionalistickom diskurze negatívnu konotáciu.

²⁸ Tamže, s. 299. Naproti tomu K. Čulen hovoril o slovenskom továrnikovi J. Zarzeckom. Viď ČULEN, K.: *Roky slovenských nádejí a sklamaní. 1848-1875*. Trnava, Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, 1932. s. 104.

²⁹ KAČÍREK, L.: *Od Parnasu k redaktorstvu. Spolupráca Kolomana Banšela s Novou školou slovenskou*. In: *Studia Academica Slovaca 41*. Bratislava, Univerzita Komenského, 2012. s. 302. (ďalej KAČÍREK, L.: *Od Parnasu*, s. 302.)

Nacionalistický a pozitivistický prístup v rokoch 1930-1947

V 30. rokoch začal na „historickom poli“ tvoriť aj novinár Konštantín Čulen, ktorý neskôr v rokoch 1940-1942 viedol Úrad propagandy vo vojnovnej Slovenskej republike. Cenu Matice slovenskej dostal v roku 1932 za dielo *Roky slovenských nádejí a sklamaní*.³⁰ V úvode hodnotí program Novej školy ako „v základoch pochybený“ a „nevhodný.“³¹ Na príbehu Bobulovho a Zarzetského postoja voči slovenským gymnáziám sa snaží ukázať, že v roku 1874 už nebol rozdiel medzi Starou a Novou školou.³² Bobula podľa neho dlhodobo kritizoval slovenské gymnázia, až kým nebol donútený okolnosťami svoj pohľad zmeniť.³³ Lenže tento koncept je nesprávny a ideologicky podfarbený, ako sa to javí z pohľadu dnešných výskumov.

V *Sborníku literárne-vedeckého odboru Spolku sv. Vojtecha* v roku 1933 prezentoval K. Čulen svoj výskum o Jánovi Mallom pod názvom *Novinár a pedagóg*.³⁴ Základom jeho argumentácie proti Bobulovi je naratív zneužitia slovenských národovcov, ktorí mu platili štúdium.³⁵ Poukazuje na niekoľko aktivít J. Mallého, keď nesúhlasil s Bobulovým vedením, čím dokladuje svoju tézu o permanentnej kríze Novej školy. Ukazuje aj niekoľko dôkazov z listov, podľa ktorých sa mal J. Bobula prehrabávať v osobných dokumentoch jeho spolupracovníka Jozefa Strakoviča.³⁶ Rovnako uverejnil aj Bobulovu kritiku výberu mesta Kláštor pod Znievom pre slovenské gymnázium a priamo ho označil za útok proti tejto inštitúcii.³⁷ Čulen teda prostredníctvom článku o J. Mallom kritizuje Bobulovo správanie a nadväzuje tak na tradíciu tendenčného hodnotenia Novej školy. V neskoršom období zmienky o Novej škole vynecháva.³⁸

V *Sborníku Matice slovenskej* z roku 1934 vyšla ďalšia z prác o Jánovi Nepomukovi Bobulovi, ktorú spísal Ján V. Ormis.³⁹ Práca je výrazne zaťažená nacionalistickým pohľadom, čo autor manifestuje už v úvodnom odseku: „Telesne je Bobula mŕtvym len triať rokov, ale duchovne bol pre náš národ mŕtvym o dobré štvrtstoročie

---

³⁰ ČULEN, K.: *Roky slovenských nádejí a sklamaní*, 427 s.

³¹ Tamže, s. 104.

³² Tamže, s. 111.

³³ Tamže, s. 110-11.

³⁴ ČULEN, K.: *Novinár a pedagóg*. In: *Sborník literárne-vedeckého odboru Spolku sv. Vojtecha*. Trnava, Spolok sv. Vojtecha, 1933. s. 124-263. (ďalej ČULEN, L.: *Novinár a pedagóg*, s. 124-263.)

³⁵ Tamže, s. 124.

³⁶ Tamže, s. 172.

³⁷ Tamže, s. 155.

³⁸ ČULEN, K.: *Boj Slovákov o slobodu*. Bratislava, Generálny sekretariát HSĽS, 1944. 238 s.

³⁹ ORMIS, J. V.: *Ján Bobula*. In: *Sborník Matice slovenskej*. Roč XI-XII, Sošit 1-8, Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1933-1934. s. 151-168. (ďalej ORMIS, J. V.: *Ján Bobula*, s. 151-168.)

prvej.⁴⁰ Práca nadväzuje na výskum Konštantína Čulena o Jánovi Mallom a príspevkov J. Škultétyho a B. Kleina. Okrem citácii Čulenovho článku sa v texte nachádzajú spomienky Jána Bellu a výber Bobulovej korešpondencie. Vďaka tomu Ormis vykresľuje okolnosti Bobulovho štúdia, keď ho finančne podporovali národne uvedomelí Slováci ako Ján Mallý, Štefan Moyzes, Ján Francisci či Adolf Dobriansky. Okrem toho kladie dôraz na úvodnú spoluprácu s Viliamom Paulínym-Tóthom, čím vo svojom diskurze odsudzuje Bobulu za jeho neskoršiu aktivitu ako za zneužitie podpory slovenských národovcov. Práca síce obsahuje poznámkový aparát a cituje pramene, avšak vynecháva dobové materiály zo *Slovenských novín* a nahradzuje ich článkami zo *Slovenských pohľadov* z 20. rokov 20. storočia. J. Ormis sa snaží banalizovať dôvody vstupu redaktorov a príslušníkov Novej školy do *Slovenských novín* na rôzne „chlebové dôvody“ a vlastnú bezvýznamnosť (ako príklad uvádza Mórica Philadelphyyho a Jána Nemessányiho).⁴¹ Opakuje aj Čulenove závery, že sa „Maďarom podarilo získať Bobulu na svoju stranu pre jeho zruinované financie.“⁴² Nakoniec konštatuje vlastnými slovami, že: „...(Bobula - pozn. aut.) nepracoval *proti* Slovákom. zato bol však len takým renegátom, ako i slovensko-nemecký odrodilec Bela Grünwald.“⁴³ Tento tendenčný životopis nevyznel pre Bobulu a Novú školu nijako lichotivo. Národné hnutie jeho a Novú školu odmietalo aj v čase medzivojnovnej ČSR.

Rozdielny prístup oproti nacionalistickej línii viedol jeden z plodných autorov a záujemcov o tému politických dejín Slovákov František Bokes. Písať začína na začiatku 40. rokov. Medzi jeho kratšie práce patrí aj životopis *Viliama Paulínyho-Tótha*,⁴⁴ kde spomína okolnosti vrbovských volieb v roku 1869 a politický spor medzi Starou a Novou školou. J. Boóra predstavuje ako ctižiadostivého advokáta, ktorý navrhoval Jánovi Franciscimu, aby nekandidoval vo voľbách.⁴⁵

Druhým podstatným dielom tohto autora bola kniha *Pokusy o slovensko-maďarské vyrovnanie r. 1861-1868*.⁴⁶ Jedná sa asi o analyticky najkvalitnejšie dielo v otázke duality Starej a Novej školy napísané pred r. 1989. Napriek roku svojho

---

⁴⁰ Tamže, s. 151.

⁴¹ ORMIS, J. V.: *Ján Bobula*, s. 155.

⁴² Tamže, s. 162.

⁴³ Tamže, s. 168.

⁴⁴ BOKES, F. *Viliam Paulíny-Tóth*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1942. 39 s.

⁴⁵ Tamže, s. 7-8.

⁴⁶ BOKES, F.: *Pokusy o slovensko-maďarské vyrovnanie r.1861-1868*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1941. 232 s.

vzniku v ňom chýbajú ideologické prvky. Priamo Novej škole slovenskej sa venuje šiesta kapitola. Ústrednou tézou je snaha Bobulu a Mallého o slovensko-maďarské vyrovnanie bez memorandových požiadaviek, prostredníctvom ktorých autor dokazuje, že tieto dva smery nebolo možné nijak spojiť.⁴⁷ Na záver polemizuje, rovnako ako to bude robiť aj neskôr, so zavedeným názorom, že Nová škola bola promaďarská.⁴⁸

Bokes sa pokúšal aj o spracovanie geograficko-historickej problematiky slovenského územia vo viacerých prácach, medzi nimi napr. *Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí*.⁴⁹ K postoju Novej školy voči *Okoliu* a územnému vymedzeniu Slovenska vyniesol tézu, že Bobula a jeho skupina odmieta návrh *Okolia* a nahrádza ho jazykovo-kultúrnym návrhom zaokrúhlenia žúp podľa národností (ako v prípade Spiša) a rozmiestnením slovenských stredných a vyšších škôl. To podľa Bokesa kopírovalo projekt *Memoranda*, no počítalo aj s niektorými slovenskými diaspórami.⁵⁰ Aj Bokes ako mnohí autori v 19. storočí prepojil Novú školu priamo s grófom Adolfom Szentiványim.⁵¹ Venoval sa aj návrhom Jozefa Hložanského, jedného zo spolupracovníkov Novej školy, a jeho koncepcie vytvorenej neskôr v časopise *Biele Uhorsko*.⁵²

Po druhej svetovej vojne vydal František Bokes prvý pokus o syntetické populárno-náučné dielo *Dejiny Slovenska a Slovákov od najstarších čias až po oslobodenie*.⁵³ V nich konštatuje, že v roku 1869 „Bobulova strana ešte... bojovala za slovenské záujmy a nemožno ju podozrievať z protislovenských činov.“⁵⁴ Text neprináša nič ďalšie okrem faktu, že Bobula ostal v Pešti. Na inom mieste opisuje autor politickú kampaň Novej školy vo voľbách 1872.⁵⁵ Dielo nemá poznámkový aparát. F. Bokes sa mimoriadne zaslúžil o začiatky výskumu Novej školy a priniesol viacero ideologicky nezaťažovaných textov a polemík so zaužívanými názormi. Na Konštantína Čulena priamo nereaguje.

---

⁴⁷ Tamže, s. 103.

⁴⁸ Tamže, s. 122.

⁴⁹ BOKES, F.: *Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1945. 143 s.

⁵⁰ Tamže, s. 49-52.

⁵¹ Tamže, s. 48.

⁵² Vid' kapitola 3.1.3 *Šedé eminencie?*

⁵³ BOKES, F.: *Dejiny Slovenska a Slovákov od najstarších čias až po oslobodenie*. Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení, 1946. 441 s.

⁵⁴ Tamže, s. 260.

⁵⁵ Tamže, s. 268.

Pokusy o systematizáciu problematiky v marxistickej historiografii

Po druhej svetovej vojne a prevrate KSC sa doktrínou historiografickej produkcie stala marxistická dialektika, ktorá razantne zmenila niektoré témy a pohľady na ne. Doposiaľ prehliadaná otázka robotníctva sa stala jednou z hlavných tém. Rovnako začali vznikať aj pokusy redefinovať a štrukturalizovať slovenské dejiny pomocou marxizmu.

V roku 1952 napísal Marcel Gašparík čiastkovú štúdiu venujúcu sa politickému životu Jána Palárika.⁵⁶ Táto postava Novej školy slovenskej bola obľúbenou medzi historikmi a hlavne literárnymi kritikmi pre svoju spisovateľskú činnosť. Gašparíkov text je tak posunutím vedeckého bádania ohľadom Palárika na novú úroveň do oblasti politiky, ktorá nemala takú tradíciu metodologicky pevného skúmania ako literárna kritika.⁵⁷ Tento pomerne krátky akademický text sa, obdobne ako neskoršie Kostického príspevok, pokúša o konštrukciu Palárika ako ochrancu ľudí a zástancu vybraných marxistických hodnôt, ako ochrana proletárov, kritika kapitalizmu, morálne povznášanie ľudu atď. Tým sa snaží zjemniť fakt, že Palárik bol katolícky kňaz. V slovenskej historiografii tak napriek tomuto faktoru ostala silná predstava o ochrancovi ľudu naprieč ideovými obdobiami. Veľmi k tomu dopomohla jeho spisovateľská činnosť.

V druhom ročníku *Historických štúdií* uverejnil český historik Vladislav Zapletal, pôsobiaci aj na katedre histórie Univerzity Palackého v Olomouci, prvú štúdiu o Novej škole slovenskej v rokoch 1868 až 1872.⁵⁸ Jedná sa o historicko-ekonomickú prácu, ktorá prináša množstvo štatistických údajov a úvah⁵⁹ nad činnosťou kníhtlačiarenskeho spolu Minerva. Zapletal ho označuje za kapitalistický podnik s cieľom zarobiť pre jeho vlastníkov⁶⁰ a ukazuje dlžoby a pohľadávky, ktoré *Slovenské noviny* v tejto etape vývoja stihli vytvoriť. Marxistické hľadisko je teda v kritike takéhoto konania. Z priamych ideologických výhrad môžeme sledovať napr. poznámku 2, ktorú Zapletal začína vetou: „Jozef Zarzetský bol typický vykorisťovateľ, ktorý vedel

---

⁵⁶ GAŠPARÍK, M.: *Ján Palárik a jeho boj za demokratizáciu slovenského národného hnutia*. Bratislava, SAVU, 1952. 70 s.

⁵⁷ Literárna kritika sa plne metodologicky etablovala už v matičných časoch prácami Jaroslava Vlčka a Jozefa Škultétyho. KUTNAR, F. – MAREK, J.: *c. d.*, s. 345.

⁵⁸ ZAPLETAL, V.: *Príspevok k dejinám Novej školy v rokoch 1869-1872. Akciová spoločnosť Minerva*. In: *Historické štúdie II*. Bratislava, SAV, 1956. s. 7-38. (ďalej ZAPLETAL, V.: *Nová škola*, s. 7-38.)

⁵⁹ Napríklad nad rentabilnosťou *Slovenských novín* Vid' Tamže, s. 10.

⁶⁰ Tamže, s. 37.

vo svoj prospech využiť všetko, aj hlad, aj malý dopyt po pracovnej sile.“⁶¹ Článok obsahuje aj niekoľko drobných nepresností, ako je používanie názvu Budapešť pred zjednotením mesta⁶² alebo nereflektovanie liptovskomikuláškého národno-demokratického spolku ako pobočky peštianskeho združenia.⁶³ Medzi nepresné patrí aj výrok o Palárikovi a Mallom, pretože ich autor považuje za ľudí bez rozhodujúceho vplyvu.⁶⁴ Nové výskumy však naznačili opak. Z ekonomického hľadiska k fungovaniu Minervy nepriniesli ďalší bádatelia nič nové.

V tomto období vyšla aj prvá ucelená akademická práca o Novej škole slovenskej z pera Bohuša Kostického.⁶⁵ Jedná sa o dielo síce poznamenané marxistickým prístupom, ale v mnohých ohľadoch skutočne prínosné aj pre súčasné bádanie. Kostický sa pokúsil systematizovať vývoj Novej školy do niekoľkých etáp, ktorých vymedzenie rešpektuje aj tento text. Prvú etapu vymedzil na rok 1868 a voľby 1869, ako obdobie úvodnej aktivity. Nasleduje druhá etapa vývoja od roku 1869 do volieb 1872, kde podľa jeho teórie Nová škola upadá a programovo tápe, čo je síce z hľadiska obmeny jej zloženia, redakcie *Slovenských novín* a zmeny politického smerovania pravdou, avšak Nová škola v roku 1872 získava o niečo málo väčší volebný zisk ako v predchádzajúcich voľbách. Posledné obdobie charakterizuje ako príklon k vládnej politike, keď sa v dôsledku maďarizácie a upevňovania väzieb medzi vládnu stranou a Slovenskou stranou vyrovnania (ako sa Nová škola volala od roku 1872) strana rozpadá.⁶⁶

Kostický uplatňuje marxistické hľadisko hlavne pri hodnotení osôb spätých s Novou školou. Na jednej strane sa snaží o pozitívny obraz Jána Palárika ako ľudomila a ochrancu zbiedeného ľudu,⁶⁷ na druhej strane kritizuje Bobulu, Zarzetského a Pozdechca za ich kapitalistické správanie a zneužívanie (aj slovenského) proletariátu.⁶⁸ Kritika ideového programu Novej školy je potom vedená rýdzo z marxistického hľadiska, nakoľko v tom čase v slovenskom národnom hnutí nebolo bežné žiadať ochranu pracujúcich.⁶⁹ Napriek ideologickému balastu je práca Bohuša Kostického

---

⁶¹ Tamže, s. 7-8.

⁶² Tamže, s. 7.

⁶³ Tamže, s. 9.

⁶⁴ Tamže, s. 8.

⁶⁵ KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, 141 s.

⁶⁶ Tamže, s. 35-36.

⁶⁷ Tamže, s. 24-26.

⁶⁸ Tamže, s. 29-31.

⁶⁹ Tamže, s. 39-40.

jednou z kľúčových prác o Novej škole slovenskej a aj budapeštianskom kultúrnom živote, ktoré dopĺňa marxisticky interpretovanými štatistikami.

Exilová literatúra v 20. storočí túto tému nereflektovala, Jozef Vavrovič vydal v Clevelande dielo *Ján Palárik - jeho ekumenizmus a panslavizmus*,⁷⁰ kde spomenul, že bol aj politikom. Téma Novej školy inak nebola atraktívna, rovnako aj udalosti 19. storočia sa dostali na druhú koľaj popri hodnoteniam obdobia druhej svetovej vojny a vývoja krátko po nej.

Moderná historiografia o Novej škole slovenskej 1980-2017

Aj marxistická historiografia prešla svojim vývojom a v 80. rokoch začalo obdobie zvýšeného záujmu o systematické spracovanie dejín slovenských politických strán. Milan Podrimavský spracovával Slovenskú národnú stranu,⁷¹ ktorá vznikla zo Starej školy slovenskej. Zatiaľ čo iní bádatelia, ako napr. Eduard Gombár,⁷² sa vyhýbali Novej škole, v tomto prípade tomu tak nebolo. Priestor venovaný analýze problému medzi Starou a Novou školou nebol veľký, avšak nadviazal na prístup F. Bokesa. Marxistické poňatie dejín sa u Podrimavského presadilo len v úvode, kde viac krát spomína V. I. Lenina, avšak vo vlastnom texte sa už také citáty objavujú len zriedka. Naopak, M. Podrimavský upozornil na to, že prostredníctvom národno-demokratického spolku sa snažila Nová škola dať svojmu politickému prúdu pevnú organizačnú štruktúru, čo je podľa neho novinkou vo vývoji slovenských politického straníctva v 19. storočí.⁷³

Po roku 1989 mnohí autori nadviazali na svoje predošlé výskumy. Výsledkom snaženia skupiny autorov okolo Ľubomíra Liptáka bolo kolektívne dielo *Politické strany na Slovensku 1860-1989*.⁷⁴ Jednalo sa o doposiaľ jediný syntetizujúci projekt na spracovanie všetkých politických systémov a strán, ktoré ovplyvnili vývoj Slovenska. Dielo je však prehľadové a preto nejde príliš do hĺbky, ale snaží sa čo najefektívnejšie a najjednoduchšie poňať celú problematiku.

---

⁷⁰ VAVROVIČ, J.: *Ján Palárik - Son oecuménisme et son panslavisme*. Cleveland – Rím, Slovak Institute, 1974. 278 s. v slovenčine dielo vyšlo v roku 1993 pod hlavičkou Matice slovenskej.

⁷¹ PODRIMAVSKÝ, M.: *Slovenská národná strana v druhej polovici XIX. storočia*, Bratislava, Veda, 1983. 240 s. (ďalej len PODRIMAVSKÝ, M.: *Slovenská národná strana*, s. 240)

⁷² GOMBÁR, E.: *Viliam Pauliny-Tóth*. Martin, Matica slovenská, 1976. 300 s.

⁷³ PODRIMAVSKÝ, M.: *Slovenská národná strana*, s. 59.

⁷⁴ LIPTÁK, Ľ. a kol.: *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Bratislava, Archa, 1992. 312 s.

Príslušnú kapitolu o Novej škole v tejto publikácii napísal Milan Podrimavský.⁷⁵ Podarilo sa mu zoceliť mnohoročný výskum a poznatky v tejto oblasti a vznikol tak text, ktorý uchopil hrubé členské zázemie strany a očistil mnohé poznatky od pozostatkov marxistickej historiografie. Práca je to v tomto ohľade jedinečná a základná aj pre tento text. M. Podrimavský tak v nových podmienkach spoločne s inými spoluautormi položil základy metodického výskumu politických strán a otvoril viaceré témy iným bádateľom.

V roku 2012 ukončuje M. Podrimavský svoje bádanie na túto tému skonštatovaním, že cesta Novej školy nemala zmysluplné konanie a perspektívu, čo viedlo k jej zániku. Toto zoskupenie je preňho poslednou takouto platformou v slovenských dejinách a žiadnu neskoršiu analógiu nemôžeme nájsť.⁷⁶

Na poli histórie a filozofie došlo na začiatku nového milénia k viacerým úvahám o filozofických východiskách a podstatách slovenského národného hnutia. Priekopníkom v tejto problematike bol Tomáš Pichler, ktorý analyzoval niekoľko filozofických spisov a literárnych diel. Dochádza k záveru, že politická filozofia bola postavená na metóde pokus–omyl a dualizmus slovenskej politiky po roku 1867 vysvetľuje ako rozdielnosť dvoch konceptov moci: cisársky majestát a ústavnosť, pričom Nová škola sa podľa neho razantne priklonila už na začiatku k tomu druhému.⁷⁷ Jeho kľúčovú myšlienku ohľadom národovtorného procesu predniesol v diele *Národovci a občania*, kde píše:

„Vzhľadom na špecifickú situáciu slovenského národovtorného procesu, nepolitickú počiatočnú definíciu národa, neúplnú sociálnu štruktúru, absentujúce mešťanstvo a politickú triedu i nedostatočný politický kapitál, vznikla slepá ulička nadol (plebejizmus) a dozadu (Alexander Matuška hovorí o „fantastickom historizme“) zameranej vízie národa, čo spomaľovalo, brzdilo vývin národa–ľudu v národ občanov v oblasti ideológie.“⁷⁸

Pokračovateľom Pichlerovho filozofického prístupu sa stal Marcel Martinkovič. V sérii článkov rozpracoval ideu zrealnenia slovenskej politiky prostredníctvom

---

⁷⁵ PODRIMAVSKÝ, M.: *Nová škola slovenská*. In: LIPTÁK, E. a kol.: *c. d.*, s. 49-52. (ďalej len PODRIMAVSKÝ, M.: *Nová škola*, s. 49-52.)

⁷⁶ PODRIMAVSKÝ, M.: *Formovanie modernej slovenskej politiky 1845-1914*. In: BYSTRICKÝ, V. – KOVÁČ, D. – PEŠEK J. a kol.: *Kľúčové problémy moderných slovenských dejín*. Bratislava, Veda, 2012. s. 62-64.

⁷⁷ PICHLER, T.: *Slovenské politické myslenie v 19. storočí – kľúčové problémy*. In: *Filozofia*. č. 1, roč. 57, Bratislava, SAV, 2002. s. 15-20.

⁷⁸ PICHLER, T.: *Národovci a občania*, s. 117.

Novej školy.⁷⁹ Tá mala byť postavená na realizme a politike postupných krokov. Analogicky tak mala fungovať ako v českom a moravskom priestore Masarykova politika. Táto Martinkovičova myšlienka kontrastuje so staršími výskumami, ktoré sa snažili bagatelizovať dopad a význam strany. Podtrháva dôležitú premenu vnímania Novej školy počas rôznych dejinných etáp. Z jeho pohľadu bola existencia Novej školy prospešná.⁸⁰ V roku 2013 spísal všetky filozofické základy a myšlienky Novej školy v diele *Politické myslenie Novej školy: občiansko-národný program Slovenských novín*.⁸¹ Spojil v ňom predstaviteľov tohto zoskupenia s Montesquiem, či Bolzanom a zjermil predstavu J. Palárika ako antihegelovského kritika. Pokračuje aj v svojej teórii o politickom praktizme a zrealnení slovenskej politiky.⁸²

Keďže história v súčasnosti prechádza mnohými zmenami, ktoré menia jej podobu a postupy, objavili sa nové trendy aj v súvislosti s touto témou. Vďaka Výskumnému ústavu Slovákov v Maďarsku a hlavne historičke Anne Kovács vzniklo niekoľko textov k spoločensko-kultúrnym dejinám Slovákov v Budapešti,⁸³ na dolnej zemi⁸⁴ alebo k jednotlivým osobnostiam.⁸⁵ Tieto diela presúvajú pohľad na Novú školu z politických dejín viac na dejiny spolkov a kultúry, čo výrazne dopĺňa dovtedajšiu historiografickú produkciu. Podobne vznikajú pokusy zrevidovať niektoré nacionalistické prístupy k dejinám a nové texty k slovensko-maďarskému spolužitiu, ako napr. od Józsefa Demmela.⁸⁶ Nového spracovania sa dostalo od Marcely Gbürovej aj politickej práci Jána Palárika, kde je popisované jeho kresťansko-liberálne zmýšľanie. Jadro tejto práce tvoria Palárikove štátprávne úvahy o vzťahu k Nemcom.⁸⁷

---

⁷⁹ MARTINKOVIČ, M.: *Politický realizmus v myslení Novej školy*. In: *Filozofia*. č. 10, roč. 62, Bratislava, SAV, 2007. s. 911-920.

⁸⁰ MARTINKOVIČ, M.: *Ideové paralely a odlišné stratégie v slovenskom politickom hnutí*. In: *Filozofia*. č. 10, roč. 63, Bratislava, SAV, 2008 s. 892-899. (ďalej len MARTINKOVIČ, M.: *Ideové paralely*, s. 892-899.)

⁸¹ MARTINKOVIČ, M.: *Politické myslenie Novej školy: občiansko-národný program Slovenských novín*. Bratislava, SAV, 2013. 222 s.

⁸² Tamže, s. 192.

⁸³ KOVÁCS, A.: *A szlovákok éléte és kulturája Budapesten a dualizmus korában (1867-1918)*. Pilis-szaba - Esztergom: Pazmány Péter Katolikus Egyetem, 2006. 164 s.

⁸⁴ KOVÁCS, A. (ed.): *Identita, história a kultúra: Dejiny Slovákov na Dolnej zemi. Zborník z konferencie 11.-12. novembra 2010*. Budapešť – Békešháza, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011. 174 s.

⁸⁵ PETRO, L.: *Ján Nepomuk Bobula 1844-1903: život a dielo*. Budapešť, Slovenská samospráva 6. obvodu, 2009. 137 s. alebo KOVÁCS, A.: *Pest város szlovák építője: Ján Bobula*. In: *Barátság 10*, Budapešť, 2003. s. 4070-4072.

⁸⁶ DEMMEL, J.: *Magyar haza, szlovák nemzet*. Békéscsaba, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2016. s. 272.

⁸⁷ GBÚROVÁ, D.: *Dotyky s politikou*. Trenčín, Q-EX, 2002. s. 67-80.

Záujem o problematiku Novej školy a jej osobností badať taktiež medzi akademickými prácami odovzdanými po roku 2010. Celkovo sa v slovenskom prostredí dotýka tejto témy desať prác a jedna z Masarykovej univerzity v Brne. Nasledujúci odsek je zoznamom zverejnených diplomových prác verejne dostupných v *Centrálnom registri záverečných prác* a na stránke *thesis.cz*. Politickému smerovaniu Novej školy sa venovala vo svojej diplomovej⁸⁸ a neskôr rigoróznjej⁸⁹ práci Slavka Bystričanová z právnickej fakulty Vysokej školy Danubius v Sládkovičove. Popularitu témy pre študentov práva môže potvrdzovať aj práca Tomáša Mészárosa z Univerzity Komenského, ktorý spracoval slovenskú filozofiu práv v 19. storočí a jedným z príkladov bol Ján Palárik.⁹⁰ Ten sa ako osobnosť stretol s viacerými spracovaniami mimo katedier histórie, napr. od Lucie Sýkorovej, reflektujúcej obsahu Palárikových článkov,⁹¹ či Moniky Práznovskej, ktorá píše o jeho ideách na základe vydaných prameňov a sekundárnej literatúry.⁹² Je spomenutý aj v bakalárskom výskume Kataríny Güntherovej,⁹³ vedenom Jiřím Malířom na Historickom ústave Masarykovej univerzity v Brne. Politické aktivity Jána Nepomuka Bobulu boli spracované ako diplomová práca Sandry Sziszákovej z Prešovskej univerzity.⁹⁴ Z filozofického hľadiska sa čiastkovo venovali Novej škole aj Rudolf Dupkala⁹⁵ a Laura Leskovjanská.⁹⁶ Ján Hudacký z Katolíckej univerzity v Ružomberku spracovával ako svoju bakalársku prácu politický súboj Starej a Novej školy.⁹⁷ V rámci bakalárskeho spracovania dejín slovenského novinárstva *Slovenské noviny* spomenu-

---

⁸⁸ BYSTRICANOVÁ, S.: *Štátoprávne programy Slovákov v období dualizmu*. [diplomová práca] školiteľ: Miroslav Daniš. Sládkovičovo, Vysoká škola Danubius v Sládkovičove, 2014. 66 s.

⁸⁹ BYSTRICANOVÁ, S.: *Štátoprávne koncepty politickej reprezentácie predstaviteľov Starej a Novej školy po Rakúsko-Uhorskom vyrovaní v r. 1867*. [rigorózna práca] Sládkovičovo, Vysoká škola Danubius v Sládkovičove, 2015. 91. s.

⁹⁰ MÉSZÁROS, T.: *Vývoj slovenského právno-filozofického myslenia v 19. storočí*. [rigorózna práca] školiteľ: Ján Cuper. Bratislava, Univerzita Komenského, 2016. 75 s.

⁹¹ SÝKOROVÁ, L.: *Novinárske dielo J. Palárika*. [bakalárska práca] školiteľ: Andrej Habiňák. Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2013. 41 s.

⁹² PRÁZNOVSKÁ, M.: *Ján Palárik – idea občianskeho spolužitia*. [bakalárska práca] školiteľ: Milan Čáky. Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2015. 34 s.

⁹³ GÜNTHEROVÁ, K.: *Katolícke politické strany na Morave a na Slovensku a ich zakotvenie v ženských spolkoch v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia*. [bakalárska práca] školiteľ: Jiří Malíř. Brno, Masarykova univerzita, 2009. 58 s.

⁹⁴ SZISZÁKOVÁ, S.: *Politické aktivity Jána Nepomuka Bobulu*. [diplomová práca] školiteľ: Libuša Franková. Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2014. 67 s.

⁹⁵ DUPKALA, R.: *Idea občianskej spoločnosti a jej ohlas v politickom myslení na Slovensku*. [dizertačná práca] školiteľka: Irina Dudinská. Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2014. 117 s.

⁹⁶ LESKOVJANSKÁ, L.: *Idea vlastenectva a národovectva v politickom myslení Novej školy*. [bakalárska práca] školiteľ: Marcel Martinkovič. Trnava, Trnavská univerzita v Trnave, 2015. 47 s.

⁹⁷ HUDACKÝ, J.: *Konfrontácia Starej a Novej školy slovenskej v dobovej tlači*. [bakalárska práca] školiteľ: Michal Čakloš. Ružomberok, Katolícka univerzita, 2014. 39 s.

la Lenka Franeková.⁹⁸ Tieto práce nebudú v texte viac rozoberané, nakoľko často pochádzajú z prostredia mimo katedier histórie a kladú si iné hlavné ciele či metodológiu ako bežné historické práce.

Ľuboš Kačírek – historik Novej školy slovenskej

Kľúčovým zdrojom sekundárnej literatúry zo súčasnej historiografie sú výsledky aktívnej a plodnej bádateľskej práce Ľuboša Kačírka, diplomanta M. Podriemavského. Jeho akademická produkcia sa dá rozdeliť do viacerých skupín.

V rokoch 2007-2013 sa Ľ. Kačírek snažil uchopiť Novú školu metodológiou politických dejín a vydal niekoľko prác k jej vzťahom so Starou školou. Dôraz kladie na modernizáciu Uhorska, na ktorú flexibilnejšie reagovala práve Bobulova skupina. Celkovo v jeho prácach badať názorový posun na Novú školu v dejinách historiografie, keď začína byť viac oceňovaná a Stará škola naopak kritizovaná. Ústrednou a tak trochu provokačnou tézou je skonštatovanie, že vplyvom memorandovej politiky a ďalších faktorov nebolo možné postaviť viac kandidátov za poslancov z národne uvedomelých strán.⁹⁹

Posledné tri roky tejto prvej fázy profesijného vývoja Ľ. Kačírka tvoria prechodové obdobie, v ktorom sa začal venovať bližšie aj postavám Novej školy. Tým vznikol základ neskoršieho bádania v druhej etape. Patrí sem napríklad konferenčný príspevok *Prívrženci Novej školy slovenskej (1868-1875) v Budapešti a na Dolnej zemi*.¹⁰⁰ Jednotlivým osobnostiam sa venoval v roku 2013. Nového spracovania v slovenskej historiografii sa dočkal Ján Nepomuk Bobula,¹⁰¹ Koloman Banšell,¹⁰² či dvojica Peter Matuška a Ján Kajuch.¹⁰³ Niektoré tieto práce prichádzajú s výskumom

---

⁹⁸ FRANEKOVÁ, L.: *Dejiny slovenskej žurnalistiky*. [bakalárska práca] školiteľ: Martin Katuščák. Žilina, Žilinská univerzita, 2012. 57 s.

⁹⁹ KAČÍREK, Ľ.: *Politický zápas medzi Novou školou a Starou školou počas volieb do Uhorského snemu v rokoch 1869 a 1872 a činnosť poslancov Novej školy slovenskej*. In: *Historický zborník*. č.2, roč. 17, 2007. s. 13-36. (ďalej len KAČÍREK, Ľ.: *Politický zápas*, s. 13-16.) alebo KAČÍREK, Ľ.: *Prínos Novej školy (1868-1875) pre formovanie národného hnutia v 60. a 70. rokoch 19. storočia*. In: *Studia Academica Slovaca 41*. Bratislava, Univerzita Komenského, 2012. s. 295-312. (ďalej len KAČÍREK, Ľ.: *Prínos Novej školy*, s. 295-312.)

¹⁰⁰ KAČÍREK, Ľ.: *Prívrženci Novej školy slovenskej (1868-1875) v Budapešti a na Dolnej zemi*. In: KOVÁČOVÁ, A.: *Identita, história a kultúra. Dejiny Slovákov na Dolnej zemi*. Budapešť – Békešská Čaba, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011. s. 88-121. (ďalej len KAČÍREK, Ľ.: *Prívrženci Novej školy*, s. 88-121.)

¹⁰¹ KAČÍREK, Ľ.: *Ján Nepomuk Bobula (1844-1903)*. In: *Slováci v zahraničí 30*, Martin, Matica slovenská, 2013. s. 34-53. (ďalej len KAČÍREK, Ľ.: *Ján Nepomuk Bobula*, s. 34-53.)

¹⁰² KAČÍREK, Ľ.: *Od Parnasu*, s. 295-312.

¹⁰³ KAČÍREK, Ľ.: *Poslanci uhorského snemu z Liptova Peter Matuška a Jozef Kajuch*. In: *Slováci v zahraničí 29*. Martin, Matica slovenská, 2012. s. 72-83.

o doteraz nespracovaných osobnostiach, iné zas, ako v prípade J. Bobulu, sa snažia zrevidovať alebo aspoň potvrdiť závery predchádzajúcej literatúry.

V druhej fáze svojho bádania sa viac zameral na samotné *Slovenské noviny* a kultúrno-spoločenské presahy Novej školy slovenskej do spolkového života. Prvý rozsiahlejší článok o *Slovenských novinách* vyšiel už v roku 2011.¹⁰⁴ Jedná sa o tradične pojatý text zachytávajúci vývoj a premeny redakcie a zamerania novín. Je základom pre ďalšie Kačírkovo bádanie v oblasti.

Na tento článok nadväzuje prelomovou prácou v oblasti politického zázemia strany, textom *Čitateľské zázemie Slovenských novín (1868-1875) na slovenskom etnickom území*.¹⁰⁵ V ňom sa mu podarilo vytvoriť prvý prehľad odberateľov periodika a pozadia Novej školy. Autor tu upozorňuje aj na zjavné nedostatky politickej tlače, ktoré spôsobujú nízky počet čitateľov. Tí podľa neho vyhľadávajú jednoduchšie žánre,¹⁰⁶ čo by súhlasilo napr.s aktivitou Jána Mallého za vydávanie kalendárov a iných ľudových tlačovín v 60. rokoch 19. storočia. Jedná sa o najrozsiahlejší pokus uchopiť Novú školu ako prúd tvorený konkrétnymi ľuďmi: redaktormi a odberateľmi.

Na otázku žurnalistiky a vydávania tlače nadviazal aj v ďalších odborných statiach. Jednou z nich je štúdia *Prouhorské slovenské časopisy v 60. a 70. rokoch 19. storočia*, tvoriaca súpis časopisov často zdiskreditovaných spoluprácou s Maďarmi. Okrem nich tam spomína aj *Slovenské noviny* a rieši ich postoj práve k tejto tlači, čím sa snaží poprieť niekdajšie predstavy o promaďarskej orientácii redakcie.¹⁰⁷ Ku kníhtlačiarňi Minerva a vydavateľskej produkcii v nej vydal štúdiu v roku 2016.¹⁰⁸

V posledných rokoch sa Ľ. Kačírek podobne ako A. Kovács pustil do čiastkového spracovávanía kultúrneho života slovenských komunít v Pešti a iných diaspórach.¹⁰⁹ Z hľadiska Novej školy sa snaží poukázať na jej mimopolitické presahy do

---

¹⁰⁴ KAČÍREK, Ľ.: *Slovenské noviny (1868-1875)*. In: *Studia bibliographica Posoniensia* 2011. Bratislava, Univerzitná knižnica, 2011. s. 55-72. (ďalej len KAČÍREK, Ľ.: *Slovenské noviny*, s. 55-72.)

¹⁰⁵ KAČÍREK, Ľ.: *Čitateľské zázemie*, s. 180-205.

¹⁰⁶ Tamže, s. 186.

¹⁰⁷ KAČÍREK, Ľ.: *Prouhorské slovenské časopisy v 60. a 70. rokoch 19. storočia*. In: *Studia bibliographica Posoniensia* 2016. Bratislava, Univerzitná knižnica, 2016. s. 83-95. (ďalej len KAČÍREK, Ľ.: *Prouhorské slovenské časopisy*, s. 83-95.)

¹⁰⁸ KAČÍREK, Ľ.: *Vydavateľské aktivity Novej školy slovenskej (1868-1875)*. In: *19. storočie v zrkadle písomných prameňov (z dejín knižnej a duchovnej kultúry Slovenska)*. Prešov, Štátna vedecká knižnica, 2016. s. 149-159.

¹⁰⁹ KAČÍREK, Ľ.: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne 1850-1875*. Békescsaba, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2016. 401 s.

spolkového života¹¹⁰ a otvoriť nové témy. Kultúrne podhubie slovenskej Pešte dotvára plastickejší obraz o zázemí strany. Hoci spracovanie má stále isté medzery, Ľ. Kačírek odviedol značné množstvo kvalitnej práce.

Slovenská historiografia teda vo vzťahu k Novej škole slovenskej prešla viacerými vývojovými obdobiami a od tvrdého potierania zo strany nacionalistických autorov sme sa presunuli až do dneška, kde bádatelia začínajú viac vychvaľovať jej model spolupráce. Súvisí to s razantnou zmenou politickej situácie v priebehu dvadsiateho storočia a aj nárastom záujmu o slovenské dejiny medzi maďarskými historikmi. Tento posun môžeme hodnotiť pozitívne, keďže rozširuje záber slovenskej historiografie a ukazuje širšie spektrum problémov a riešení, ktoré v starších spracovaniach chýbali. Prínosnými sú v tomto ohľade aj pohľady historikov z iného ako slovenského prostredia.

---

¹¹⁰ Vid' napr. KAČÍREK, Ľ.: *Slovenská komunita v Pešťbudíne v 19. storočí na príklade slovenského evanjelického zboru*. In: *Populačné štúdie Slovenska 7*. Bratislava, Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2015. s. 39-49.

1 Uhorsko a habsburská monarchia v rokoch 1848-1868

1.1 Revolučné roky 1848/1849

Na jar v roku 1848 zasiahli väčšinu európskeho kontinentu protesty a revolúcie.¹¹¹ Výnimku tvorili len Španielsko, Holandsko, Spojené kráľovstvo, Ruská a Osmanská ríša. Spoločným znakom revolúcií bola nespokojnosť s poriadkom nastaveným Viedenským kongresom a boj za slobodu.

1.1.1 „Obeste kráľov!“¹¹² Vývoj uhorskej revolúcie

Cesta k pomalej diverzifikácii slovenských politických strán a systému v Uhorsku vedie skrz mnoho zásadných otázok z uhorských dejín. Vyrovnanie a vývoj po ňom je prirodzeným vyústením zložitej politiky od roku 1848. Ako vznikla táto revolúcia? Jednoduchá otázka, avšak odpoveď je veľmi zložitá. V nasledujúcej stati budeme sledovať vývoj uhorskej revolúcie a zápasu o nezávislosť, ktorý nám bude determinovať politiku nielen v danom období, ale po prechodnom období aj v čase vyrovnania. Aký charakter mal koniec revolučnej politiky?

Keď 1. mája 1711 gróf Sándor Karóli (Alexander Karóli) za kurucov¹¹³ a gróf János Pálffy (Ján Pálfi) za labancov¹¹⁴ podpísali Satmársky mier, ukončili vyše storočie trvajúce boje a animozity medzi Habsburgovcami a uhorskou šľachtou.¹¹⁵ Nasledujúcich takmer 137 rokov sa medzi týmito frakciami vojensky nebojovalo a hlavne v čase ohrozenia Prusmi nachádzali habsburskí panovníci podporu na uhorskom sneme, hoci nie vždy bez ústupkov.

Za vlády Františka II. (ako cisára rímskeho národa nemeckého, v rakúskom cisárstve po roku 1804 František I.) vzrástla nevraživosť uhorských stavov voči hab-

---

¹¹¹ Prvé revolúcie spadajúce do tohto obdobia začali vo Švajčiarsku už v roku 1847 a v Neapolsku v januári 1848.

¹¹² Báseň *Obeste kráľov!* (*Akasszátok föl a királyokat!*) napísal počas revolúcie básnik Sándor Petöfi (Alexander Petrovič). Bola expresívnou kritikou vladárov a kráľov, ako napovedá už názov. S. Petöfi počas revolúcie zomrel. Okrem tejto básne je autorom aj *Národnej piesne* (*Nemzeti dal*), ktorá bola prednesená v Pešti 15. marca na zhromaždení za podporu návrhu uhorského snemu. V maďarskom origináli vid' PETÖFI, S.: *Akasszátok föl a királyokat!*. [online] Dostupné z <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/akassz.htm> resp. PETÖFI, S.: *Nemzeti dal*. [online] Dostupné z <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/nemdal.htm>

¹¹³ Kurucké vojská boli povstaleckými vojskami uhorskej šľachty. Posledné povstanie viedol František II. Rákoczi.

¹¹⁴ Labanci boli lojálni Habsburgovcom. Rod Pálffy pochádza zo západnej časti horného Uhorska.

¹¹⁵ Bližšie o konsolidácii uhorskej moci vid' EVANS, R.J.W.: *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*. Praha, Argo, 2003. s. 146–190.

sburskej dvornej politike. Mohli za to aj výbery daní či devalvácia meny v roku 1811. Práve medzi rokmi 1811-1825 uhorský snem nezasadal a František I. vládol pomocou patentov. Obdobie 1830-1848 sa dnes nazýva aj reformným obdobím, nakoľko upadá absolutistická moc cisára a začína sa s mnohými dôležitými reformami a zmenami.¹¹⁶

Symbolom uhorskej politiky pred rokom 1848 je gróf István Szechényi (Štefan Sečeni)¹¹⁷. Zohral dôležitú úlohu v maďarskom národnom obrodení: vďaka politike postupného vývoja vznikla národná knižnica, akadémia vied, kasíno, prvý most medzi Budou a Pešťou a hlavne po roku 1845 sa zasadil aj o vznik viacerých kľúčových železničných spojení.¹¹⁸ I. Szechényi predstavoval umiernené konzervatívne krídlo, ktoré razilo cestu dohody na zmenách s rakúskou časťou monarchie.¹¹⁹ Podpora politika Clemensa Lothara Metternicha sa však postupne z uhorského snemu definitívne vytrácala kvôli nepopulárnosti jeho politických krokov v druhej polovici 40. rokov. Kameňom úrazu bola práve reforma monarchie, ktorá neprebíhala tempom, aké si predstavitelia uhorského snemu predstavovali.

Liberálno-radikálny prístup k otázkam uhorskej štátnosti je v historiografii blízko previazaný s osobou uhorského právnika Lajosa Kossutha¹²⁰. Jeho priamou inšpiráciou bol pravdepodobne Giuseppe Mazzini a jeho hnutia Mladé Taliansko či Mladá Európa.¹²¹ Svoju politiku oprel L. Kossuth o emancipáciu masy uhorských roľníkov, presadenie maďarčiny ako úradného jazyka v celom Uhorsku, upevnenie väzieb Transylvánie a Chorvátska k Uhorsku a v neposlednom rade zmena postavenia voči Rakúsku na báze konfederácie.¹²² Na rozdiel od I. Szechényiho L. Kossuth presadzoval revolučnú zmenu a politika postupných krokov, bola z jeho pohľadu málo úspešná. Dobrá rétorika, opora v nižších vrstvách a postupný názorový prevrat konzervatívcov k liberálnejšiemu usporiadaniu boli varovnými signálmi pre habsburskú politiku v 30. a 40. rokoch 19. storočia.¹²³ Uhorský politický systém v tejto vý-

---

¹¹⁶ KÓNYA, P. a kol.: *c. d.*, s. 525.

¹¹⁷ Štefan Sečeni (1791-1860). Maďarský šľachtic a konzervatívno-reformný politik, zaslúžil sa o mnohé kultúrne inštitúcie. Vid' napr. CSORBA, L.: *Szechényi István*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2001. 348 s.

¹¹⁸ KANN, R.: *c. d.*, s. 289.

¹¹⁹ Tamže, s. 288.

¹²⁰ Ludovít Košút (1802-1894). Maďarký nacionalista slovenského pôvodu, právnik, vedúca postava revolúcie 1848/1849. Vid' DEÁK, I.: *Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians 1848-1849*. Londýn, Pheonix, 2001. 440 s.

¹²¹ Tamže, s. 23.

¹²² KANN, R.: *c. d.*, s. 289.

¹²³ Tamže, s. 290.

vojovej fáze bol len vo vývoji, vďaka existencii snemu môžeme hovoriť aj o niekoľkých honoračných stranách ako napr. Ellenzéki kör (Opozičný kruh), ktorá bola najsilnejšou snemovou stranou pod vedením grófa Lászla Telekiho (Ladislav Teleki), fakticky politicky usmerňovaná Lajosom Batthyányom.¹²⁴

Samotná revolúcia v roku 1848–1849 v habsburskej monarchii je komplikovaným javom zloženým z viacerých udalostí a rozdielných zámienok a dôvodov. Robert Kann v jednom zo svojich diel hovorí, že je nemožné ju popísať celkovým pohľadom.¹²⁵ Jedná sa o zmes národných, liberálno-konstitučných a sociálnych revolúcií. Pod nátlakom petícií a študentských nepokojov vo Viedni 13. marca musel panovník Ferdinand I. odvolať Clemensa Metternicha. V tom istom čase uhorský snem v Bratislave predniesol 12 bodov zmien, ktoré sa stali jeho politickým programom. Niekdajšia snemová opozícia okolo radikálne liberálnych politikov ako L. Kossuth sa stala snemovou väčšinou.¹²⁶

Uhorský tlak na viedenskú politiku bol vystupňovaný 15. marca 1848, keď na ľudovom zhromaždení v Pešti schválili 12-bodový program uhorského snemu¹²⁷ revolučne naladení študenti. Jednotlivé zmeny sa týkali najmä zrušenia poddanstva, slobody tlače a pod. čím kopírovali iné revolučné programy v rámci monarchie. Okrem toho chceli uhorskí poslanci personálnu úniu s Rakúskom, vlastnú armádu a financovanie na čele s vlastnou bankou¹²⁸, čo panovník dlhodobo odmietal. Tieto podmienky paralelne predložil cisárovi Lajos Kossuth vo Viedni a stal sa populárnou tvárou uhorskej revolúcie.¹²⁹

Postavenie rakúskej vlády slablo a na nový kabinet Františka Antonína Kolowrata¹³⁰ zareagoval uhorský snem o dva dni vytvorením vlastnej vlády. Jej prvým predsedom sa nestal radikál, ale osvietený aristokrat gróf Lajos Batthyány (Ľudovít Baťáň), ministrom financií sa stal liberálny ľavičiar L. Kossuth, I. Szechényi dostal na starosti výstavbu infraštruktúry, ministerstvo spravodlivosti získal mladý právnik Ferenc Deák (František Deák), otázky vzdelávania, kultúry a iných verejných prob-

---

¹²⁴ KÓNYA, P. a kol.: *c. d.*, s. 540.

¹²⁵ KANN, R.: *c. d.*, s. 299.

¹²⁶ Tamže, s. 301.

¹²⁷ Nazývaný aj „Mit kíván a magyar nemzet“ („Čo žiada uhorský národ). KÓNYA, P. kol.: *c. d.*, s. 545.

¹²⁸ Vid' napr. <http://marcius15.kormany.hu/a-12-pont-tortenete-2013>

¹²⁹ KÓNYA, P. a kol.: *c. d.*, s. 547.

¹³⁰ Franz Anton von Kolowrat-Liebsteinsky (1778-1861). Rakúsky štátnik, umiernený liberál, pochádzal z českého šľachtického rodu. Vid' MAŠEK, P.: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti*. 1. zväzok. Praha, Argo, 2008. s. 480-481.

lémov zastával József Eötvös (Jozef Eötvös). Ministrom vnútra sa stal Bertalan Szemere (Bartolomej Semere), obrana pripadla na starosť nestraníkovi Lázárovi Meszárosovi (Lazar Mesároš). Ministrom obchodu a agrárnej politiky bol Gábor Klauzál a post ministra pre vyjednávanie s kráľom získal významný gróf Pál Antal III. Eszterházy (Pavol Anton III. Esterházi).¹³¹

V marci 1848 došlo k uzákoneniu tzv. Aprílových zákonov,¹³² ktoré sformovali dočasnú podobu Uhorska ako časti parlamentnej monarchie. So zvyškom monarchie ostalo v spojení prostredníctvom postavenia uhorského palatína, ktorým bol arcivojvoda Štefan Habsburský.

Aprílové zákony priniesli 31 tém rozpracujúcich okrem iného aj pôvodných dvanásť bodov. Legislatívne opatrenia dovolili predaj pôdy, zrušenie mnohých feudálnych výsad a vytvorili okrem možnosti hospodárskeho rastu aj priestor na sociálnu mobilitu. Rovnako došlo aj k vytvoreniu prvého demokraticky voleného parlamentu, v tejto podobe dvojkomorového. Okrem toho priniesli administratívne zmeny počítajúce aj zmeny v štatúte miest a vytvorení volených mestských rád. Došlo aj k uvoľneniu cenzúry na tlač a vytvoreniu národných gárd chrániacich poriadok. Jednou z nenápadnejších, avšak o to viac dôležitých reforiem bola Szechényiho dopravná reforma, vďaka ktorej sa začala masívnejšia výstavba uhorskej dopravnej infraštruktúry. Aprílové zákony položili základ fungujúceho uhorského štátu a vďaka prvotnému nadšeniu a úspešnosti sa vryli do pamäte ako najlepšia uhorská ústava. Preto sa mnohí politici neskôr odvolávali práve na ne.¹³³

Na jún boli vyhlásené prvé slobodné voľby, ktoré boli zorganizované podľa britského volebného systému.¹³⁴ Takmer tretina mužskej populácie získala volebné právo, ktoré bolo viazané na znalosť maďarského jazyka, vek 24 rokov a majetkový cenzus. Z volieb boli vylúčení židia a ženy.¹³⁵

V týchto voľbách vyhrali umiernení liberáli a potvrdili tak aktuálne politické usporiadanie. Štefan Habsburský 2. júna 1848 povolil otvorenie nového snemu, ktorý medzi prvými zákonmi potvrdil vytvorenie separátnej uhorskej armády, vlastného

---

¹³¹ KÓNYA, P. a kol.: *c. d.*, s. 547.

¹³² Schválil ich bratislavský uhorský snem v marci a vstúpili do platnosti 11. apríla. V slovenskej historiografii sa používa pomenovanie Marcové zákony, v maďarskej ale napr. aj v českej Aprílové. Vid' *Az áprilisi törvények szövege* [online]

Dostupné z <https://1000ev.hu/index.php?a=2&k=3&f=5276>

¹³³ *Aprílus törvények*. [cit.21.3.2017] Dostupné z <https://1000ev.hu/index.php?a=2&k=3&f=5276&param=>

¹³⁴ KANN, R.: *c. d.*, s. 305–306.

¹³⁵ KÓNYA, P. a kol.: *c. d.*, s. 548.

rozpočtu a vlastnej meny.¹³⁶ V tejto situácii zvolila viedenská politika intervenciu: chorvátsky bán Josip Jelačić,¹³⁷ vymenovaný do tejto funkcie ako protiváha uhorskej politike, bol vyslaný potlačiť separatistické tendencie. Tento postup spôsobil dve dôležité skutočnosti: tou prvou bola vlna nenávisti voči Habsburgovcom v Uhorsku a druhou ochota bojovať za nezávislosť. Ako uhorské špecifikum vznikol odpor vedený nemaďarskými národmi proti politike uhorského snemu. Obzvlášť krvavé vojenské strety sa odohrali medzi uhorskou armádou a srbskými nacionalistami, ktorých boj za niekdajšiu slávu Srbského kráľovstva sa stal inšpiráciou pre ostatné nemaďarské národné hnutia a oporou viedenskej a Jelačićovej politiky proti Uhorsku.

V septembri sa kríza v monarchii rozhostila opäť. S blížiacou sa novou vojnou došlo k rozpadu pôvodného uhorského kabinetu: István Széchenyi sa nervovo zrútil, G. Klauzál a J. P. Esterházy sa vzdali mandátov.¹³⁸ L. Batthyány ustúpil do úzadia, aby sa potom opäť na krátky čas objavil na scéne.

Vývoj udalostí v Uhorsku ukázal dve stránky politickej reality: na jednej strane sa konzervatívne ladení predstavitelia vlády a snemu snažili udržať dohodnuté podmienky spolužitia, na strane druhej potom radikalizujúca časť sa stále viac a viac odpútavala od tohto postoja. Spúšťacím mechanizmom bola nepochybne aktivita Srbov a Chorvátov pod vedením bána J. Jelačića, ktorý vojensky operoval na juhu a juhozápade Uhorska. Zatiaľ čo ministerský predseda Lajos Batthyány vyjednával s vládou, splnomocnencom arcivojvodom Štefanom a cisárom o prímerí, radikalizujúci sa vidiek pod vedením L. Kossutha sa stal oporou vlastnej Honvédskej armády.¹³⁹

Na tomto mieste by bolo zbytočné popisovať jednotlivé výpravy a boje. Celková situácia uhorského revolučného hnutia však bola kolísavá: prvotný postup bol zastavený habsburskými armádami tesne pred Viedňou, následná protiofenzíva kontrarevolúcie bola disciplinovaná a úspešná. Na sklonku roku 1848 tak došlo k evakuácii snemu z Pešte do Debrecína. Septembrové a zimné ťaženia habsburskej armády tak dopadli čiastočným úspechom pre viedenskú politiku. Uhorské vojská získali však veľkú popularitu na miestach kadiaľ ustupovali, aj vďaka tomu sa im podarilo ušetriť postupujúcej armáde Habsburgovcov niekoľko prekvapivých porá-

---

¹³⁶ KANN, R.: *c. d.*, s. 302.

¹³⁷ Jozef Jelačić (1801-1859). Chorvátsky vojenský predstaviteľ, zástanca pravicovej politiky. VEJKÝ, J.: *Encyklopédia Slovenska*: E-J. II. zväzok. Bratislava, SAV, 1978. s. 656.

¹³⁸ KÓNYA, P. a kol.: *c. d.*, s. 561.

¹³⁹ Tamže, s. 562.

žok. Hlavne na hornom Uhorsku ťažili z podpory Nemcov a Slovákov, vďaka čomu mohla ustupujúca armáda A. Görgeya niekoľkokrát uniknúť obklúčeniu v banských mestách.¹⁴⁰

Podpora mnohých Nemcov¹⁴¹ a Slovákov¹⁴² nebola ničím výnimočným. Vo viacerých stolicích so slovenským obyvateľstvom mal Kossuth obrovskú popularitu, nakoľko jeho rodina práve odtiaľ pochádzala. Táto situácia však pôsobí veľmi protichodne oproti účasti slovenských dobrovoľníkov, čím sa nám predostiera hlavný problém nasledujúcej kapitoly.

Jar 1849 bola pre revolučné armády ďaleko priaznivejšia. Po zmobilizovaní síl začali nad habsburskými silami víťaziť a 4. júna 1849 sa parlament spolu s vládou mohli vrátiť do Pešte. Armáda generála Windisgrätza bola porazená a vytlačená z väčšiny uhorského územia.

Ešte predtým, 19. apríla v Debrecíne, došlo k závažnej udalosti, ktorá definitívne rozdelí politickú scénu na jednotlivé strany. Krajinský výbor obrany vlasti, ako sa oficiálne nazývala dočasná vojenská vláda počas revolúcie, tu detronizoval Habsbursko-Lotrinský rod. Zámienkou sa stal fakt, že František Jozef I. nebol korunovaný svätoštefanskou korunou za uhorského kráľa. Z Uhorska sa stala de facto republika na čele s L. Kossuthom. Novým predsedom vlády sa stal B. Szemere.¹⁴³ Vo vláde sedeli prevažne ľavicoví liberáli, ministri z predchádzajúceho obdobia sa tu nevyskytovali. L. Batthyány bol uväznený cisárskymi jednotkami v Pešti ešte na začiatku roku 1849.

Detronizácia a nezávislosť vyhlásené z Debrecínu primáli cisára Františka Jozefa k dohode o intervencii zo strany Ruskej ríše. Príchodom takmer štvrtiny ruskej armády získali cisárske vojska drvivú presilu a uhorské revolučné zbory nedokázali situáciu zvrátiť ani na vojenskom, ani na diplomatickom poli. Ústup k Aradu sa potom v neskoršej dobe stane predmetom mnohých príbehov o hrdinskosti revolúcie a to hlavne povestných 13 hrdinov z Aradu.¹⁴⁴ Po prehraných bitkách tu Kossuth zrušil vládu a ušiel do emigrácie. Diktátorom vymenoval generála A. Görgeya, ktorý sa následne vzdal pri Világoši ruskej armáde. Napriek sľubu ruského velenia

---

¹⁴⁰ Tamže, s. 571-573.

¹⁴¹ SCHÖDL, G.: *Deutsche Geschichte im Osten Europas: Land an der Donau*. Berlin, Siedler Verlag, 1995. s. 719.

¹⁴² KÓNYA, P. a kol.: *c. d.*, s. 572.

¹⁴³ Tamže, s. 578.

¹⁴⁴ O martýroch z Aradu v maďarskej historiografii vid' napr. DEMETER, Zs. – DÉR, D. – FLEISCH, J.: *Vértanúk könyve*. Budapest, Rubicon – Ház, 2007. 352 s.

o ochrane uhorských dôstojníkov, došlo k poprave 13-tich v Aradskej pevnosti. Jedine A. Görgey na príhovor od cára dostal milosť. V ten deň bol popravený aj prvý predseda vlády L. Batthyány.

Maďarská politika tak dostala takmer smrteľnú ranu. Ľavicoví liberáli presadzujúci nezávislosť sa museli stiahnuť do emigrácie inak boli popravení, popredný predstaviteľ konzervatívnych liberálov bol popravený tiež a táto skutočnosť znemožnila viesť podobnú politiku ako pred meruôsmym rokom. Jediným politickým smerom, ktorý mohol byť po revolúcii presadzovaný, bol prorakúsky smer. Nebolo by však správne konštatovať, že by sa duch revolučnej doby nevrátil v podobe neskoršej politiky. Veľkú zásluhu na tom má hlavne emigrantská činnosť L. Kossutha ako nositeľa odkazu revolúcie a Ferénc Deák ako konzervatívnejší politik.

Uhorskí revolucionári verili, že bojujú za slobodu. Tento odkaz na Veľkú francúzsku revolúciu a revolučné hnutia zo začiatku 19. storočia našiel množstvo popularity medzi obyvateľmi. L. Kossuth a jeho spoločníci dokázali brilantným rečnickým talentom presvedčiť masu ľudí aby „pod zástavou slobody“ bojovali proti tradičným poriadkom. Tento moment a hlavne krvavé potlačenie za pomoci inej absolutistickej monarchie je hlavným hýbateľom neskorších politických činov. Napriek potlačeniu revolúcie ostane základná myšlienka svojbytnosti Uhorska jednou z hlavných ideí uhorského nacionalizmu. Preživší a pozostalí začnú v dobe nastávajúceho neoabsolutizmu uvažovať o jej prevedení, čo môžeme považovať za základ rozdelenia tohto raného politického systému. Natoľko jednotný prístup a program, aký bol schválený a prednesený v marci 1848, už v uhorskej politike nebude.

1.1.2 „Bračekovci, pod' me slobodu si pýtať!“¹⁴⁵ Slováci v revolúcii

Podmienky v ktorých slovenské národné hnutie vstúpilo do 40. rokov 19. storočia boli všetkým možným len nie ideálnymi. Podobne ako v celej Európe, aj v slovenskom národnom hnutí začali hrať prím mladí, radikálne orientovaní aktivisti. Po období relatívneho pokoja či stagnácie, ktoré sprevádzali obdobie panslavistických teórií Jána Kollára,¹⁴⁶ prichádza doba zmien a posunov. Tým najdôležitejším je bez sporov vyhradenie sa proti Maďarom a ich uhorského pohľadu. Je možné, že by

---

¹⁴⁵ Jedná sa o druhý verš básne *Krajinská pieseň* od Janka Kráľa, napísanej v marci 1848. Viď KRÁL, J.: *Krajinská pieseň*. [online] Dostupné z http://zlatyfond.sme.sk/dielo/424/Kral_Krajinska-piesen/1

¹⁴⁶ K úvahám o panslavizmu a orientácii na východ vyšiel napr. zborník IVANTYŠYNOVÁ, T. – KODAJOVÁ, D. a kol.: *Východná dilema strednej Európy*. Bratislava, SDK SVE, 2010. s. 253.

sa slovenské národné hnutie v takej podobe vyprofilovalo aj bez zapríčinenia nezhôd ohľadom uhorského spolunažívania s Maďarmi? Do akej miery získalo národné hnutie podporu a ako sa menila s politickým otáčaním sa smerom k Viedni? Toto spojenie Slovákov a Viedne sa môže javiť ako pochopiteľné a nepochopiteľné zároveň. Aká bola teda vlastne podstata slovenského programu?

V prvom rade treba povedať, že štúrovci s ich novou slovenčinou a politickými náhľadmi v protiklade so starším chápaním neprinesli vznik politický strán, čo vzišlo z využívania dobového pomenovania „stránok“ na sneme. V roku 1848 môžeme rozprávať o relatívne jednotnom národnom hnutí, kde vnútorné nezhody sú vyriešené odchodom do ústrania a politickej pasivity. O politických stranách môžeme v uhorskom prostredí rozprávať až v súvislosti so vznikom ústavného systému vo februári 1861.¹⁴⁷

Politické náhľady Ľudovíta Štúra sa stali predmetom mnohých úvah a prác. Bol skrz-naskrz ovplyvnený dobou v ktorej žil. Aktivity G. Mazziniho, pojem slobody a demokracie boli základom Štúrovho svetonázoru. Sympatizoval aj s Michailom A. Bakuninom a anarchistickým hnutím. Pri hodnotení Ľ. Štúra možno ľahko sklznúť k jednému prirovnaniu: veľmi sa podobal na svojho politického rivala L. Kossutha. A to nielen typickou bradou, ktorú obaja nosili.

Obaja boli nositeľmi ľavicovo liberálnych a radikálnych myšlienok. Obidvaja postavili základ politickej činnosti v ľude. Zatiaľ čo Ľ. Štúr hájil hlavne práva Slovákov, L. Kossuth hájil práva Uhorska, ktoré sa značne prekrývali s právami maďarského národa. Obaja pochádzali z rodov z horného Uhorska, čo je hlavne Kossuthovo špecifikum, nakoľko sa s národným hnutím Slovákov rozišiel.¹⁴⁸

Prvá polovica 40. rokov je fáza vývoja keď sa Ľ. Štúr vracia z univerzity v Halle inšpirovaný hegelovskou filozofiou.¹⁴⁹ Jedná sa o obdobie kedy vytvára druhú verziu spisovnej slovenčiny. Jeho predchodca Anton Bernolák kodifikoval prvú slovenčinu ešte v roku 1787 na základe západoslovenského nárečia,¹⁵⁰ avšak Štúr si

---

¹⁴⁷ Jeden z najväčších kritikov vlastných radov bol štúrovec Ján Kalinčiak, ktorý sa v čase výprav slovenských dobrovoľníkov stiahol do úzadia a vyučoval v Těšine.

¹⁴⁸ DEÁK, I.: *c. d.*, s. 48.

¹⁴⁹ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.*, s. 116.

¹⁵⁰ Diskusiu začal dielom *Dissertatio Philologico-critica de literis Slavorum* a pevné pravidlá stanovil v diele *Grammatica Slavica*.

za vzor vybral stredoslovenský dialekt.¹⁵¹ V roku 1843 tak dochádza ku kodifikácii novej slovenčiny a snahe presadiť ju v intelektuálnom hnutí a bežnom živote. Zatiaľ čo bernolákovčina bola jazykom katolíckych vzdelancov, štúrovčina úspešne aspirovala na postavenie jazyka ľudu. Štúdium reči, jazyka a literatúry bolo podporované cez katedru reči a literatúry česko-slovenskej na evanjelickom lýceu v Prešporku.

V roku 1847 Ľ. Štúr naplnil svoje osobné politické ambície a bol zvolený do uhorského snemu za poslanca vo Zvolene. Často je spomínaný ako jediný zástupca Slovákov na uhorskom sneme, lenže to je len historický omyl. V dolnej komore zasadal Štefan Moyzes¹⁵² a v hornej záhrebský biskup Juraj Haulik, hájaci práva menších a hlavne Chorvátov.¹⁵³ Netvorili spoločne nijaký jednoliaty celok a boli vlastne len individuálnymi poslancami bez náznaku straníckej podpory. Na rozdiel od politikov uhorskej revolúcie, za ktorými stáli kruhy ľudí a zárodky politických strán.

Typickým prejavom štúrovskej slovenskej politiky boli žiadosti a prosbopisy, ktoré posielali rôznym úradom. Zväčša sa jedná o sťažnosti na utláčanie zo strany Maďarov, nepoužívanie slovenského jazyka pri kontakte so slovensky hovoriacimi obyvateľmi, prípadne rôzne perzekúcie za používanie či vynucovanie používania slovenského jazyka. Aj *Liptovské žiadosti*, sformulované v marci 1848 sa dotýkali hlavne jazykovej otázky, ktorá bola v tom čase v kurze a mimoriadne dôležitá pre všetkých účastníkov. Táto politika má pravdepodobne korene v sťažnostiach vo Francúzsku z roku 1789, keď obyvatelia monarchie dostali možnosť spisovať sťažnosti na ich problémy a trápenia. Prosbopisy boli veľmi podobné dokumenty, vydávané často iba za niektoré vybrané stolice či mestá a orientované na konkrétne problémy.

Na marcové udalosti roku 1848 reagovalo národné hnutie trojakým spôsobom. Ten hlavný a výraznejší prúd sa otočil od uhorskej revolúcie a previazal sa s pražskými udalosťami a požiadavkami. Vyplýva to z dvoch hlavných faktorov: jedným je postoj Ľ. Štúra k maďarizácii uhorského hnutia a všeobecná orientácia na slovanské problémy, z čoho pramení účasť na slovanskom zjazde. S českým národným hnutím bolo to slovenské veľmi blízko previazané a česká podpora bola základom dobrovoľníckych jednotiek. Najvýraznejší vplyv na slovenských intelektuálov

---

¹⁵¹ Presadiť novú slovenčinu mal za úlohu kultúrny spolok Tatrin. V roku 1846 potom vydáva kodifikačné príručky *Nárečja slovenskua a potreba pisaňja v tomto náreči a Nauka reči Slovenskej*. PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: c. d., s. 134-137.

¹⁵² Štefan Moyzes (1797-1869) – slovenský kňaz a vlastenec, prvý predseda Matice slovenskej.

¹⁵³ Juraj Haulík (1788-1869) – chorvátsky biskup slovenského pôvodu.

mal z českého prostredia František Palacký so svojou teóriou austroslavizmu.¹⁵⁴ Tú, napriek svojim politickým predpokladom, prijala väčšina štúrovského hnutia, počítajúc radikálnejších až anarchisticky mysliacich jedincov. Princípom sa teda nestal boj za Uhorsko, ale za reformovanú monarchiu.

Druhý menej, výrazný prúd. charakterizuje vzťah k ideám slobody prezentovaných v Pešti. Dvaja slovenskí radikáli, Janko Kráľ¹⁵⁵ a Ján Rotarides¹⁵⁶, v druhej polovici marca agitovali v obci Dolné Prybilince za slobodu obsiahnutú v peštianskych bodoch vlastným spôsobom. Žiadali rozdelenie majetku šľachty a snažili sa burcovať sociálnu revolúciu, ktorá bola súčasťou revolúcie 1848/1849.¹⁵⁷ Žiadali aj zákaz pomaďarčovania slovenských detí a spôsobili škody na majetku vrchnosti. Z tohto dôvodu boli uväznení v Šahách a neskôr v Pešti pod správou revolučných síl. Na slobodu sa dostali až po obsadení Pešti cisárskym vojskom na príkaz bána J. Jelačiča. Slovenské revolučné hnutie nebolo na rozdiel od uhorského zaviazané kooperovať so šľachtou, takže mohlo byť radikálnejšie v presadzovaní demokratických práv. Bolo úzko spojené so sociálnymi otázkami, zatiaľ čo uhorská strana viac so štátoprávnymi a orientovanými na staré základy spoločnosti.

Posledná tretia reakcia je potom radikálna opozícia Jána Francisciho, ktorý neskôr figuroval ako jeden zo slovenských dobrovoľníkov. Postojom stál na pozícii uhorského vlastenca a prepojení maďarskej revolúcie so slovenskou. Podobne ako J. Kráľ a J. Rotarides aj on prispel k demokratickej orientácii národného programu.¹⁵⁸

Slovenský a uhorský prístup sa tak dostal do zásadnej kolízie. Síce obidva presadzovali v základných princípoch to isté, národný antagonizmus a vyhrotenie sociálnej otázky v slovenskom prostredí spôsobili rozdelenie. Nemožno sa diviť, že slovenské intelektuálne hnutie v takejto situácii siahlo po niečom, čo mu bolo politicky bližšie. Ako najlepší kompromis sa javil prístup českého politika F. Palackého v podobe austroslavizmu. Takýmto spôsobom štúrovské hnutie v meruôsmych rokoch postupne prešlo na stranu cisárskej Viedne a odmietlo uhorskú revolúciu. Svoj postoj potvrdili v *Žiadostiach slovenského národa*, kde označili Slovákov za svojbytný národ a navrhli úpravu krajiny podľa vzoru a princípu austroslavizmu, resp.

---

¹⁵⁴ Svoje politické presvedčenie neskôr rozvinul v diele *Idea státu rakouského*.

¹⁵⁵ Janko Kráľ (1822-1876) – slovenský revolučný básnik.

¹⁵⁶ Ján Rotarides (1822-1900) – slovenský učiteľ a národný buditeľ.

¹⁵⁷ O roľníckych, a robotníckych štrajkoch a nepokojoch bližšie viď PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: c. d., s. 161.

¹⁵⁸ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: c. d., s. 144-145.

jeho uhorskej obdoby. Dokument počítal s vytýčením etnických hraníc, národnými snemami ako doplnkom veľkého uhorského snemu a rozšírením volebného práva. Oproti peštianskym dvanástim bodom sú *Žiadosti* viac orientované na národnosti, ktorým prisudzujú rovnaké práva. Neriešia vzťah k zvyšku monarchie a zasadzujú sa proti výsostnému postaveniu maďarčiny ako úradného jazyka.¹⁵⁹

Žiadosti sa stali základným politickým dokumentom aj v septembrovom povstaní. S ohľadom na slovanskú orientáciu a skúseností s pražským povstaním začali Ľ. Štúr, Jozef Miloslav Hurban a Michal Miloslav Hodža formovať slovenské dobrovoľnícke jednotky. Vo Viedni sa im podarilo naverbovať cca 500 ľudí, zväčša emigrantov prenasledovaných v Uhorsku a ľudí z podbradlianskeho okresu, ktorí nasledovali svojho farára J. M. Hurbana. Zbrane a peniaze pomohol zaobstaráť Mihailo Obrenović, srbské knieža v exile. Hlavným politickým orgánom sa 16. septembra stala Slovenská národná rada (ďalej SNR), v ktorej okrem spomínanej trojice vystupovali aj niekoľkí vojenský velitelia českého pôvodu.¹⁶⁰

Na moravskej strane krajinskej hranice sa podarilo zorganizovať 650 dobrovoľníkov, z ktorých sa dve stovky odobrali preč pre nesúhlas s prísnu disciplínou. Jednotka 18. septembra 1848 vstúpila do Myjavy a vyhlásila nezávislosť slovenského územia. Proti tejto akcii pochopiteľne zakročili ako cisárske vojská, tak aj uhorské revolučné gardy. Po počiatočnom úspechu a zväčšení armády na niekoľko tisíc dobrovoľníkov došlo k ústupu a cisárskym manifestom z 25. septembra bola nezávislosť SNR ukončená odzbrojením jej dobrovoľníkov.¹⁶¹ Hlavne uhorské úrady prudko zasiahli proti podporovateľom SNR a odsudzovali buričov. Niet sa čomu diviť, v podobne vyhrotenej situácii sa ocitli aj v Rumunsku či Srbsku a vo všetkých prípadoch uhorská moc postupovala podobne: vytvorila sieť informátorov a zasahovala proti jednotlivcom.

Za septembrovej výpravy sa z politických cieľov podarilo splniť skutočne len minimum. Týždňová nezávislosť stála pozície veľké množstvo neslovenských úradníkov, pričom boli nahradení národnými kandidátmi. Na adresu povstania vyhlásil Ľ. Štúr, že dalo národu nejaké dejiny, čo je najväčším mravným prínosom.¹⁶² Radikalizácia politiky a neúspešný pokus o revolúciu ukázal slovenskému národnému hnutiu

---

¹⁵⁹ Tamže, s. 166.

¹⁶⁰ Napr. Bedřich Bloudek, František Zach a Bernard Janeček. Tamže, s. 176.

¹⁶¹ Tamže, s. 183.

¹⁶² Tamže, s. 184.

reálne sily. Nepodarilo sa vzbudiť celonárodné povstanie a krátka etapa nezávislosti pôsobí nie príliš presvedčivo o sile a schopnosti SNR presadiť svoje ciele.

Z dôvodu neúspechu SNR ustúpila v zime na prelome rokov 1848/1849 do úlohy poradného orgánu a slovenské dobrovoľnícke jednotky vstúpili do cisárskej armády. Tento obrat súvisí s pokusom o federalizáciu monarchie a sľúbenými reformami, ktoré ešte viac pripojili slovenskú intelektuálnu špičku k myšlienke austroslavizmu (hungaroslavizmu). Politicky sa počas zimnej výpravy potvrdilo ukončenie politického programu *Žiadostí slovenského národa*, keď J. M. Hurban nastolil v Turč. Sv. Martine novú líniu súhlasiacu s národnostnou politikou Viedne. Politiku ozbrojeného boja nahradili prosbopisy, opäť bez väčšieho účinku.¹⁶³ Nárast sily uhorského revolučného hnutia, deklarácia nezávislosti Uhorska a vojenský vpád uhorských jednotiek ukončili v prvej polovici roku 1849 akékoľvek pôsobenie slovenskej dobrovoľníckej armády v hornouhorských stolicích.

V záverečnej fáze v lete 1849 sa slovenskí dobrovoľníci zúčastnili len niekoľkých pochodov po hornom Uhorsku a aktívne do bojov nezasiahli. Tri výpravy dohromady priniesli mizivé výsledky, badateľné skôr v predstavách o súžití s Maďarmi ako v reálnej situácii.

Slovenské národné hnutie zvolilo v debate o novom usporiadaní Uhorska petičnú stratégiu a konalo zhromaždenia. Jedným z najväčších protagonistov sa stal Daniel Lichard.¹⁶⁴ Celá táto aktivita však opäť skončila neúspechom, Uhorsko ostalo jednoliatym krajinným celkom, vyňaté bolo len Chorvátsko a isté úpravy zaznamenalo Sedmohradsko (bez etnických hraníc). Slováci a Rusíni na severe krajiny ostali v rovnakej politickej situácii ako pred marcom 1848. Podobne to bolo aj na úradoch, kde sa vrátili staršie kádre a požiadavka na zmenu obdobnú ako v septembri 1848 nebola prijatá. Jedinú zmenu tvorilo používanie slovenčiny v nižšom školstve a na okresných úradoch.¹⁶⁵

Politický príklon k Viedni tak, podobne ako aj iné národy, stál slovenské národné hnutie veľa energie a priniesol len málo presadených politických bodov. Aj popularita dobrovoľníckych zborov v čase podpory cisárskej armády klesala a môžeme skôr hovoriť o väčšej podpore uhorskej revolučnej armády medzi slovenským obyvateľstvom hlavne v momentoch ústupu. Revolúcia 1848/1849 priniesla

---

¹⁶³ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.*, s. 191-195.

¹⁶⁴ Daniel Gabriel Lichard (1812-1882) – slovenský učiteľ, novinár a poľnohospodár.

¹⁶⁵ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.*, s. 211.

politický krach mnohým ideám a nápadom mladých štúrovcov, čo značilo aj obrat k umiernenejšej politike. Trvalo však ostala vyhranenosť voči uhorskej politike vedenej maďarským národným hnutím. Stala sa základom budovania identity Slovákov v 19. storočí a bez nej by národné hnutie splynulo do okrajovej vetvy demokratických častí uhorského politického spektra. Podstatou politického programu Slovákov sa tak stalo zachovanie národnosti, presadenie jazyka, kultúry a školstva. Orientáciu na slobodu najlepšie vykresľuje citát z názvu kapitoly: zatiaľ čo uhorské revolučné hnutie bolo orientované na vytvorenie nového štátu s novými právami a na druhej strane obmedzeniami národností, slovenské bolo bytostne späté s pokusom o sociálnu zmenu a slobodu.

1.2 Obdobie neoabsolutizmu a návratu parlamentarizmu

1.2.1 Habsburská monarchia a Uhorsko 1850-1866

Potlačenie uhorskej revolty bolo rozhodne silným prostriedkom k utlmeniu politickej aktivity. Avšak neoabsolutizmus priniesol veľa názorových konceptov a nastáva otázka oživenia programu revolučného hnutia. Je potrebný nový politický program alebo len návrat k starému? A s akou úlohou L. Kossutha sa počíta či nepočíta v nových podmienkach?

Konsolidácia pomerov v celej monarchii podľa predstavy Habsburgovcov začala odzbrojením posledných uhorských vojakov pri. Zatiaľ čo v západnej časti došlo k rozohnaniu Kroměřížskeho snemu a oktrojovaní Stadionovej ústavy už v marci 1849, uhorská otázka sa postupne riešila až na jeseň.¹⁶⁶

Upravenie pomerov v očiach uhorskej šľachty nekorešpondovalo ani z časti s ich historickými požiadavkami: Chorvátsko-Slavonsko bolo opäť administratívne vyňaté z Uhorska, Vojvodina a časti Transylvánie boli označené za vojenské dištrikty a ostatné územie ostalo jednotné. Obdoba palatínskeho úradu bola obnovená a všetci administratívni úradníci boli podriadení viedenskej vláde vedenej ministerským predsedom Felixom Schwarzenbergom.¹⁶⁷ Liberalizačný proces v Uhorsku a aj v ostatku monarchie bol v politickej oblasti definitívne zastavený.

Po úmrtí F. Schwarzenberga v roku 1852 sa stal najvyšším hýbateľom habsburskej politiky Alexander Bach, pre mnohých symbol oportunistu doby a veľmi nepopulárny politik. Na rozdiel od F. Schwarzenberga sa nestal ministerským pred-

---

¹⁶⁶ KANN, R.: *c. d.*, s. 319.

¹⁶⁷ Tamže, s. 312.

sedom, ale ako minister vnútra udával tón v politike monarchie v rokoch 1852-1859. Všeobecne toto obdobie môžeme považovať za návrat k absolutizmu a preto sa často používa pomenovanie bachovský neoabsolutizmus. Jeho typickým prvkom bola tvrdá a úspešná hospodárska politika, či potláčanie národných aktivít.¹⁶⁸

Proti tejto politike pochopiteľne vznikla v Uhorsku názorová opozícia. Ľavicovo-liberálne a radikálno-demokratické kruhy ostali po revolúcii zdecimované porážkami, exilmi a policajným prenasledovaním. K úradom a politickej moci sa de facto dostávali okrem rakúskych predstaviteľov hlavne uhorskí aristokrati zorganizovaní v Konzervatív párt. Jednalo sa o voľné politické zoskupenie na báze honoračnej politickej strany.¹⁶⁹

Pre konzervatívcov bola kľúčovou otázkou budúcnosť Uhorska, pretože neoabsolutizmus priniesol zrušenie mnohých tradičných prvkov uhorského systému. Snáď najtypickejším prejavom je zrušenie rozdelenia výkonnej a jurisdikčnej právomoci na úrovni okresov, čo malo za následok prakticky neobmedzenú moc byrokracie v regiónoch. Tieto okolnosti zvyšovali podporu jedinému aktívnemu politikovi z generácie 1848 – Feréncovi Deákovi. Na rozdiel od Antona Szécsena (Anton Sečén), Emila Dessewffyho (Emil Dežéfi) a Pála Somssicha (Pavol Šomšič), ktorí stáli za aktuálnou politikou koruny, bol F. Deák presvedčený o nutnosti návratu uhorskej konštitúcie z marca 1848. Podobne ako trojica podporovateľov Viedne aj on odmietol neskoršie Kossutovo rozhodnutie o nezávislosti a pôsobil ako umiernený liberál.¹⁷⁰

K dôležitej zmene vo fungovaní monarchie prišlo v dôsledku neúspešnej zahraničnej politiky. Zatiaľ čo sa doma prostredníctvom policajno-byrokratického aparátu podarilo držať na uzde všetkých, ktorí nesúhlasili s politikou dvora, utrpela rakúska armáda porážku v boji s talianskym risorgimenttom. Národnooslobodzovací a zjednocovací zápas Talianov a ich úspech v bitke pri Solferine bol dôvodom zvýšeného tlaku na abdikáciu A. Bacha. Ako reakciu na novú situáciu panovník prijal v roku 1860 Októbrový diplom, ktorý síce sľúbil úpravy a znamenal istý ústupok voči federalistom, ale pre mnohých politikov bol stále neprijateľný. Uhorská konzer-

---

¹⁶⁸ Tamže, s. 318-319.

¹⁶⁹ BARNOVSKÝ, M.: *Konzervatívna strana*. In: LIPTÁK, E.: *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Bratislava, Archa, 1992. s. 53-56. (ďalej len BARNOVSKÝ, M.: *Konzervatívna strana*, s. 53-56.)

¹⁷⁰ KANN, R.: *c. d.*, s. 330.

vatívna strana podporovala a priamo sa aktivizovala v príprave tejto ústavy.¹⁷¹ Na post ministra vnútra bol po ročnom pôsobení Agenora Romualda Goluchowského nominovaný Anton Schmerling. Ten presadil vo február 1861 nový patent, ktorý sa stal novou ústavou monarchie.¹⁷²

Schmerlingovou ústavou začalo nové obdobie parlamentarizácie monarchie. Parlament bol rozdelený do dvoch komôr. Horná komora sa skladala zo zástupcov schvaľovaných panovníkom, zväčša šľachticov, klerikov a pod. Títo boli zvolení do hornej komory doživotne, takže predstavovali stálu konzervatívnu silu. Oproti tomu dolná komora sa stala volenou inštitúciou. Volebný systém bol kuriálny, politici sa uchádzali o hlasy v troch volebných kúriách,¹⁷³ čo môžeme považovať za zlepšenie situácie. V Uhorsku sa obecné samosprávy dostali do moci výborov zložených z virilistov. Personálne často kopírovali predchádzajúce správy dosadzované byrokratickým aparátom. V iných častiach monarchie fungovali iné systémy samosprávy, v českom prostredí existovali obecné voľby.

Uhorsko dostalo po trinástich rokoch opäť možnosť vlastného snemu, pretože odmietlo participovať na sneme viedenskom. Snemy však nemali rovnaké právomoci a uhorský bol len doplnkovým. Nová volebná situácia po voľbách 1861 rozdelila politickú scénu na dve veľké skupiny. Jednu reprezentoval F. Deák a druhú L. Teleki, niekdajší predseda Opozičného kruhu. Konzervatívna strana ustúpila do pozadia, jej volebný výsledok nebol príliš lichotivý. Politický vplyv si rozdelili hlavne osobnosti revolúcie 1848.

Tu dochádza k definitívnemu rozdeleniu stranícko-politického systému v Uhorsku. Zatiaľ čo F. Deák a jeho liberáli vytvoria návrh tzv. „adresy (žiadosti),“¹⁷⁴ L. Telekiho skupina prijme „rezolúciu (memorandum).“ Rozdiel v politickom smerovaní týchto dvoch dokumentov je badateľný už na prvý pohľad. Adresa počíta s rozsiahlymi slobodami a nezávislosťou, avšak v rámci monarchie. L. Telekiho Hátározati párt¹⁷⁵, teda Rezolučná strana nadviazala na Kossuthovskú politiku a rozhodla sa postaviť svoj politický program na úplnej nezávislosti Uhorska bez zväzku s rakúskou časťou. Sám L. Teleki bol navrátiliec z exilu, kde pokračoval v úzkej koo-

---

¹⁷¹ BARNOVSKÝ, M: *Konzervatívna strana*, s. 55.

¹⁷² KANN, R.: *c. d.*, s. 329.

¹⁷³ Jedná sa o kúriu veľkostatku, kúriu obchodu a kúriu miest a vidieku.

¹⁷⁴ MESÁROŠ, J.: *Adresná strana*. In: LIPTÁK, L.: *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Bratislava, Archa, 1992. s. 56.

¹⁷⁵ Tamže, s. 58-59.

perácii s L. Kossuthom.¹⁷⁶ Myslený súboj o štátoprávny program potom vyvrcholí na hlasovaní snemu, kde sa ku Adresnej strane pridávajú konzervatívci a časť menej radikálnych liberálov L. Telekiho. Ten ešte pred hlasovaním v dôsledku neprerokovania návrhu rezolúcie spáchal samovraždu. Finálne skóre tak vyznelo 155:152 pre Adresnú stranu F. Deáka.¹⁷⁷ V auguste toho roku panovník snem rozpustil a obidve strany sa rozpadli.

Definitívny koniec snahám udržať politickú moc koncentrovanú v rukách habsburskej dynastie nadišiel s novým medzinárodným konfliktom. Napätie s Pruskom eskalovalo už od roku 1864 a stálo A. Schmerlinga jeho ministerský post. „Záchrancom“ sa mal stať Richard Belcredi.¹⁷⁸ Ten pozastavil platnosť Schmerlingovej ústavy, ale podľa viacerých historikov jeho režim bol ďaleko liberálnejší.¹⁷⁹ Avšak jeho vládnutie bolo ukončené prehranou vojnou s Pruskom a 7. februára 1867 na jeho miesto nastúpil Friedrich Ferdinand von Beust.¹⁸⁰

Uhorské politické požiadavky sa od ich deklarácie na sneme v roku 1861 nijak výraznejšie nezmenili. Hlavným programom liberálov F. Deáka bolo stále zrovnoprávnenie Uhorska so zvyškom monarchie. Vďaka medzinárodnej situácii panovník František Jozef I. opäť prinavrátil Chorvátsko-Slavónsko pod uhorskú krajinu a hlavne od konca roku 1865 opäť fungoval uhorský snem. Do roku 1867 vstupovala uhorská politická scéna skonsolidovane a jasným politickým programom pod vedením pravicovej liberálnej strany Feréncsa Deáka. Politika roku 1848 bez L. Kossutha sa javí ako jednoznačný favorit budúceho vývinu uhorskej politiky.

1.2.2 Sociálna konštrukcia reality slovenského národa 1850-1866

Mnohí teoretici nacionalizmu vytvárali rôzne koncepty tohto javu v snahe popísať ho v presných bodoch. Ako hovorí Miroslav Hroch, mnohé z nich sa snažia byť unikátnymi.¹⁸¹ Z toho vyplýva, že sa nehodia vždy v každom prípade. Ladislav Vörös zhrnul z týchto koncepcií na základe práce Umuta Özkirimliho¹⁸² niekoľko podstatných inštitúcií, ktoré potrebuje každý národ vo svojom národotvornom proce-

---

¹⁷⁶ Tamže, s. 58.

¹⁷⁷ BARNOVSKÝ, M.: *Konzervatívna strana*, s. 55.

¹⁷⁸ KANN, R.: *c. d.*, s. 331.

¹⁷⁹ Tamže, s. 331.

¹⁸⁰ Tamže, s. 332.

¹⁸¹ HROCH, M.: *Národy nejsou dílem náhody*. Praha, SLON, 2009. s. 7.

¹⁸² VÖRÖS, L.: *Ako existujú sociálne entity? Metodologické poznámky k žánru národných dejín*. In: KOVÁČ, D.: *Sondy do slovenských dejín v dlhom 19. storočí*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2013. s. 12-29.

se.¹⁸³ Práve v období po revolúcii môžeme mnohé z nich badať aj v slovenskom prostredí, čo referuje vznik reality slovenského národa. Nie sú bodmi vzniku, slovenský národ sa snažil o svoju emancipáciu už predtým. Sú skôr bodmi inštitucionalizácie, vzniká mechanizmus, ktorý zaisťuje vývoj človeka v národnom prostredí slovenského vzdelávania, stretávania vo voľno-časových aktivitách a iných každodennosti. Aké zmeny a s akým výsledkom sledujeme v procese budovania národa? Je obdobie absolutizmu paradoxne príhodnejšie ako obdobie parlamentarizácie?

Neúspech presadenia požiadaviek zo *Žiadostí národa slovenského* viedol k útlmu v slovenskom národnom hnutí z politického pohľadu. Ako bolo spomenuté v závere kapitole o slovenskom meruôsmom roku, v septembri 1849 došlo k presadeniu slovenčiny ako jedného z možných vyučovacích jazykov v nižšom školstve. Môžeme to považovať za jeden z mála úspechov revolučných rokov pre Slovákov.

Presadenie moderného školského systému a povinnej školskej dochádzky považuje L. Vörös za jeden z hlavných inštitútov nacionalizmu v 19. storočí.¹⁸⁴ Keďže jeden z hlavných cieľov slovenského národného hnutia bolo vlastné udržanie, otázka výučby sa stala kľúčovou. Jej elementárnou súčasťou bola aj inštitúcia spisovného jazyka, ktorá taktiež patrí k spomínaným prejavom.¹⁸⁵ Tieto dve inštitúcie sa stali hlavnými bodmi v národnom hnutí v čase politického útlmu.

Najdôležitejšou zmenou v jazyku sa stala tzv. Hodžovsko-Hattalovská reforma z roku 1852.¹⁸⁶ Zatiaľ čo štúrovská slovenčina z roku 1843 bola postavená na základe stredoslovenského nárečia, jej úprava priblížila jazyk aj ostatným častiam. Jazyk získal mnohé nové jazykové prostriedky a dodnes je známa hlavne vďaka zavedeniu ypsilonu. Na začiatku 50. rokov tak vznikol celonárodný konsenzus o jazyku, ktorý sa postupne začal presadzovať medzi nevelkým časopisectvom. Rozpory medzi bernolákovčinou a štúrovčinou boli definitívne prekonané a diskurz tejto otázky sa presunul k jej používaniu v praxi.

Z hľadiska národného hnutia sa roky neoabsolutizmu hodnotia prevažne negatívne. Vrcholní predstavitelia slovenskej intelektuálnej vrstvy boli podobne ako iní pod drobnohlľadom policajno-byrokratického aparátu a trpeli akousi formou depresie

---

¹⁸³ Tamže, s. 24.

¹⁸⁴ Tamže, s. 24-25.

¹⁸⁵ Tamže, s. 24.

¹⁸⁶ V tomto roku vyšla príručka Martin Hatallu *Krátká mluvnica slovenská*.

z porevolučného vývoja.¹⁸⁷ Stigmatizujúcou udalosťou sa stala strata L. Štúra, ktorý zomrel na strelné poranenie pri poľovačke.

Nové podmienky v roku 1861 priniesli aj potrebu nastolenia politického programu. Došlo k zmiešaniu staršej a novšej generácie, kde stále hrali prím niekdajší štúrovci, ale boli doplnení o mnohých nových intelektuálov. Keďže pôvodný program skončil neúspechom, rozhodli sa predstavitelia slovenskej intelektuálnej vrstvy zvolať národné zhromaždenie do Turčianskeho svätého Martina na jún 1861.¹⁸⁸ Malo dôjsť k celonárodnému konsenzu, na ktorý boli prizvaní aj zástupcovia „slovenskej šľachty.“

Podpora županov Liptovskej¹⁸⁹ a Turčianskej¹⁹⁰ stolice sa nakoniec ukázala ako negatívum, pretože ich účasť bola podmienená hlavne vlastným záujmom na politickej organizácii. Keďže slovenské národné hnutie v minulosti fungovalo hlavne na demokratickom princípe a podpore sociálnej mobility, tak návrhy aristokratických zástupcov boli zväčša utlačené do pozadia. Na strane zástupcov šľachty sa objavil aj slovenský kňaz Ján Palárik,¹⁹¹ ktorý predniesol viacero myšlienok k obratu slovenskej politiky z Viedne smerom k Pešti. Úspechom tejto skupiny sa stalo zaslanie *Memoranda národa slovenského* nielen panovníkovi, ale aj uhorskému snemu. Naproti tomu sa vytvorila politická línia situovaná okolo M. M. Hurbana a Štefana Marka Daxnera,¹⁹² ktorá navrhla a presadila požiadavku autonómie *Hornouhorskeho slovenskeho okolia* s vlastným snemom a školstvom. Tak 6.-7. júna 1861 vznikol programový dokument, ktorý ovplyvnil politické smerovanie tzv. Starej školy slovenskej.¹⁹³

Podobne ako prosbopisy a žiadosti v revolučných časoch aj *Memorandum* skončilo v dobe svojho vzniku neúspechom. Peštiansky parlament sa ním odmietol zaoberať a o chvíľu na to bol aj tak zrušený. V čase obmedzovania autonómie Uhorska nepadala pre Maďarov do úvahy žiadna autonómia *Okolia*. Ukázalo sa však ako nutný posun k politickej emancipácii, keď boli prvý krát sformulované štátoprávne

---

¹⁸⁷ KÓNYA, P. a kol.: *c. d.*, s. 591.

¹⁸⁸ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.*, s. 249-252.

¹⁸⁹ Zástupcom Liptova bol barón Adolf Szentinányi.

¹⁹⁰ Zástupca Turca bol od roku 1535 dedične príslušník rodu Révayovcov, v roku 1861 to bol Šimon Révay.

¹⁹¹ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.*, s. 252.

¹⁹² Tamže, s. 253.

¹⁹³ Vid' napr. VIRŠINSKÁ, M.: *Memorandum národa slovenského*. Martin, Matica slovenská, 2011. 66 s. PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.*, s. 242.

požiadavky Slovákov. Tento posun od *Žiadostí* je markantný, ale predbehol ostatnú inštitucionalizáciu národného hnutia.¹⁹⁴

Problémom pri predkladaní požiadaviek bola celková nepripravenosť národa. Ako je možné zistiť pri skúmaní požiadaviek, nachádzajú s medzi nimi aj také, ktoré hovoria o vlastnej kultúrnej ustanovizni či školstve. Tieto inštitúcie v rámci budovania národa získali uhorskí Maďari v priebehu 30. rokov pričinením I. Szechényiho.¹⁹⁵ Keďže vývoj národnej emancipácie a orientácia na ľudové vrstvy neumožnili zorganizovať podobné inštitúcie slovenskému národnému hnutiu, pokúšalo sa všetko dohnať a vyrovnáť krok s uhorským nacionalizmom v rámci jedného dokumentu.

Po upadnutí politickej debaty sa diskurz národného hnutia vrátil do oblasti kultúry. Zatiaľ čo v dobe neoabsolutizmu sa podarilo upraviť slovenský jazyk a prispôbiť ho používaniu, obdobie parlamentarizácie bolo zatiaľ spojené len s neúspešným pokusom o presadenie *Okolia* a ignorovaním účasti na sneme. Obrat ku kultúrnym otázkam však v roku 1863 priniesol aspoň čiastočné splnenie *Memoranda*. V tomto roku vznikla najvyššia kultúrna ustanovizeň, Matica slovenská, a dve slovenské evanjelické gymnáziá v Turč. sv. Martine a Revúcej.¹⁹⁶ Tretie, katolícke v Kláštore pod Znievom, potom vzniká na prelome rokov 1868/1869 čím sa zavŕšila snaha o vytvorenie za slovenského stredného školstva tohto typu. V celom zvyšnom trvaní monarchie sa nepodarilo Slovákom získať viac gymnázií ako v tomto období. Z tohto hľadiska považujú mnohí slovenskí historici obdobie rokov 1861-1875 za najlepšie pre Slovákov v Uhorsku z hľadiska práv a národných aktivít.¹⁹⁷

Napriek snahe o presadenie štátoprávnych požiadaviek sa stalo obdobie 1850-1867 príznačným pre kultúrny rozvoj Slovákov. Národné hnutie nadobudlo niektoré inštitúcie, ktoré sú typické pre iné nacionalizmy. Jedná sa hlavne o ustálenie spisovného jazyka, jeho presadenie v nižšom školstve a vznik kultúrnej ustanovizne Matice slovenskej. Výsledok snahy o zisk stredného školstvo bol obmedzený na tri slovenské gymnáziá a niekoľko tried v iných typoch škôl. Úzka skupina študentstva tak mohla dosiahnuť vzdelanie v slovenčine až na úroveň strednej školy, čím sa výrazne rozšírila limitovaná slovenská realita. Týmto krokom sa viac upevňovali sociálne väzby a postavenie národného hnutia. Zjednodušene povedané, niektorí Slováci sa

---

¹⁹⁴ O špecifických fázach slovenského národného hnutia viď HROCH, M.: *c. d.*, s. 125-126.

¹⁹⁵ Viď napr. KANN, R.: *c. d.*, s. 288. alebo PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.* s. 523-524.

¹⁹⁶ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.*, s. 269-272.

¹⁹⁷ Tamže, s. 271-272.

mohli stať skutočnými Slovákmi v slovenskom prostredí, vyrastať a študovať pod vplyvom slovenského nacionalizmu a začleniť seba, rodinu či potomstvo do emancipovaného národa. Mohli by sme uvažovať nad touto situáciou ako bublinou: z ničoho nič môže byť človek obklopený vlastnými jazykovými inštitúciami, ktoré mu obdobne pomáhajú sa zorientovať v Uhorsku. Avšak úradníctvo neustúpilo, svet uhorského vlastenectva, monarchistickej lojálnosti a slovenského nacionalizmu sa neustále prelínajú. Preto je predstava vlastnej emancipovanej bubliny mylná. Bez zapojenia sa do multinárodnej spoločnosti s prelínaním rôznych štruktúr by takýto projekt neprežil. Všetky inštitúcie Slovákov prežívali aj vďaka darov dolnozemsých Slovákov (zo Srbska, uhorskej nížiny, Slavónska), či priamo cisárskeho dvora a jeho inštitúcií (František Jozef I. bol jedným z prispievateľov Maticy). Slováci sa ako národ neosamostatnili vo veci vzdelávania, iba veľmi pomalými krokmi sa začalo stíhanie emancipovanejších národov.

Pokrok tomuto obdobiu nemožno uprieť, avšak stranický systém sa vyvíjať nezačal. Národné zhromaždenie odsúhlasilo konsenzus a skupina nesúhlasiacich opäť ustúpila z priameho zapájania sa do politiky. Bude však tvoriť základ neskoršej Novej školy slovenskej.

1.3 Kompromis 1867

1.3.1 *Ausgleich* alebo *Kiegyezés*?

Monarchia v roku 1867 mala dve politicky nerovnomerne aktívne časti. Zatiaľ čo západná časť sa vyrovnávala s porážkami impéria a silným nacionalizmom národnostných menšín, východná vylúčila mnohé národnosti zo zastúpenia v parlamente a viedla jednotnejšiu politiku presadzujúcu záujmy Deákovskej strany. Po dlhých rokoch ústupkov prišiel čas na vyrovanie.

Kľúčovou otázkou kompromisu vo vzťahu k dejinám politického systému je to, či vlastne len on determinuje rozdelenie stranícko-politického systému, aký sa v Uhorsku objavil. Aj keď mnohí historici prisudzujú dohode medzi F. Deákom a F. Beustom rozhodujúcu úlohu v tomto procese,¹⁹⁸ z naratívu predchádzajúcich kapitol môžeme hovoriť o kompromise len ako o jednom z faktorov tejto deľby. Možno lepšie pomenovanie by bol urýchľovací mechanizmus, pretože vyrovanie spôsobilo

---

¹⁹⁸ Vid' napr. KANN, R.: *c. d.*, s. 333-335.

široké politické hnutie. Dôležité je spomenúť aj to, že delenie na ľavicu a pravicu je len z pohľadu ich sedenia v parlamente.

Prečo kompromis nie je jediným hýbateľom tvorby stranícko-politického systému je zjavné z usporiadania zoskupení a protostrán. Názorová opozícia voči F. Deákovi existovala aj pred jeho rozhodnutím podieľať sa na vyrovnaní s rakúskou časťou monarchie. Politika liberálnej ľavice, kedysi zastupovaná L. Kossuthom, prežívala v niekoľkých individuálnych osobnostiach, ktoré sa vyhaňovali voči pravicovej politike a boli pravidelne volení v niektorých, zväčša mestských, volebných okrskoch.

Ústavná zmena z decembra 1867 len urýchlila formovanie politických táborov v ľavicovej časti spektra. Opäť môžeme použiť klasické delenie na dva prúdy a to radikálov a umiernených.

Skupina umiernených ľavicových liberálov sa sformovala od januára 1866. Jej poslanci spolupracovali na príprave nového štátoprávneho usporiadania, ale v zmysle odkazu Rezolučnej strany presadzovali väčšiu nezávislosť pre uhorské kráľovstvo. Programovo sa tak dostali do pozície umiernenej štátoprávnej opozície, avšak často spolupracovali s vládnu stranou. Jej oficiálny názov znel Balközép párt, teda Strana ľavého streda. Významnejšie postavenie mala v intelektuálnom mestskom prostredí, na území obývanom Slováckmi ich volebný zisk dosahoval 7-10 %.¹⁹⁹

Radikálni ľavicoví liberáli (krajná ľavica) začali výraznejšie spolupracovať až na jar 1868, keď vznikla 48-as párt, po slovensky Osemaštyridsiatnická strana, s jasným odkazom na revolučnú ústavu z roku 1848 a veľkú mieru nezávislosti Uhorska. Radikálnosť myšlienok a konceptov radikálnej ľavice spôsobil nesúrodosť a štiepenie na frakcie prakticky hneď po prvých voľbách v roku 1869. Významnú mieru na tom zohrala aj smrť hlavného ideológa Ladislava Bösörményiho vo väzení. Zastúpenie strany v parlamente po voľbách 1865 bolo marginálne (menej ako 7 %).²⁰⁰

Pravicové spektrum bolo z pohľadu delenia jednoduchšie, keďže obsahovalo jedine marginálnu konzervatívnu stranu zloženú z viacerých šľachticov zdiskreditovaných spoluprácou s viedenskou vládou pred rokom 1865 a veľkú zjednotenú Deák párt.

---

¹⁹⁹ MESÁROŠ, J.: *Strana ľavého streda*. In: LIPTÁK, E.: *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. s. 65-67.

²⁰⁰ Tamže, s. 68-69.

Ako bolo už viackrát spomenuté, v decembri 1867 sa deákovcom podarilo zrealizovať štátoprávne vyrovnanie medzi rakúskym cisárstvom a uhorským kráľovstvom, čím vzniklo Rakúsko-Uhorsko. Uhorsko získalo značný stupeň vnútornej nezávislosti, s výnimkou armády, ministerstva zahraničných vecí a spoločného panovníka z habsburského rodu. Samostatne si mohol uhorský parlament spravovať legislatívny proces, financie mimo dôb vojny a dokonca aj pasy či občianstvo.²⁰¹

Vlnu nevôle, ktorú tento krok spustil na ľavej časti politického spektra, charakterizuje nespokojnosť s podriadením sa „nemeckému“ návrhu. Snemová opozícia totižto návrh vyrovnania považovala za prejav nemeckej politiky monarchie. Doba silného nacionalizmu odzrkadlila aj toto politické rozhodnutie, zatiaľ čo pravica oslavovala „veľké víťazstvo Uhorska,“ ľavica začala v novinách používať nemecký termín *Ausgleich* na pomenovanie celej udalosti a odsúdili deákovcov za podporu Nemcov.²⁰² Je nutné však podotknúť, že tieto nárazové vlny nespokojnosti s prisluhovaním Nemcom budú typické pre uhorskú politiku až do roku 1875 a budú sa striedať s obdobiami vzájomného politického konsenzu stredopravej deákovskej strany vyrovnania a stredolavej liberálnej strany. Ďalším typickým znakom bude posilňovanie pôsobenia uhorských politikov a ich pozície v dôsledku pravidelnej revízie dualizmu každých desať rokov. Zatiaľ čo v období prijatia sa objavujú hlasy o uhorskej slabosti a nevýhodnosti kompromisu, v 80. rokoch budú mnohí uhorskí politici považovať spoločnú politiku s rakúskym cisárstvom za orientovanú na uhorské záujmy, čo podtrhuje aj viacero významných uhorských osobností na ministerských postoch.²⁰³

Vyrovnanie tak urýchlilo zmeny prebiehajúce vo vnútri monarchie. Platí to aj pre väčšie procesy, ako je stabilizácia štátu, liberalizácia systému či postupný návrat k historickému usporiadaniu, ako aj lokálnejšie procesy emancipácie národov či vytvorenie rovnocenného vzťahu medzi Maďarmi a Nemcami. Jeho výhodnosť či nevýhodnosť pre jednotlivé národy je skôr relatívnym pojmom, avšak možno skonštatovať, že pre nemaďarské a nenemecké národy bola táto vzájomná dohoda dvoch silných predstaviteľov negatívnou skúsenosťou a veľkým spoločensko-politickým problémom. Maďari v Uhorsku síce netvorili ani tesnú väčšinu obyvateľov, ale po-

---

²⁰¹ KANN, R.: *c. d.*, s. 336-340.

²⁰² Tamže, s. 353-356.

²⁰³ Najlepším príkladom je minister zahraničných vecí v rokoch 1871-1879 gróf Gyula Andrassy, ktorý sa narodil v oblasti Rožňavy a jeho rod je spätý s hradom Krásna Hôrka. Vid' KANN, R.: *c. d.*, s. 352.

mocou rôznych nástrojov vytvorili myšlienku jedného uhorského národa hovoriaceho po maďarsky. Proti tomu sa pochopiteľne postavili národné strany.

1.3.2 Slovenský dualizmus?

Dohoda medzi hlavnými snemovými stranami a panovníkom o vytvorení duálneho štátneho usporiadania spôsobil drobné „zemetrasenie“ aj v slovenskej politike. Tá po čiastočnom neúspechu *Memoranda* a absolútnom volebnom neúspechu v župách so slovenským obyvateľstvom opäť prestala byť jednotná a začala sa drobiť na staré a nové frakcie. V nasledujúcej kapitole budeme spájať korene a čriepky z minulých kapitol do dvoch politických blokov. Snád' nám táto kapitola poskytne dostatočný základ k pochopeniu fungovania prvých slovenských honoračných strán a ich vzájomného vzťahu. Naskytá sa dôležitá otázka: boli vôbec tieto dve skupiny schopné a ochotné spolupráce? Z čoho vôbec pramenila rozdielnosť prístupov a oslovovali rozdielne alebo podobné skupiny voličov?

Memorandistická časť národného hnutia sa vyvíjala relatívne kontinuálne, hoci program *Memoranda* v roku 1869 už nebol tak jednoznačne presadzovaný ako pri svojom vzniku. Ostával ako jedným z princípov, avšak vo volebných programoch sa často obchádzal.²⁰⁴ Jedným z možných vysvetlení je aj nedostatok kandidátov na volené pozície. Program *Memoranda* bol v otázke *Okolia* natoľko neprijateľný pre uhorských vlastencov presadzujúcich jednotný štát, že Stará škola nedokázala pokryť ani pätinu volebných obvodov so slovenským obyvateľstvom, počítajúc aj takmer čisto slovenské obvody. Ich popularita medzi voličmi bola ešte nižšia, a tak sa do parlamentu dostávali často len prostredníctvom volebných obvodov mimo etnicky slovenského územia.²⁰⁵ S príchodom nového zoskupenia sa situácia nijak zvlášť nezmenila a tak podiel kandidátov národných strán v etnicky slovenských obvodoch bol len na úrovni 20 %.²⁰⁶ Takmer tretina volebných obvodov mala len jedného kandidáta, čo zmenilo voľbu len na aklamačné potvrdenie pro forma.

Niekdajšia memorandová opozícia sa rozdelila na šľachtických konzervatívcov a skupinu okolo Jána Palárika. Zatiaľ čo príslušníci aristokracie sa viac či menej pridali k vládnej politike, prípadne niektorej z jej politických alternatív v uhorskom stranícko-politickom systéme, skupina okolo Jána Palárika sa začala zjednocovať

---

²⁰⁴ PODRIMAVSKÝ, M: *Slovenská národná strana*, s. 60-61.

²⁰⁵ Napr. Viliam Paulíny-Tóth v Kulpíne.

²⁰⁶ KACÍREK, L.: *Politický zápas*, s. 13.

a vytvárať nové politické zoskupenie, honoračnú stranu nazývanú Nová škola slovenská.²⁰⁷

Rozdiel medzi týmito dvomi prúdmi okrem postoja k *Okoliu*, ako vymedzenému územiu Slovákov, bol aj v niekoľkých ďalších detailoch. Stará škola abdikovala na širšiu dohodu so šľachtou, zatiaľ čo Nová škola sa o ňu pokúšala. Rovnako Nová škola prinášala podporu tvoriacej sa buržoázie, čo z pohľadu Starej školy bolo síce potrebné, avšak nie kľúčové. Stará škola ostala viac konzervatívnou stranou, ktorá sa snažila vyriešiť problémy bez výraznejšej sociálnej mobility – posilňovali roľníkov a vidiecke obyvateľstvo k práci na svojom majetku, zatiaľ čo ich konkurencia videla cestu v progresívnej modernizácii. Pochopiteľne, mnohé tieto rozdiely neboli tak zjavné a značné. Dochádzalo k rôznym prechodom a preskupeniam v rámci oboch politických táborov. *Slovenské noviny* a Nová škola však celkovo pôsobili radikálnejšie a demokratickejšie, preto viac sympatizovali s progresívnou časťou klasickej a krajnej ľavice. Stará škola typicky stála za opozičnou politikou stredolavej strany. Ten najpodstatnejší rozdiel tkvel v definícii národa a štátu, hoci aj v tomto prípade sa jedná o priveľké generalizovanie: Nová škola kombinovala v sebe prvky uhorského občianstva a slovenského nacionalizmu, čiže pre ňu boli všetci občianmi Uhorska s rovnakými právami bez ohľadu na ich národnosť. Na druhej strane Stará škola presadzovala program slovenského nacionalizmu a druhotne uhorského občianstva. Pre jej zástupcov boli všetci jazykoví Slováci v prvom rade Slovákami a potom uhorskými občianmi. Národný princíp tu stál nad štátnym.

Pochopiteľne, vznikla tendencia tieto dve strany spojiť a znovu zjednotiť, pretože štiepenie považovali mnohí ľudia za stratu šancí presadiť slovenské politické požiadavky. K programovej zhode však aj kvôli útočným výpadom oboch táborov nemohlo dôjsť. Predstavitelia oboch krídel sa stretli 8. až 11. novembra v Prešporke a dojednali predvolebné prímerie.²⁰⁸ To bolo naštrbené napr. kandidatúrou J. Francisciho vo Vrbovom, ale väčšina slovných prestrelok medzi redaktormi *Slovenských novín* a *Pešťbudínskych vedomostí* prestala.

Jednota slovenskej politiky sa tak v roku 1868 rozpadla a k jej zjednoteniu došlo až po zániku Novej školy slovenskej o sedem rokov neskôr. To všetko sa udialo v rámci útoku proti Matici slovenskej a trom slovenským gymnáziám v roku 1875.

---

²⁰⁷ PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *c. d.*, s. 286.

²⁰⁸ *Dejiny Slovenska v dátumoch*. Bratislava, Slovart, 2008. s. 289.

2 Nová škola slovenská

Táto kapitola je rozdelená na tri časti, pričom každá pojednáva o podstatnej zložke politickej strany ako takej. Prvá sa venuje osobnostiam stojacim za vznikom a fungovaním Novej školy, druhá *Slovenským novinám* a tretia porovnaniu politických ideí v novinách a ich prezentácii v konkrétnych volebných programoch.

Nová škola slovenská vznikla po dlhšej názorovej nezhode, trvajúcej medzi niektorými politikmi slovenského národného hnutia od roku 1861, v januári 1868 vydaním prvého čísla *Slovenských novín*. V roku 1872 prijala meno Slovenská strana vyrovnania.

Dôležitou organizáciou pripojenou k tomuto honoračnému politickému zoskupeniu bol Národno-demokratický spolok v Pešti. Orientoval sa na prednášky a debaty, takže sa jednalo hlavne o prejav salónnej kultúry v meste. Predsedom bol Jozef Zarzetský.²⁰⁹ Skončil po vyše roku svojho. Obdobný spolok vznikol aj v Liptovskom sv. Mikuláši, kde však nebol dostatok členov na trvalejšie udržanie činnosti.²¹⁰ Neskôr bola založená tlačiareň a nakladateľstvo *Minerva* v Pešti, medzi jej akcionárov patrili popredné osobnosti uhorského politického života, mimo i. F. Deák.

Pre fungovanie Novej školy bola dôležitá z organizačnej stránky programová konferencia v Pešti 5. decembra 1868, ktorej sa bližšie v texte nevenujeme z dôvodu, že v otázkach programu nepriniesla žiadnu významnejšiu zmenu smerovania. Po počiatočnom tápaní tu boli zhrnuté zásady práce v *Slovenských novinách* a politického postupu pred voľbami. Okrem toho tu strana oficiálne prijala názov Nová škola slovenská.²¹¹

2.1 Osobnosti

2.1.1 Historiografia

Osobnostiam Novej školy slovenskej bol venovaný priestor vo viacerých monografiách. Jeden z prvých zoznamov vyhotovil Milan Podrimavský v dôležitej práci

---

²⁰⁹ KACÍREK, L.: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne 1850-1875*, s. 229.

²¹⁰ Predsedom liptovského národno-demokratického spolku bol Eugen Szentiványi, z čoho môže prameniť aj obvinenie zo spolupráce medzi celým rodom a Novou školou slovenskou. Ďalší členovia sú menovite: Baltazár Luby, Tomáš Turanský, Jozef Baligovič, Hugo Kellner, Leon Tedeovo, Wilhelm Schutz

²¹¹ [b. m.]: *Ku veľactenému obecnstvu*. In: *Slovenské noviny*. č. 147, roč. 1, 8. december 1868. s. [1]

Politické strany na Slovensku 1861-1989.²¹² Na rozdiel od iných bádateľov sa sústredil aj na načrtnutie vzájomných vzťahov medzi jednotlivými ľuďmi spájanými s týmto politickým zoskupením. Práca je prehľadového charakteru, preto sa nepúšťal do hlbšej analýzy a mnohé problémy a otázky tak z logických príčin opomenul.

Väčšie nedostatky potom môžeme badať v práci Bohuša Kostického *Nová škola slovenská*, v ktorej sa autor venuje iba najznámejším predstaviteľom Novej školy. Hodnotí ich však z pohľadu marxistickej dialektiky, pričom niektoré zdroje informácií sú nespresnené a tým pádom aj neoveriteľné.²¹³

Množstvo čiastkových poznatkov k téme priniesol Ľuboš Kačírek v diele *Národný život Slovákov v Pešťbudíne 1850-1875*,²¹⁴ ktorý zozbieral informácie k formovaniu kultúrneho života a pozadia Novej školy. Bohužiaľ, táto práca sa zameriava len na Pešť ako na centrum a vynecháva napr. Viedeň, či regionálne pôsobiská. Rovnako postupuje aj v článku *Prívrženci Novej školy slovenskej (1868-1875) v Budapešti a na Dolnej zemi*,²¹⁵ kde priniesol vyčerpávajúci zoznam spolupracovníkov na základe pôsobenia v *Slovenských novinách* alebo spolkoch hlásiacich sa k Novej škole slovenskej. K celkovému zoznamu chýbajú mená donorov, sponzorov a pod.²¹⁶ Napriek tomu sa jedná o najkvalitnejšie spracovanie témy v doterajšom výskume. Rovnako ako aj jeho doplnená štúdia o čitateľskom zázemí tohto periodika.²¹⁷

Úlohou tejto kapitoly je zosystematizovať výsledky týchto výskumov a doplniť ich reálie, čím by vznikol plastickejší obraz o fungovaní strany a *Slovenských novín*. Viaceré informácie pochádzajú z článkov a úvah uverejnených práve v nich.

2.1.2 Zakladatelia

Z celej rady osobností by bolo vhodné začať zakladateľmi. Nová škola síce nebola „jeho“ politickou stranou, ale v období jej formovania zohral Ján Palárik veľmi podstatnú úlohu. Tento katolícky kňaz potvrdzuje Hrochovu teóriu o obmedzených možnostiach aktivity katolíckeho kléru,²¹⁸ keď bol cirkevnou vrch-

---

²¹² PODRIMAVSKÝ, M.: *Nová škola*, s. 52-53

²¹³ KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, s. 21-32.

²¹⁴ KAČÍREK, Ľ.: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne 1850-1875*, s. 229-236.

²¹⁵ KAČÍREK, Ľ.: *Prívrženci Novej školy*, s. 88-119.

²¹⁶ Ako napríklad Ján Thury, či inzerenti.

²¹⁷ KAČÍREK, Ľ.: *Čitateľské zázemie*, s. 180-205.

²¹⁸ Táto teória hovorí, že kde národné hnutie narušovalo teritoriálnu jednotu cirkevnej organizácie, tam sa presadzovalo pomocou katolíkov zložitejšie. Slovenské národné hnutie sa vyvíjalo od nástupu

nosťou viac krát potrestaný za svoje „panslavistické“ názory.²¹⁹ Svojim postojom voči *Memorandu národa slovenského* získal prídomek neustáleho rebela. Síce v roku 1861 ustúpil do úzadia, pri vzniku Novej školy o sedem rokov neskôr bol aktívny. Podľa Martinkoviča vďaka Palárikovi vychádzala idea celej politickej strany z myslenia Bernarda Bolzana a Charlesa de Montesquieu o vplyve zákonov na formu vlády a výkon moci.²²⁰ Vo vyhrotenejších debatách v oblasti kultúry vystupoval pod pseudonymom Ján Beskydov.²²¹

Najdôležitejším novinárskym počinom J. Palárika sa stala séria článkov o podstate rakúsko-uhorského vyrovnania a jeho dopadoch pre uhorskú spoločnosť.²²² V nich sformuloval základné premisy politického smeru celej strany, ktoré po jeho smrti v roku 1870 začali jeho kolegovia pomaly otáčať na opačnú stranu. V prvom roku Rakúsko-Uhorska bol Palárikov postoj skeptický a kritický proti toľto projektu. Vyčítal vyrovnaniu jeho germanizačný charakter, takmer presne v súlade s prouhorským náhľadom Deákových kritikov. Jeho politický postoj by sme mohli prirovnať k postoju viacerých politikov uhorskej revolúcie: dôraz kládol na jediné prepojenie oboch častí monarchie cez osobu panovníka a tým pádom aj na rozsiahlu vlastnú autonómiu.²²³

Vlastnú aktivitu v *Slovenských novinách* utlmil v dôsledku zdravotných ťažkostí, prevládajúceho sporu so Starou školou slovenskou a zaneprázdnenosti na farmom statku. V rokoch 1862-1870 pôsobil v Majcichove, kde väčšinu svojho času trávil prácou na hospodárstve. Tejto úlohy sa zhostil s vervou, nakoľko zapadala do ideálu nezávislosti na cudzej pomoci a jeho vlastných predstáv o potrebe náročnej fyzickej práce. Avšak táto práca ho mimoriadne vyčerpávala.²²⁴ V tomto pôsobisku

---

Štúrovcov hlavne v intenciách evanjelického náboženstva. Hroch naznačil, že podobná situácia sa vyskytla v Európe ešte vo Fínsku a Walese. Keďže národné hnutie sa vyvíjalo mimo teritoriálnej organizácie katolíckej cirkvi a zároveň bol Palárik katolícky kňaz, musel byť niekedy perzekvovaný. Tento výrok teda platí. HROCH, M.: *c. d.*, s. 140.

²¹⁹ Archív spolku sv. Vojtecha v Trnave, Fond Korešpondencia cirkevných dejateľov, Fasc. 185, č. 37 c.d. *Fragment Palárikovho životopisu od neznámeho súčasného autora.*

²²⁰ MARTINKOVIČ, M.: *Ideové paralely*, s. 892. alebo MARTINKOVIČ, M.: *Politické myslenie Novej školy*, s. 49.

²²¹ BESKYDOV, J.: *K hre Drotár*. In: *Slovenské noviny*. č. 56, roč. 1, 9. mája 1868. s. [3].

²²² PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom I*. In: *Slovenské noviny*, č. 33, roč. 1, 17. marec 1868. s. [1-2]. a PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom II*. In: *Slovenské noviny*, č. 39, roč. 1, 31. marec 1868. s. [1-2]

²²³ PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom I*. In: *Slovenské noviny*, č. 33, roč. 1, 17. marec 1868. s. [1-2].

²²⁴ V liste Jozefovi Viktorínovi v roku 1864 hovorí: „Ja, chcem-li žiť, musím tuná byť v opravdivom smysle slova sedliakom, tj. dedinským gazdom. A predca ani tým nemôžem byť zcela bo musím byť pritom kňazom, farárom, učiteľom, súdcom, píсарom, úradníkom vlády – na všetky strany roztrhaný,

aj literárne ustrnul. Zatiaľ čo v čase pôsobenia na nemeckej fare v Pešti vydal osem prác, v Majcichove dokončil len divadelnú hru *Dimitrij Samozvanec*. Vydaná bola až rok po jeho smrti a jej premiéra bola odohratá v Slovenskom národnom divadle v roku 1988, takže v čase svojho vzniku nezískala žiadnu slávu a na jej oživenie sa čakalo vyše storočia. Pod zlý zdravotný stav sa okrem predispozícií podpísala rozhodne aj manuálna práca na poli.

Konflikt so Starou školou bol však z Palárikovho pohľadu rovnako dôležitým meradlom neúspechu vlastnej politickej angažovanosti. Podstatou tohto rozbroja z Palárikovej strany (okrem odlišného postoja k *Okoliu*, ktoré Palárik odmietal) bola orientácia slovenskej politiky, ktorá v jeho ponímaní mala byť pruhorská a Starú školu videl orientovanú na Viedeň.²²⁵ Vzájomné debaty s Júliusom Ploščicom²²⁶ na stránkach *Slovenských novín* k riešeniu nevedli, pretože ani jeden z nich nechcel ustúpiť. Frustrácia vrcholila aj v osobnej korešpondencii s Bobulom, Mallým či Viktorínom, kde zohráva svoju úlohu aj náboženské vyhranenie.²²⁷

Zakladateľom Novej školy a jej najsilnejším predstaviteľom sa stal Ján Nepomuk Bobula. Tomu sa podarilo to, čo duo Palárik–Viktorín len navrhovalo v priebehu 60. rokov. Založil názorovú protistranu oproti „martinskému“ centru. Avšak Bobulov kariérny postup začal práve v Turčianskom svätom Martine pri stavbe prvej budovy Matice slovenskej v roku 1864, na ktorej sa spolupodieľal ako mladý stavbár. Využíval pritom na štúdium maticárske fondy. Tie mu však po čase zrušili, čo malo za následok jeho názorové vyhranenie voči celej „martinskej“ politike.²²⁸ Ako jeden z možných dôvodov konania Matice L. Kačírek uvádza, že jej predseda Štefan Moyzes podporoval Bobulu už z vlastných peňazí.²²⁹ Zároveň odišiel zo severných stolíc do Pešte, kde sa oženil s dcérou Jozefa Pozdecha, Máriou. V naštartovaní kariéry mu pomohol jeho svokor, s ktorým bol v kontakte od roku 1863. Za štyri roky

---

zaneprázdnený!“ Slovenská národná knižnica – Literárny archív, Fond Korešpondencia, 25 C 26. *List Palárika Viktorínovi*, 20. máj 1864.

²²⁵ PALÁRIK, J.: *Odveť p. Juliusovi Ploščicovi na Stanovisko starej slov. školy*. In: Slovenské noviny, č. 72, roč. 1, 16. jún 1868, s. 1.

²²⁶ Jeden z podporovateľov Starej školy slovenskej.

²²⁷ Viktorínovi už v roku 1864 písal o Paulíni Tóthovi, že je zhrozený jeho konaním. Slovenská národná knižnica – Literárny archív, Fond Korešpondencia, 25 C 26. *List Palárika Viktorínovi*, 22. jún 1864.

²²⁸ Archív Matice slovenskej, Fond 1863/64, č. 194, *List J. N. Bobulu K. Kuzmánymu z 24.6.1864* (oznamuje prerušenie stykov s Maticou.)

s. [1-2].

²²⁹ KAČÍREK, L.: *Ján Nepomuk Bobula*, s. 38-39.

v Pešti nadobudol značné bohatstvo za architektonické práce a zoznámil sa s viacerými liberálne zmýšľajúcimi Slovákami zastúpenými v peštianskej buržoázii.²³⁰

Život Novej školy bol s Bobulovým absolútne previazaný. Do roku 1872 viedol sám redakciu *Slovenských novín*, zastupoval zoskupenie navonok v jednaní so šľachtou, Starou školou, získaval konexie a pohyboval sa v najvyšších peštianskych kruhoch. Ako šéfredaktor písal na viaceré druhy tém, ale najčastejšie uverejňoval úvahy o nutnosti správneho hospodárenia, zefektívnenia výroby, podnikania a ideové záležitosti Novej školy.²³¹ Prezentoval sa napr. v sérii článkov o domácom hospodárstve, kde uverejňoval praktické tipy a rady ako zvýšiť produktivitu.

Bobulovo radikálne prouhorské presvedčenie ho dostalo do sporu s inými predstaviteľmi Novej školy, čo viedlo k vnútorným rozbrojom a stagnácii strany. Neúspech demokratického spolku, kníhtlačiarňí a potom aj samotnej Novej školy ho však nezbrzdil v ďalšej profesijnej kariére, keď sa stal jedným z prominentných peštianskych architektov a jeho palác dodnes stojí na centrálnej Andrassy utca (Andrášiho ulica). Do politiky sa potom vrátil cez zastúpenie v Terézvárosi (časť Budapešti) v roku 1876, avšak už bez nacionalistických ambícií. Kariéru zakončil ako poslanec uhorskej Liberálnej strany za Ľubovňu²³² v rokoch 1892-1897 a po finančnej kríze ako stavbyvedúci budovy parlamentu v Budapešti.²³³

Viedenské zastúpenie medzi zakladateľmi predstavoval Ján Mallý.²³⁴ Na rozdiel od Bobulu vystupoval konzervatívnejšie a zmierlivejšie voči rakúskej, ale aj slovenskej politike.²³⁵ Bol profesorom teológie a náboženská príslušnosť ho spájala s Palárikom a viacerými jeho umiernenými názormi. V *Slovenských novinách* vystupoval aj ako Ľudomil Slanický alebo v literárnych odsekoch a podľa Kačírka aj v *Pešťbudínskych Vdomostiach*²³⁶ ako Ivan Dusarov. Od roku 1872 viedol redakciu pod svojim menom až do jej konca. Sponzoroval mnohé vydateľské činnosti, sám

---

²³⁰ Tamže, s. 40-41.

²³¹ V *Slovenských novinách* boli uverejňované aj jeho prednášky pre národnodemokratický spolok v Pešti, ako napr. dôležitá prednáška o ženskej emancipácii. BOBULA, J.: *O našich ženách*. In: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 2., 2. január 1869. s. [1].

²³² Dnes Stará Ľubovňa

²³³ KOVÁCS, A.: *Pest város szlovák építője: Ján Bobula*. [cit. 7.3.2017] Dostupné z <http://www.nemzetisegek.hu/repertorium/2003/05/Bar05.pdf>

²³⁴ V staršej literatúre napr. ORMIS, J. V.: *Ján Bobula*, s. 158-159. je považovaný za zakladateľa celého prúdu v roku 1863, a to na základe jeho listu J. Bobulovi. Avšak korene celého myslenia Novej školy vedú viac k Palárikovi.

²³⁵ Kritizoval napr. Bobulov prístup k politickému boju s *Pešťbudínskymi vedomosťami*. Viď KAČÍREK, Ľ.: *Ján Nepomuk Bobula*, s. 45.

²³⁶ Tamže, s. 43.

redigoval slovenské preklady mravoučných poviedok a priniesol niekoľko teoretizujúcich článkov o žurnalistike.²³⁷ Jedným z jeho nosných článkov boli úvahy o cnostiach, kresťanskej morálke a teológii. Pod pseudonymom Slanický patril k najaktívnejším prispievateľom.

Posledným z prispievateľov v úvodných číslach bol evanjelický farár Móric Philadelphus.²³⁸ Ten sa venoval hlavne politickým otázkam a národnostnému útlaku. Často útočil na nedokonalý volebný systém, potlačovanie práv národov, korupciu a nedostatočnú úroveň občianskej spoločnosti. Do redakcie nastúpil ako čerstvý absolvent a prijal pseudonym Latiborský.²³⁹

Bobulovým donorom a vstupenkou medzi peštianskych Slovákov sa stal podnikateľ a návrhár zvonov Jozef Pozdech. Ako jedného z prototypov slovenskej buržoázie ho vyzdvihoval Daniel Lichard. J. Pozdech získal slávu viacerými patentmi od mechu na prečerpávanie vína až po nový spôsob zavesenia zvonov, ktorý ho preslávil aj na výstave v Paríži či pri výrobe zvonov doma aj v zahraničí. Po hospodárskej kríze v roku 1873 sa stiahol z verejného života a jeho finančná podpora citeľne chýbala aj Novej škole.²⁴⁰ Na rozdiel od iných predstaviteľov, J. Pozdech v *Slovenských novinách* vystupoval jedine v reklamách a článkoch o jeho úspechoch, ktoré sa sporadicky objavovali na ich stránkach.

Ďalším spolupracovníkom v začiatkoch *Slovenských novín* bol Pozdechov zať Ján Thury, ktorý sa taktiež venoval zostavovaniu zvonov.²⁴¹ Nedosiahol síce medzinárodného uznania, ale stál pri zrode Bobulom redigovaných novín a podporoval Novú školu až do jej konca. Historiografiou je prehliadaný.

Jedným z najbohatších podnikateľov slovenského pôvodu v Pešti bol Jozef Zarzetský. Svoje bohatstvo založil na výrobní zápaliek v 50. rokoch a pokračoval aj počas 60. rokov. Ako tvrdí Kostický, v roku 1868 mal Zarzetský približne tisíc zamestnancov, zväčša nemaďarov migrujúcich za prácou z domova. Podnik premenil

---

²³⁷ RUTTKAY, F.: *Novinárske osobnosti I. Eudovít Štúr, Daniel Gabriel Lichard, Ján Mallý-Dusarov*. Bratislava, Univerzita Komenského, 1983. 177 s.

²³⁸ BOTTO, J.: *c. d.*, [Cit. 5.3.2017].

²³⁹ Viď napr. PHILADELPHY, M.: *Riešenie národnostnej otázky*. In: *Slovenské noviny*, č. 133, roč. 1., 5. november 1868. s. [1].

²⁴⁰ MILLISITS, M.: *Aki a Debreceni Nagytemplom harangjait felszerelte*. In: *Reformatus*. [Cit. 5.3.2017], dostupné z <http://reformatus.hu/mutat/8419/> alebo BOBULA, J.: *Almanach Minerva*. Pešť, Minerva, 1869.

²⁴¹ Thury. (n. d.). In: *Magyar Katolikus Lexikon*. [Cit. 5.3.2017], dostupné z <http://lexikon.katolikus.hu/T/Thury.html>

na akciovú spoločnosť, ale v jej vedení zostal.²⁴² Aj on sa v *Slovenských novinách* objavuje ako inzerent so svojou fabrikou na zápalky. Kríza v roku 1873 sa ho výraznejšie nedotkla, ale po Pozdechovom bankrote aj on zmenšoval finančné príspevky.

Títo muži určite patrili medzi úzky okruh spolupracovníkov pri etablovaní Novej školy a vzniku *Slovenských novín*. Palárikovým niekdajším spolupracovníkom v 60. rokoch bol aj Jozef Viktorín. Spolu chceli založiť slovenský liberálny časopis, lenže sa im to nepodarilo. Otázku zapojenia J. Viktorína nastolil napr. historik József Demmel,²⁴³ ale žiadne dôkazy jeho činnosti v Novej škole slovenskej nie sú zaznamenané.

2.1.3 Šedé eminencie?

Už po vzniku *Slovenských novín* bola nastolená „martinským“ centrom otázka, kto je v pozadí tejto strany. V úvodnej antikampani bola Nová škola slovenská osočovaná ako protislovenská a objavili sa viaceré teórie o vzájomných prepojeniach na uhorskú politickú scénu. Do akej miery sú tieto obvinenia teoreticky možné a čo by ich pravdivosť znamenala pre Novú školu samotnú?

S jednou z teórií prišiel Július Botto a hovorí o priamom prepojení Novej školy slovenskej so šľachtickou memorandovou opozíciou, čo je z argumentačného hľadiska jedna z reálnych možností. Celú stranu mali zorganizovať Ján Nemessányi, Adolf²⁴⁴ a Martin Szentiványiovcí.²⁴⁵ Hlavou novej školy mal byť práve liptovský župan Martin Szentiványi.²⁴⁶ Ján Nemessányi bol farárom zo Svätého Jána a Palárikov niekdajší predrečník na memorandovom zhromaždení. Úskalím teórie je, samozrejme, nedostatočná prezentácia tejto trojice v novinách. Ani jeden z nich nezískal v *Slovenských novinách* nadmerne väčší priestor a preto možno o celej veci pochybovať. Politické smerovanie by totižto bolo ďaleko viac upnuté na šľachtu. Lenže Nová škola slovenská prestala podporovať neustály dialóg o národných otázkach so šľachtou po neúspechu rokovaní v Lúčkach v roku 1868.

---

²⁴² KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, s. 30.

²⁴³ DEMMEL, J.: *Magyar haza, szlovák nemzet*. Békéscsaba, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2016. s. 12.

²⁴⁴ Adolf Szentiványi patril medzi najväčších podporovateľov neskoršej tlačiarne Minerva.

²⁴⁵ V slovenskej verzii Svätójánsky, rod z Liptovského Jána známy už od 13. storočia a do barónskeho stavu povýšený v roku 1692. Erbom je modrý štít, v ktorom je na zelené trojvršie postavené strieborné obrnené rameno a zlatá poštová trúbka. Medzi nimi je hviezdička. NOVÁK, J. – VÍTEK, P.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku II. Liptovská župa*. Bratislava, Hajko&Hajková, 2004. s. 120-121.

²⁴⁶ BOTTO, J.: *c. d.*, [Cit. 5.3.2017].

Druhú teóriu potom prinášali rôzne provládne médiá podporujúce Deák párt. Nová škola slovenská mala podľa nich byť len odnožou jej najbližšieho spojenca: uhorskej krajnej ľavice. Tá sa formovala na jar roku 1868, ale niektorí jej zástupcovia sedeli v uhorskom parlamente. Lídrom tejto frakcie, neskôr nazvanej Országos 1848-as Párt, bol László Böszörményi.²⁴⁷ Strana prezentovala trojbodový program, ktorý bol síce podobný s programom Novej školy slovenskej, ale viac z dôvodu vágnosti ako prieniku.

Jednou z aktívnych tvárí krajnej ľavice v zahraničí bol aj emigrant Virgil Szilágyi, ktorý do *Slovenských novín* poslal niekoľko pozdravov a článok.²⁴⁸ Rovnako redakcia uverejnila aj list ďalšieho z radikálov, Lajosa Kossutha, ktorého upodozrievala radikálnejšia pravica z financovania takýchto projektov.

Túto teóriu možno vyvrátiť sledovaním politického prerodu Novej školy smerom k podpore Deák párt po voľbách 1872.²⁴⁹ Keby bola len projektom maďarskej krajnej ľavice, pravdepodobne by tak bezproblémovo neprešla na stranu víťaza voľieb. Financovanie strany a novín však podľa všetkého neutrpelo (s výnimkou krízy o rok neskôr), takže aj túto variantu môžeme považovať za vysoko nepravdepodobnú.

Snahy o zdiskreditovanie celej strany zaznamenávali „Bobulovci“ už od samého počiatku svojej činnosti. Politickí oponenti voči nim vyšli s obvineniami na prepojenie s emigrantskými živlami či okrajovou a trestanou politikou v Uhorsku. Slovenskí politickí oponenti taktiež pridávali mená národným hnutím zdiskreditovaných šľachticov. Napriek tejto protikampani sa dokázala Nová škola slovenská etablovať v politickom systéme na celých sedem rokov a jej prepojenie s akýmkoľvek iným politickým subjektom na inej báze ako spolupráci nie je možné dokázať. Zaujímavý je však štýl týchto šírených informácií. Využívajú zdiskreditované osoby aby takýmto prenesením významu pokazili meno novinám aj politickému zoskupeniu. Debaty o „odrodilstve“ Novej školy sa objavovali permanentne, avšak kulminovali hlavne v období od vzniku do prvých voľieb.

---

²⁴⁷ PODRIMAVSKÝ, M.: *Nová škola*, s. 68-69.

²⁴⁸ SZILÁGYI, V.: *Druhý list Slovenským novinám*. In: *Slovenské noviny*, č. 115, roč. 1., 24. september 1868. s [1].

²⁴⁹ PODRIMAVSKÝ, M.: *Nová škola*, s. 51-52.

2.1.4 Ďalší redaktori a dopisovatelia *Slovenských novín*

Okrem spomínaných zakladateľov prešli *Slovenskými novinami* viacerí redaktori a dopisovatelia. Viacerí z nich využili platformu opozičného časopisu. Ten ešte nebol úplne názorovo jednotne vyhranený a prijímal aj články s obsahom, od ktorého sa často polemicky sám neskôr dištancoval. Tento zoznam nebude, pravdepodobne, nikdy dokončený, pretože okrem Bobulových spomienok z roku 1869, nemáme ďalšie zdroje. Okrem toho bolo mnoho článkov anonymných či podpísaných pseudonymami. Z týchto dôvodov si bádatelia nebudú nikdy istý kompletnosťou zoznamu redaktorov a dopisovateľov.

Najzaujímavejším príchodom do redakcie *Slovenských novín* sa stala akvizícia Ladislava Jesenského. Tento evanjelický farár redigoval časopis *Priateľ ľudu*, ktorý však prestal vydávať v januári 1868 pre nedostatok abonentov. V poslednom čísle odporučil predplatné *Slovenských novín* a redakcia ho prijala ako externého dopisovateľa.²⁵⁰ Tu pôsobil až do svojej smrti v roku 1870. Bol aj podpredsedom Národno-demokratického spolku.²⁵¹

Priateľ ľudu bol okrajovým periodikom, distribuovaným viac-menej len regionálne. Jesenský záver svojho života spojil s Banskou Bystricou a snažil sa o väčšiu aktivizáciu mestskej buržoázie. Jeho názory v tejto dobe boli brané pomerne kontroverzne, väčší dôraz ako na otázku slovenského kládol na emancipáciu uhorského národa so všetkými ďalšími národnosťami. Preto bol obvinený z pomad'arčenia a v národnom hnutí zdiskreditovaný. Ján Mallý v komentári na túto udalosť vyhlásil, že Nová škola si bude raziť svoju cestu a spojitosť s *Priateľom ľudu* odmietal v ideologickej rovine.²⁵² Na druhú stranu vítal spájanie časopisov a posilňovanie *Slovenských novín*. Jesenský v nich pokračoval v kritike obyvateľov Banskej Bystrice a ich nezáujmu o čítanie a odoberanie novín, čo pravdepodobne spôsobila zatrpknutosť z ukončenia činnosti jeho vlastného časopisu.²⁵³ Rešpektoval Mallého postoj a neodkazoval na svoje niekdajšie články. Presný obsah *Priateľa ľudu* je však dnes neznámy, pretože sa nezachoval. Ľuboš Kačírek vyriešil tento problém skonštatova-

---

²⁵⁰ SLANICKÝ, E.: *Koniec Priateľa ľudu*. In: *Slovenské noviny*, č. 14, roč. 1., 1. február 1868. s. [1-2].

²⁵¹ [b. m.]: *Prípis Národno-demokratického spolku*. In: *Slovenské noviny*, č. 45, roč. 1., 14. apríl 1868. s. [3].

²⁵² SLANICKÝ, E.: *Koniec Priateľa ľudu*. In: *Slovenské noviny*, č. 14, roč. 1., 1. február 1868. s. [1].

²⁵³ Vid' napr. JESENSKY, L.: *Mojim Bystričanom*. In: *Slovenské noviny*, č. 21, roč. 1., 18. február 1868, s. [2].

ním, že Jesenský sa posúva na maďarofilskú pozíciu.²⁵⁴ Vychádza pritom hlavne z komentárov *Pešťbudínskych vedomostí*. V novembri 1869 sa L. Jesenský ks redakciou rozlúčil.²⁵⁵

Občasnými prispievateľmi sa stali aj ďalší národovci a hlavne tí mladší. Ako študent teológie dopisoval pod pseudonymami Bystron či Dobreznámy aj neskorší zakladateľ katolíckeho Spolku svätého Vojtecha František Richard Osvald.²⁵⁶ Venoval sa prevažne teologickým otázkam. Po počiatočnom nevyhranení sa voči židom prišlo niekoľko antisemitských zmienok z pera Andreja Kmeťa, ktorý sa stal v 80. rokoch jednou z najdôležitejších intelektuálnych postáv slovenského národného hnutia. Pod pseudonymom Bobrovecký dopisoval ako študent práva aj Ambro Pietor. V roku 1870 prestúpil do redakcie konkurenčných *Národných novín* v Turčianskom svätom Martine a pridal sa k Starej škole slovenskej.²⁵⁷

Medzi najradikálnejších prispievateľov v dejinách Novej školy patril Jozef Hložanský, ktorý spočiatku zoskupenie kritizoval, ale na prelome rokov 1868/69 sa objavilo niekoľko jeho krátkych komentárov. V roku 1870 potom založil vlastné periodikum *Biele Uhorsko*, kde načrtol ideu rozchodu Uhorska a monarchie s podporou slovenského národa.²⁵⁸

Nezvyčajným fenoménom boli platení redaktori z radov študentstva. Takýmto spôsobom sa do novín dostali Silvester Krčméry, Jozef Strakovič, Ján Čajda či spomínaný Ambro Pietor. V slovenskej žurnalistike sa jednalo o novinku, dovtedy sa okrem dobrovoľných príspevkov uverejňovali hlavne príspevky stálej redakcie. Jozef Strakovič potom prenikol do štruktúr *Slovenských novín* a stal sa zastupujúcim šéfredaktorom v čase Bobulovej či Mallého neprítomnosti. Jeho meno sa však pod článkami takmer neobjavuje, takže väčšina jeho obsahu bola anonymná.²⁵⁹

Redakcia *Slovenských novín* vytvorila kompaktný celok internistov a externistov,²⁶⁰ ktorí zdieľali pohľad na slobodu a rovnako kritizovali tradičné pomery. Niektorí ich rady časom opustili a pridali sa k iným politickým prúdom. Najradikálnejšie články môžeme považovať za výsledok mladých názorov. Pre študentov bola

---

²⁵⁴ KAČÍREK, L.: *Prouhorské slovenské časopisy*, s. 87.

²⁵⁵ Tamže, s. 88.

²⁵⁶ KAČÍREK, L.: *Čitateľské zázemie*, s. 184.

²⁵⁷ KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, s. 32-34.

²⁵⁸ JÁGER, R.: *Ústavno-právne usporiadanie Uhorska podľa Jozefa Hložanského*. In: *Studies of Socio-Economics & Humanities / Socioekonomické a Humanitní Studie*. 2013, Vol. 3 Issue 2, s. 15-21.

²⁵⁹ KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, s. 34.

²⁶⁰ O ďalšom vývoji redakcie vid' KAČÍREK, L.: *Prívrženci Novej školy*, 88-121.

práca pre noviny nielen príjemným vylepšením rozpočtu, ale aj možnosťou anonymne sa realizovať a vyjadrovať k spoločenským témam.

2.1.5 Inzerenti

Jednou z hlavných predností *Slovenských novín* a Novej školy slovenskej bolo stabilizovanie novín pomocou inzercie a reklamy. Tie nám môžu dať obraz o zázemí celej strany a aj o fungovaní žurnalistiky. Sledovaný výber je datovaný od 2. januára 1868 do 27. februára 1869 z dôvodu začatia volieb na konci februára 1869. Inzercia bola potom doplnená a prišli ďalšie nové druhy reklamy.

Pochopiteľne, prvými inzerentmi sa stali podnikatelia stojaci za celým vznikom: Jozef Zarzetský,²⁶¹ Jozef Pozdech²⁶² a Ján Nepomuk Bobula.²⁶³ Prví dvaja inzerovali len v januári 1868, avšak neskôr sa v článkoch nenápadne spomínali ich úspechy, či medzi správami sa objavovali zmienky o histórii zápaliek, ktoré Zarzetský vyrábal. Toto je tiež jeden z prípadov prenikania moderných marketingových stratégií do slovenskej žurnalistiky. Bobula na rozdiel od nich inzeroval častejšie, avšak sám nepatril medzi tých najčastejších. O jeho stavebnej spoločnosti sa žiadne články nepísali, takýto prístup k novinám nemal.

Okrem odporúčanej literatúry od autorov okolo Novej školy mali svoje reklamy aj politickí spolupracovníci, ako napríklad Peter Matuška. Liptovskomikulášsky advokát inzeroval taktiež iba v januári 1868,²⁶⁴ potom sa podieľal na obsahu niekoľkými komentármi, ale z činnosti sa pomaly sťahoval.

Keď sa pozrieme na najčastejších inzerujúcich, vyjde nám päťica najsilnejších donorov strany skrz reklamný priestor. Prím hrá v tomto viedenský hodinár M. Herz, ktorý sa objaví až 48 krát z vyše 150 čísel.²⁶⁵ O niečo slabšiu pozíciu mal hodinár z Pešte, Ignác Kohn, ktorý po počiatkovej fáze (začiatok januára – koniec februára) začal od konca júna 1868 inzerovať nielen v *Slovenských novínach*, ale aj v konkurenčných *Pešťbudínskych vedomostiach*.²⁶⁶ V slovenskom prostredí v roku po vyrovnaní sa tak hodinár Ignác Kohn stal človekom, vďaka ktorému sa plne etab-

---

²⁶¹ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 1., 2. január 1868. s. [4].

²⁶² Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 2, roč. 1., 4. január 1868. s. [4].

²⁶³ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 1., 2. január 1868. s. [4].

²⁶⁴ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 3, roč. 1., 7. január 1868. s. [4].

²⁶⁵ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 44, roč. 1., 11. apríl 1868. s. [4].

²⁶⁶ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 8, roč. 1., 18. január 1868. s. [4].

lovala reklama v žurnalistike národného hnutia. Sám sa evidentne politicky nevyhraňoval.

Druhé najsilnejšie postavenie po M. Herzovi mala 1. cisárska a kráľovská privátna parolodná spoločnosť. Tá začala síce neskôr, až od konca februára, ale pravidelne každý utorok inzerovala ceny, trasy a časy odchodov svojich parolodí po Dunaji a Sáve.²⁶⁷ Táto vzájomná spolupráca bola, pravdepodobne, výsledkom konexií a známostí popredných podnikateľov Novej školy.

Z viedenského prostredia inzeroval vlastník skladu na plátna a biele látky E. Fogl.²⁶⁸ Aj z tejto hospodárske náplne je možné vidieť, že veľké percento reklám sa týkalo bežných potrieb a podnikateľské kruhy okolo Novej školy tvorili prevažne podnikatelia vyrábajúci spotrebný tovar. K praktickým produktom inzerovaným v novinách patrili aj optika Stettinger & Co.,²⁶⁹ Zlatníctvo Wondrák,²⁷⁰ obidve z Viedne, či J. S. Raudnic ako výrobca svietnikov²⁷¹ a J. Budinský, predajca mužských odevov.²⁷² Vďaka týmto konexiám mala Nová škola pravdepodobne presahy mimo slovenské prostredie a bola sponzorovaná podnikateľmi rôznej etnicity.

Medzi nie úplne štandardné druhy tovaru patrila napr. výroba pušiek Jána Zoufalla,²⁷³ či výroba mechov Martina Jurišiča.²⁷⁴ Ten dokladá vzájomné prepojenie medzi jednotlivými podnikateľmi, Jurišič, ako to tvrdí L. Kačírek, bol Pozdechovým zaťom.²⁷⁵ Rodinné väzby tak neprenikali len naskrz voľnou organizáciou Novej školy, ale celým slovakizovaným podnikateľským prostredím. Keďže strane chýbala pevnejšia štruktúra, stabilné jadro v príbuzenskom vzťahu ju nahradzovalo v celom spektre politickej činnosti a jej podpory.

Veľkou skupinou inzerentov boli sklady zdravotných pomôcok a liečivých produktov. Väčšina zdravotných ťažkostí sa v tom období riešila doma, často v nevyhovujúcich podmienkach a preto bol aj rozšírený biznis s rôznymi druhmi liečiv. Najčastejšie mohli čitatelia *Slovenských novín* naraziť na zmienku o čaji „Karpatské zelinové thee“ od Alberta Morvaya²⁷⁶ a rodinná pomáda proti plešateniu od Aloisa

---

²⁶⁷ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 25, roč. 1., 27. február 1868. s. [4].

²⁶⁸ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 48, roč. 1., 21. apríl 1868. s. [4].

²⁶⁹ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 45, roč. 1., 14. apríl 1868. s. [4].

²⁷⁰ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 1., 2. január 1868. s. [4].

²⁷¹ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 5, roč. 1., 11. január 1868. s. [4].

²⁷² Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 1., 2. január 1868. s. [4].

²⁷³ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 57, roč. 1., 12. máj 1868. s. [4].

²⁷⁴ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 44, roč. 1., 11. apríl 1868. s. [4].

²⁷⁵ KAČÍREK, L.: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne 1850-1875*, s. 224.

²⁷⁶ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 33, roč. 1., 17. marec 1868. s. [4].

Fialu.²⁷⁷ Pred letnou sezónou v oboch slovenských periodikách inzerovali aj kúpele v Oravskej Polhore, jedným z ich majiteľov bol aj zeman a politik Novej školy slovenskej Zoltán Zmeškal.²⁷⁸ Často inzeroval Ľudovít Varga s jeho „otužovacím nápojom proti slabosti a zdravotným ťažkostiam.“²⁷⁹ Populárnou bola aj inzercia na masti proti pretrhnutiu (pruh), ktoré sa z rozličných spoločností inzerovali v oboch novinách.²⁸⁰

Praktický rozmer zastávali aj inzercie advokátov a právnikov. V novinách sa takto ocitli okrem Petra Matušku, neskoršieho politika Novej školy a Deák párt, Alexander Resö-Ensel,²⁸¹ Jozef Holáci²⁸² či Jozef Baligovič.²⁸³ Pokrývali širšie spektrum pôsobnosti Novej školy: zatiaľ čo poslední dvaja menovaní vystupovali hlavne na vidieku a v sporoch občanov, Resö-Ensel radil hlavne v otázkach podnikania a hospodárenia. Aj tu sa prejavuje snaha Novej školy preklenúť rozdiel medzi prostredím, v ktorom bola zorganizovaná, a prostredí potenciálnej voľby v prípade všeobecného volebného práva.

Vo všeobecnosti je možné skonštatovať, že reklama bola mierená a vyberaná na cieľové publikum, ktoré okrem slovenského roľníctva tvorilo aj budujúcu sa slovenskú buržoáziu. Inzerenti tvorili pestrý kolorit ľudí, niektorí ako Ignác Kohn, Ľudová banka Haza, či právnik Holáci inzerovali aj v konkurenčných *Pešťbudínskych vedomosti*. Vytvárali tak systém finančnej podpory pre hlavné politické noviny oboch zoskupení. Kruh okolo Novej školy slovenskej bol rôznorodý a kombinoval v sebe viacero obchodníkov a remeselníkov z Pešte a Viedne, hoci tí v Uhorsku hrali prím. Národnosťami sa táto práca nezaobera, ale v prípade inzerátov v *Slovenských novinách* išlo, pravdepodobne, o širšiu paletu národov ako v prípade *Pešťbudínskych vedomostí*. Rovnako vedú aj kvantitatívne, keď počet inzerentov v hlavnom orgáne Novej školy slovenskej v sledovanom období dosiahol 32 mien.²⁸⁴ Oproti tomu v novinách Starej školy prevládala inzercia Ignáca Kohna.

---

²⁷⁷ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 48, roč. 1., 21. apríl 1868. s. [4].

²⁷⁸ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 65, roč. 1., 30. máj 1868. s. [4].

²⁷⁹ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 70, roč. 1., 11. jún 1868. s. [4].

²⁸⁰ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 60, roč. 1., 19. máj 1868. s. [4].

²⁸¹ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 9, roč. 2., 21. január 1869. s. [4].

²⁸² Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 137, roč. 1., 14. november 1868. s. [4].

²⁸³ Vid' napr. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 1., 2. január 1868. s. [4].

²⁸⁴ Vid' príloha A.1 *Tabuľka inzerentov (meno+predmet inzercie)*.

2.1.6 Kandidáti za poslancov v roku 1869

Vytvoriť zoznam všetkých kandidátov spolupracujúcich s Novou školou pred voľbami v roku 1869 je zložitý proces. Ako už bolo viackrát spomenuté, celé zoskupenie bolo značne voľné a bez štruktúry.²⁸⁵ Preto aj podpora jednotlivým kandidátom a osobnostiam bola relatívne voľná. Prípady spomenuté v tomto texte môžu fungovať tak trochu ako modelové a ukázať aj premeny vzťahov počas predvolebného súboja a konflikty vo vnútri skupiny.

Kostický a Podrimavský vo svojich dielach otázku kandidátov vyriešili vymenovaním tých úspešných.²⁸⁶ Proti takému postupu nemožno nijak namietat', v konečnom dôsledku, volebný úspech a presadzovanie politického programu na sneme bolo hlavným meradlom úspechu a neúspechu zoskupenia. Avšak pri pohľade na neúspešných sa otvára viacero zaujímavých tém o fungovaní systému kandidátov ako takom. Kačírek za kandidátov považoval šesť ľudí: M. Žačka, Z. Zmeškala, J. Boóra, A. Szentiványiho, J. Blaha, O. Peténiho (Sliač).²⁸⁷

Za úspešný prípad kandidovania pod patronátom Novej školy slovenskej je možné považovať volebný úspech Zoltána Zmeškala v oravskej stolici za mesto Dolný Kubín. Zoltán Zmeškal²⁸⁸ bol šľachtického pôvodu, jeho rod patrila medzi sliezsku šľachtu z Raciborského kniežatstva (v roku 1480 sa spomínajú na pôvodnom mieste, v roku 1545 na pozvanie jedného z oravských pánov prichádzajú do Uhorska).²⁸⁹ Zapojil sa do viacerých regionálnych projektov, počítajúc kúpele v Oravskej Polhore inzerujúce v *Slovenských novinách*. S Novou školou ho spájala zmierlivý postoj ohľadom vzťahu šľachty a národného hnutia, pričom sám patrila k skupine, ktorá odmieta-

---

²⁸⁵ M. Podrimavský tvrdil, že štruktúrou bol národno-demokratický spolok. Ten však nebol stabilný a nevykazoval znaky typické pre členskú štruktúru. PODRIMAVSKÝ, M.: *Slovenská národná strana*, s. 59.

²⁸⁶ Viď KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, s. 81. alebo PODRIMAVSKÝ, M.: *Nová škola*, s. 52.

²⁸⁷ KAČÍREK, L.: *Politický zápas*, s. 14.

²⁸⁸ Protikandidátom bol Arpád Kubínyi, taktiež šľachtic. Rod Kubínyi pochádzal z Vyšného Kubína na Orave a Demänovej na Liptove. Erbom bol modrý štít, na zelenej pažiti ležiaci strieborný kozorožec v zlatej zbroji, so zlatou hviezdou medzi rohmi, z ľavého okraja štítu vyrastajúce strieborné skalné bralá, pred nimi vyrastajúci zelený smrek. VÍTEK, P. – MAŤUGOVÁ, S.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku III. Oravská župa*. Bratislava, Hajko&Hajková, 2007. s. 67-68.

²⁸⁹ Rod Zmeškalov z Domanoviec a Leštín. Významný rod na Orave, zastávali mnohé županské, podžupanské a slúžne úrady. Zoltán Zmeškal bol v roku 1868 hlavným slúžnym. Erbom je strieborný štít a na ňom po zelenej pažiti bežiaci červený vôl v striebornej zbroji, s dvoma horiacimi faklami pripevnenými modrým opaskom, v horných rohoch štítu zlaté nebeské telesá, vpravo hviezda, vľavo polmešiac. VÍTEK, P. – MAŤUGOVÁ, S.: *c. d.*, s. 137-140.

la program *Okolia*. Vďaka tomuto postoju sa stal ideálnym kandidátom na spoluprácu pre Bobulovo zoskupenie.²⁹⁰

Čo sa týka mediálneho priestoru, Zmeškal nepatril medzi najviac propagovaných ľudí v roku 1868, pretože bol spájaný aj s deákovskou stranou.²⁹¹ Vďaka svojej práci pre národ a modernému šľachtickému prístupu k nepriviligovaným vrstvám fungoval ako príklad pre slovenskú žurnalistiku. Na jeho osobu bolo uverejnených niekoľko chválospevov,²⁹² avšak pred voľbami priestor nedostal. Vysvetliť by sa to mohlo dať aj pomocou jeho postavenia. Kandidujúci šľachtici mali podľa názoru mnohých vrstovníkov zvýhodnené postavenie. Mali okolo seba viac kortešov²⁹³, boli známejší a často vďaka tomu vyhrávali. L. Jesenský hovoril o rozdelení kandidátov na slovenských nešľachticov a maďarských šľachticov.²⁹⁴ Z. Zmeškal však v tomto figuroval ako výnimka.

Politicky bol katolíckym konzervatívcom, hoci jeho rod bol dominantne evanjelický. V rámci stretnutia v Lúčkach a iných dialógov medzi zástupcami šľachty a Novej školy slovenskej sa pokúšal zmeniť kurz tohto zoskupenia na slovenskú šľachtu podporujúcu vládnu politiku. Keď sa Nová škola k takejto zmene odhodlala, Zmeškal už nefiguroval medzi jej podporovateľmi (rok 1872). Neskôr sa stal členom katolíckej ľudovej strany Neppárt.²⁹⁵ Druhý úspešným kandidátom vo voľbách bol Ján Uhliarik. Jeho osobe sa tento text nevenuje, pretože sa k Novej škole prihlásil až po svojom zvolení.

V Liptovskom Mikuláši proti sebe stáli dvaja kandidáti, Jedným bol šľachtic Adolf Szentiványi, ktorého považovali za zakladateľa Novej školy jej odporcovia, a peštiansky právnik Peter Matuška. Práve ten sa stal osobou s premenlivými ideálmi, ktorá výrazne naštrbila dôveru vo vnútri politického hnutia.

Peter Matuška už od vzniku *Slovenských novín* dostal priestor na reklamu svojej právnickej kancelárie. Do kruhu okolo Bobulu sa dostal ako prominentný člen slovenskej komunity v Pešti a Budíne. Aktívne sa zapájal do slovenského života

---

²⁹⁰ *Odpoveď Zoltána Zmeškala, oravského statkára a prívrženca Novej školy na výzvu Národnodemokratického spolku v Pešti, ktorý ho vyzval k spolupráci.* In: BOKES, F.: *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v r.1848 -1914 II. 1867-1884 Ed.* Bratislava, SAV, 1965. s. 209.

²⁹¹ KAČÍREK, L.: *Prínos Novej školy*, s. 302-303.

²⁹² Viď napr. [b. m.]: *Prípís Národno-demokratického spolku Zoltánovi Zmeškalovi.* In: *Slovenské noviny*, č. 47, roč. 1, 18. apríl 1868. s. [1].

²⁹³ korteš – hovor. pred voľbami agitovať, získavať voličov (od 19. storočia) *kortešovať*. In: KRÁLIK, L.: *c. d.*, s. 291.

²⁹⁴ JESENSKÝ, L.: *O našich voľbách.* In: *Slovenské noviny*. č. 35, roč. 2, 21. marec 1869. s. [1].

²⁹⁵ PODRIMAŤSKÝ, M.: *Nová škola*, s. 88-89.

a zdal sa byť jedným z ideálnych typov kandidátov na poslancov za Novú školu slovenskú.²⁹⁶

V januári sa v deákovskej tlači *Pesti Napló* objavili vyjadrenia Petra Matušku ohľadom Matice slovenskej a jej panslavizmu. To bolo klasické diskreditačné obvinenie pre všetkých Slovanov. *Slovenské noviny* boli z panslavizmu obvinené asi pod zámienkou kritiky inzercie pražského kníhkupectva I. L. Kober, špecializovaného na knihy v ruskom jazyku.²⁹⁷ J. Bobula vyzval verejne P. Matušku 2. februára 1869, aby sa od týchto vyjadrení dištancoval.²⁹⁸ To bolo v čase predvolebných príprav, takže Nová škola slovenská potrebovala veľmi konať, nakoľko jej hrozilo zdiskreditovanie. Ani po týždni sa však P. Matuška k tejto téme nevyjadril a tak mu Bobula, opäť verejne, vyhlásil koniec podpory.²⁹⁹ Tesne pred voľbami si ho svojimi článkami v *Slovenských novinách* podával nielen Bobula, ale aj Ladislav Jesenský.³⁰⁰ Kritika a ťažko zdolateľný protikandidát viedli k Matuškovkej porážke. Ján Bobula sa na margo tohto výsledku vyjadril nasledovne: „Ako Adolf Szentiványi aj Matuška sú deákisti, avšak prvý menovaný mi je bližší pre jeho pomoc Slovákom.“³⁰¹ Tento obrat vo vzťahu k P. Matuškovci bol citeľný aj v kultúrnom živote Slovákov v Pešti, nakoľko bol angažovaný vo viacerých spolkoch.

Tretím rozoberaným príkladom, ktorý bude ešte bližšie vypracovaný v samostatnej kapitole, je prípad advokáta Jozefa Boóra vo volebnom okrese Vrbové. Tento muž s právnickým vzdelaním sa rozhodol kandidovať za Novú školu proti kandidátovi maďarskej šľachty, ktorým sa stal Rudolf Ocskay. Okrem neho kandidoval ja Ján Francisci za Starú školu slovenskú.

Jozef Boór dostal viacero príležitostí na sebareprezentáciu v *Slovenských novinách*. Vyšiel mu v nich jeho program, niekoľko článkov o právnych záležitostiach, komentáre k programu a hlavne veľké množstvo listov od jeho voličov zverejnené v rubrike *Dopisy*. Okolnosti volebného neúspechu budú rozobrané na príslušnej kapitole v tejto práci, avšak pre potreby tejto podkapitoly je záver takýto: napriek veľkej podpore Jozef Boór prehral kvôli nerovnocennému volebnému systému v Uhorsku.

---

²⁹⁶ KAČÍREK, E.: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne 1850-1875*, s. 163.

²⁹⁷ Vid' [b. m.]: *Slovenské noviny*, č. 2, roč. 1, 4. január 1868. s. [4].

²⁹⁸ BOBULA, J.: *Verejný list dr. Petrovi Matuškovci*. In: *Slovenské noviny*, č. 14, roč. 2, 2. február 1869, s. [1].

²⁹⁹ BOBULA, J.: *O dr. Petrovi Matuškovci*. In: *Slovenské noviny*, č. 20, roč. 15, 2. február 1869, s. [1].

³⁰⁰ JESENSKÝ, L.: *Dr. Petrovi Matuškovci*. In: *Slovenské noviny*. č. 25, roč. 2, 27. február 1869. s. [1].

³⁰¹ BOBULA, J.: *O voľbách*. In: *Slovenské noviny*, č. 30, roč. 2, 10. marec 1869, s. [1].

Toto boli tri životné príbehy a prípady kandidovania za Novú školu slovenskú v roku 1869. Zatiaľ čo prvý ukázal úspešného kandidáta, ktorý na to nepotreboval ani veľký priestor v novinách, ostatní dvaja skončili neúspešne. Jeden s veľkou podporou a značným priestorom v novinách a druhý kritizovaný tesne pred voľbami. Keďže Zmeškal vyhral bez významného pričinenia *Slovenských novín*, len s pomocou vlastných kortešov a mobilizovania svojich voličov, Matuška prehral aj kvôli sile svojho súpera a Boór neuspel kvôli nespravodlivosti systému, je možné tvrdiť nasledovné: Akákoľvek kampaň, mediálny priestor a snaha *Slovenských novín* nemali v konečnom dôsledku žiadny význam a vplyv na výsledok snemových volieb v roku 1869. Pre kandidátov bolo rozhodujúce ich individuálne fungovanie.

2.2 Slovenské noviny 1868-1869

2.2.1 Štatistika dopisovateľov ako meradlo rozšírenia novín

Pokiaľ prenesieme Krajčovičovú teóriu o počte dopisovateľov³⁰² na domáce prostredie, je možné vytvoriť približnú mapu geografického záujmu o domáce udalosti. Ako sa totižto ukazuje, žurnalistika 19. storočia bola orientovaná na regionálne príspevky a v celej svojej miere reaguje prevažne na problémy z okolia v ktorom sa pohybujú redaktori alebo dopisovatelia. Prevažná orientácia *Pešťbudínskych vedomostí* je na regióny Turca, Horehronia a Pešte. Spoločným previazaním týchto troch regiónom sú evanjelické gymnázium vo Veľkej Revúcej, Matica slovenská v Turčianskom svätom Martine a sídlo redakcie novín. Preto sa aj väčšina článkov a listov koncentruje do týchto oblastí. Ľ. Kačírek vzniesol k tejto téme zaujímavú poznámku keď tvrdí, že „...väčšinová slovenská spoločnosť sa nezaujímalala o politické dianie.“³⁰³ To znamená, že nasledujúca štatistika sa týka výhradne aktívneho menšinového obyvateľstva, ktoré odoberalo politické *Slovenské noviny*. Druhým najsilnejším centrom Novej školy bol podľa Kačírka Liptov.³⁰⁴ Kačírkova metóda bola postavená na vytvorení zoznamu osôb spolupracujúcich a píšucich do novín, avšak z dôvodu anonymity niektorých príspevkov je táto metóda čiastočne obmedzená. Vychádzal z analýzy príspevkov a odberateľov vzhľadom na rozličnosť mien, nie však na aktivitu a periodickosť dopisovania. V nasledujúcom texte sa sna-

---

³⁰² KRAJČOVIČ, M.: *c. d.*, s. 116.

³⁰³ KAČÍREK, Ľ.: *Prouhorské slovenské časopisy*, s. 93.

³⁰⁴ Vid' KAČÍREK, Ľ.: *Čitateľské zázemie*, s. 186.

žime využiť štatistické metódy na analýzu listov (teda nie priamo článkov), ktoré sú geograficky lokalizovateľné.

Slovenské noviny sa snažili etablovať v odlišných oblastiach. Okrem Pešte, ktorá mala špecifické postavenie a obidve školy si v nej delili svoje postavenie až do prenesenia redakcie *Pešťbudínskych vedomostí* do Turčianskeho svätého Martina, sa presadzovali aj vo Viedni a v regiónoch severozápadného Uhorska.

Zo štatistického výskumu rubriky *Dopisy* vyplývajú nasledujúce závery: V období od januára 1868 do februára 1869 *Slovenské noviny* uverejnili 306 listov, správ a komentárov, ku ktorým bolo možné priradiť aspoň názov župy. Okrem toho uverejnili ďalšie penzum správ a listov bez zistiteľného pôvodu. Drvivá väčšina týchto listov bola anonymná, približne jeden z dvadsiatich bol podpísaný menom, či už reálnym alebo fiktívnym.

Pešť ani Viedeň medzi dopisovateľmi nedominujú. Rovnako tomu tak nie je ani v prípade Trnavy, kde v okolí pôsobil aktívne Ján Palárik. Takmer tretina (31,4 % zaradených listov) pochádzala z Nitrianskej župy. Toto dominantné postavenie sa pretavilo aj do aktualít z regiónu, keď nosnou politickou témou roku 1868 bolo zabitie Jána Vlkoviča pandúrmí v Lopašove pri Vrbovom. Mesto Vrbové získalo aj prvenstvo v počte listov, v skúmanom období ich bolo uverejnených 23 kusov (takmer 24 % z Nitrianskej župy). Druhý najvyšší počet prispievateľov bol potom bližšie nezaradených. Samotné mesto Nitra je až tretie v poradovníku. Úspech Vrbového však nie je vôbec prekvapivý. Jedným z tunajších dopisovateľov bol totižto Jozef Strakovič, budúci dočasný šéfredaktor celých novín. Okrem neho však zasielali mnohí aj správy o neďalekej lopašovskej udalosti, či problémoch so snemovým poslancom a voľbou jeho nástupcu. Vrbovský volebný okres sa tak stal na stránkach *Slovenských novín* najpreberanejším, preto aj táto práca mapuje hlavne vzťah Novej školy k tomuto regiónu.

Na druhom mieste skončila prešporská župa s podielom 10,8 %, čo predstavuje 33 identifikovaných príspevkov. Okrem toho sa vyskytlo ešte cca sedem príspevkov „od Dunaja,“ čo však nie je možné bližšie lokalizovať na konkrétnu župu. Mesto Prešporok sa však v *Slovenských novinách* vyskytovalo len zriedka, na rozdiel od Trnavy a jej blízkeho okolia. V neďalekom Majcichove totižto pôsobil člen Novej školy Ján Palárik a okrem trnavského volebného okresu (J. Blaho), mali kandidáta za Novú školu aj v seneckom (M. Žáčko). Dve tretiny všetkých zaslaných listov boli listy s komentárom „od Trnavy“ alebo „z Trnavy.“ Prešporok sa vyskytol medzi prí-

padmi len raz, okolitá oblasť v bezprostrednej blízkosti trikrát (3 % resp. 9 %). Nosnou témou v roku 1868 bolo správanie trnavského poslanca snemu P. Malatinského, ktorý bol vo viacerých novinách obvinený z krytia kriminálnych činností.

Menej príspevkov pochádzalo zo Zvolenskej župy (9,5 %). Tá sa vyskytovala často aj v *Pešťbudínskych vedomostiach*, nakoľko pod ňu spadalo aj spomínané re-
vúcke gymnázium. Ťažisko dopisovateľov *Slovenských novín* však ležalo v centre župy, Banskej Bystrici, s podielom 41,4 %. Banskobystričania boli pomerne aktívni aj v konkurenčných novinách, ale v prípade Bobulových sa jednalo hlavne o reakcie na články Ladislava Jesenského. Ten v meste pôsobil a kritizoval mnohých neaktívnych Banskobystričanov v národnom hnutí, čo sa často stretávalo s pochvalnými listami a reakciami v *Dopisoch*. Polovičný počet dosiahli dopisovatelia zo Zvolena a tretími najčastejšími dopisovateľmi boli ľudia z Dobrej Nivy. V tomto prípade sa však jedná celkovo o štyri príspevky, čo predstavuje veľmi marginálne číslo (1,3 % celkovo a 13,8 % v rámci stolice).

Nasledujú prispievatelia z Peštiansko-piliško-šolsko-malokumánskej župy s 7,2 % podielom, kde sa jedná o dominantne peštianske príspevky. Výnimku tvoria dva listy z Piliscsaby. Medzi peštianskymi dopisovateľmi je najvyšší podiel neanonymných. Môže za to skutočnosť, že najčastejší prispievateľ Ján Babylon zdieľal rovnaké iniciály ako Ján Bobula, a tak v rámci svojich polemík s politikou Starej školy uverejňoval radšej svoje meno. Podieľal sa aj na iných redakčných obsahoch a bol činný aj v Národno-demokratickom spolku. Je autorom prvej slovenskej kuchárskej knihy. Druhým najčastejším neanonymným autorom listov bol Karol Križan, aktívny člen slovenského spevokolu v Pešti.³⁰⁵

Veľmi podobné zastúpenie dosiahli severné župy, Liptovská a Trenčianska (6,2 % resp. 5,9 % z celkového počtu). V prípade Liptova nie je možné zaradiť listy ku konkrétnemu miestu a ani počiatková podpora advokáta Jozefa Baligoviča sa výz-
namnejšie neprejavila na zastúpení textov z Liptovského svätého Mikuláša. V januári a februári 1869 prišlo päť príspevkov z Ružomberka, čo tvorí viac ako štvrtinu všetkých župných listov. Naproti tomu v Trenčianskej župe dochádza k veľmi zaujímavému výsledku, keď tretinový podiel (v absolútnych číslach šesť listov) tvoria príspevky z obce Skalka pri Trenčíne. Ich hlavnou témou je občianska aktivizácia na úrovni obcí a modelové stanovy spolkov.

---

³⁰⁵ KAČÍREK, L.: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne 1850-1875*, s. 294.

Ostatné župy dosahujú podiel nižší ako 5 %. Nad 3 % sa dostali ešte oravská, tekovská a hontianska stolica, rovnako aj mesto Viedeň s 3,3 % podielom. Na Tekove boli najaktívnejší čitatelia zo Zlatých Moraviec, z Oravy a Hontu prichádzali ne-lokalizovateľné texty. Zaujímavý je aj 2,9 % podiel ostrihomskej župy, ktorý zastupujú polemiky františkánskeho rehoľníka Prudenza Hollého a 2 % pražských listov, prevažne z obdobia tesne po vzniku *Slovenských novín*. Iné župy a oblasti sú zastúpené len minimálne alebo vôbec.

Celkovo aspoň jeden lokalizovateľný príspevok malo 18 uhorských žúp z celkového počtu 64 (s Chorvátsko-Slavónskom 71). Aspoň jedného aktívneho čitateľa tak mali *Slovenské noviny* vo vyše 28 % uhorských žúp (resp. 25 %). Preto je možné skonštatovať, že najrazantnejší dopad malo vydávanie tohto periodika na slovenskú menšinu v Pešti a slovensky hovoriace obyvateľstvo v severozápadných župách, hlavne v nitrianskej a prešporskej. Takáto regionálna obmedzenosť je signifikantná v obsahu a aj medzi predplatiteľmi. Nízku recepciu severných žúp, hlavne v Turci, spôsobil spor medzi Novou a Starou školou. Aj skladba dopisovateľov sa v tomto prostredí mení a presúva sa mimo miest.

Slovenská žurnalistika v roku 1868 a v úvode roku 1869 je teda limitovaná pôsobením žurnalistov a dopisovateľov. Regionalizuje sa a nedokáže reflektovať témy z iných lokalít. Často sa tak spravodajstvo obmedzuje len na niekoľko miest a obcí, čo má s vysokou pravdepodobnosťou negatívny dopad aj na množstvo predplatiteľov. Bez silných novinárskych osobností v niekoľkých mestách by sa zo *Slovenských novín* mohli pokojne stať periodikom čisto peštianskym. Po roku 1870 na túto cestu regionálnej odlúčenosti prichádzajú pokračovatelia *Pešbudínskych vedomostí*, *Národné noviny*, ktoré boli vydávané v Turčianskom svätom Martine a pôsobili výraznejšie len vo zvolenskej a po ústupe Novej školy aj v nitrianskej župe. Stratili však kontakt s hlavným mestom Uhorska. Na základe týchto štatistických výsledkov môžeme skonštatovať, že teória o Liptove ako druhom najsilnejšom centre strany sa v tomto súbore neprejavuje. Nakoľko štatistika má obmedzené výsledky, musíme naďalej zvažovať aj Kačírkové argumenty. Napriek tomu však Liptov nie je druhým najsilnejším regiónom v priamej interakcii so *Slovenskými novinami* v sledovanom období a napríklad Zvolenská župa má omnoho aktívnejšie postavenie.

2.2.2 Inzercia, reklamy a oznamy

Tradičné miesto pre reklamu, posledná strana novín, dlho prechádzala záujem bádateľov. V podkapitole 3.1.5 s názvom *Inzerenti* sú rozobrané mená a oblasti podnikania jednotlivých ľudí. V nasledujúcej podkapitole bude oblasťou záujmu štruktúra reklamy a jej pôsobenie.

V prvom rade treba poznamenať, že okrem prvého trvalého presadenia platenej inzercie prichádza so *Slovenskými novinami* aj zmena grafiky. Hlavne v prípade peštianskych podnikateľov ako bol J. Zarzetský a J. Pozdech sa začali používať prvky kreslených obrázkov na lepšie znázornenie. V roku 1868 sa tak v inzercii začína pracovať s obrazovými materiálmi, aj keď z pohľadu súčasnosti značne primitívnymi.

Cieľom inzerentov bolo pochopiteľne predávať svoje produkty. Takáto inzercia môže kadečo napovedať aj o podnikaní v národnom hnutí. Z analýzy inzercie *Slovenských novín* sú zjavné tri dôležité podnikateľské aktivity: 1. remeselná výroba, 2. prírodné liečivá, 3. právna pomoc. Tieto tri zložky sú zastúpené v každom sledovanom mesiaci vývoja. Všetky tri oblasti sú vysvetliteľné z hľadiska životného štýlu. Remeslá a opravy mali medzi chudobnými dlhoročnú tradíciu, rovnako ako aj ľudové liečiteľstvo. Právna pomoc prichádzala vhod práve v čase formovania verejného notárstva a advokácie ako odpovede na problémy s neliberálnym zákonodarstvom a narastajúcim útlakom zo strany vlády (hlavne v prípade menších).

Celkovo dostalo v období od januára 1868 do februára 1869 priestor 396 inzerátov, čo je o niečo málo vyšší počet ako listov od dopisovateľov. Tento priestor bol rozdelený medzi 33 rôznych inzerentov, ktorých mená sú v prílohe *A.1 Tabuľka inzerentov*.

Štvrtina objemu inzercie patrila k podnikom a ľuďom z Viedne, hoci tí tvorili len 15 % celkového počtu inzerentov. Dominantným tak ostal peštiansky krúžok podnikateľov s vyše 70 % podielom. Takýto výsledok má však svoju príčinu: veľké množstvo peštianskej reklamy sú sklady tovaru vyrobeného aj na iných miestach. To vypovedá aj o adaptabilite formujúcej sa slovenskej buržoázie v peštianskych podmienkach. Podnikateľské prostredie síce funguje ako úzka rodinná skupina ľudí, ale dokáže centralizovať mnohé výrobky z periférnych častí Uhorska či zahraničia a viac

či menej úspešne ich inzerovať a predávať. Iné miesta mali dokopy 4,5 % objemu celej reklamy.³⁰⁶

Aký bol priemerný počet jedinečných oznamov za jeden mesiac? Tento údaj by nám mohol vypovedať viac o stabilite, či práve naopak nestabilite takéhoto druhu financovania. Aritmetický priemer sledovanej vzorky je 11,71 druhov reklamy na jeden mesiac, modus predstavuje desať a medián jedenásť značiek. Preto je možné skonštatovať, že v tejto vzorke sa vyskytovalo mesačne desať až jedenásť rôznych reklám. Svoje maximum dosiahli v máji a júni 1868, keď ich bolo uverejnených až 16. Naopak najmenej je ich možno nájsť v októbri 1868, čo súvisí aj s koncom medializácie lopašovského prípadu a začatím obdobia stagnácie predplatiteľov.³⁰⁷ Rok po vzniku si však *Slovenské noviny* polepšili v priemere o tri reklamy, takže vývoj bol pre ne pozitívny.

Čo sa týka trvania inzercie, tá bola veľmi krátka a len niekoľko inzerátov sa objavovalo pravidelne počas štrnástich mesiacov v sledovanom vzorku. Priemerná doba je podľa aritmetického priemeru 5,1 mesiaca, avšak medián je len dva a pol mesiaca a modus dokonca iba jeden. Z toho vyplýva, že najčastejšie boli krátkodobé inzeráty na jeden mesiac. Nízky medián je možné interpretovať aj ako dôsledok pestrej variety oznamov, ktoré sa najčastejšie vyskytovali v novinách po dobu dva a pol mesiaca. V takomto trende „pestrosti škály“ pokračujú *Slovenské noviny* aj v marci 1869.

2.3 Politický program v roku 1868

2.3.1 Idea Novej školy slovenskej v prvej fáze jej pôsobenia

Keďže názorová opozícia sa vyhráňovala voči starému prístupu nasledujúceho memorandovú politiku, viacerí slovenských bádateľov malo záujem ich politické zmýšľanie vysvetliť a objasniť. Všetci sa zhodli približne na takomto závere: Nová škola slovenská nemala vyhranený národný program.

Táto interpretácia je však až prílišným zjednodušením celej problematiky. Oproti Starej škole slovenskej, odvolávajúcej sa na sedem rokov platný program *Memoranda národa slovenského*, činovníci Novej školy žiadny programový dokument s jasnou formuláciou politických požiadaviek nevydali. Využili totižto iný prístup, ktorý bol postavený na základe ideového hnutia. Jednotliví kandidáti honoračnej strany tak prichádzali s viacerými vlastnými programami, ktoré sa pridržali ide-

³⁰⁶ Vid' príloha A.2 *Tabuľka podielov inzerentov a objemu inzercie*.

³⁰⁷ KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, s. 32.

ám a myšlienkam vyjadreným v *Slovenských novinách*. Oproti tomu programy politikov Starej školy boli viac postavené na konkrétnych bodoch z *Memoranda*, aj keď to nebolo úplne vynucované. Stará škola bola aj tak programovo ďaleko viac centralistickejšia, zatiaľ čo Nová škola voľnejšia a regionálne zameraná. Priestor pre inovácie vlastných kandidátov bol tak väčší ako v prípade rigidného *Memoranda*.³⁰⁸

V praxi to pre *Slovenské noviny* znamenalo sériu článkov na oboznámenie s jej pozíciou. Preto je výskum o niečo málo komplikovanejší. Každý z novinárov si razil mnohé vlastné myšlienky, a tak celé programové smerovanie Novej školy sa môže javiť veľmi nejasným.

Ako prvý článok k téme vyšiel už v prvom čísle *Slovenských novín* z pera šéfredaktora Jána Nepomuka Bobulu. V úvodnom odseku hovorí: „Stanovisko naše je: idea národného federalizmu uhorského...“³⁰⁹ Táto myšlienka vychádzala aj z *Memoranda*, avšak mala inú podobou. Federalizácia Uhorska mala byť v prvom rade národná a nie územná. Základom bol predpoklad zrovnoprávnenia všetkých uhorských národov pod systémom jedného spoločného parlamentu. Toto zrovnoprávnenie malo jasné kontúry kultúrneho zjednotenia. Preto Nová škola odmietla *Okolie*, rovnako ako ostatné projekty snažiace sa o narušenie vnútornej integrity uhorského kráľovstva.³¹⁰

Emancipácia národa tak mala byť prevedená zákonným skokom. Rozdiel medzi Maďarmi a Slovákmi by bolo v tejto vízii teoreticky možné preklenúť zrovnoprávnením.³¹¹ Pochopiteľne, z dnešného pohľadu je možné hodnotiť tento predpoklad ako príliš idealistický. Obe hnutia boli v odlišnej fáze vývoja, kde iba systémová úprava zákonodárstva nemohla stačiť na dorovnanie sklzu v kultúrnych inštitúciách. To bolo badateľné napr. aj po roku 1918, keď novovytvorené slovenské školstvo nemalo dostatok učiteľov. Zatiaľ čo v roku 1867 oficiálne uhorské vzdelávacie inštitúty chrlili odborníkov v každej profesii, Slováci mali zastúpenie len medzi kňazmi a právnikmi, čo samo o sebe nestačilo na emancipáciu národného hnutia po uhorskom vzore. Avšak v predstavách Novej školy by takáto zákonná páka mala stačiť. Preto sa

---

³⁰⁸ Problém je však ďaleko komplikovanejší, pretože program *Memoranda* nie vždy úplne prezentovali kandidáti Starej školy. Celkovo boli teda politické programy voľné a nezáväznú voči ideovým prúdom, ako to naznačil už Milan Podrimavský. Vid' PODRIMAVSKÝ, M: *Slovenská národná strana*, s. 60-61.

³⁰⁹ [BOBUJA, J.]: *Naše politické stanovisko*. In: *Slovenské Noviny*. č. 1, roč. 1, 2. január 1868. s. [1].

³¹⁰ Tamže, s. [1].

³¹¹ Tamže, s. [1].

aktívne zapájali aj do petičného hnutia, mimo iné aj za slovenské katolícke gymnázium v Kláštore pod Znievom.³¹²

Riešenie národnostného sporu, ktorý bol faktickým prejavom zložitej multietnicity Uhorska, videl J. Bobula vo vzájomnej diskusii uhorských národov. To nadväzuje na predošlú úvahu o emancipácii: všetky národy si majú byť rovné v právach a povinnostiach, pričom základným limitom je byť „aspoň taký aký je maďarský národ.“³¹³ Takže riešenie akejkol'vek diskrepancie medzi uhorskými národmi by mali vyriešiť všetci pri rovnocennej debate. Vyplýva z toho aj osamostatnenie tejto rozhodovacej právomoci od Rakúsko-Uhorska. Nová škola národnostnú otázku považuje za vnútorný politický problém, do ktorého by nemal nikto z vonku zasahovať. To vylučuje adaptovanie cudzích modelov, takže aj zásahy cisára usporiadať podmienky Zalitavska podobne ako v Predlitavsku. Uhorské kráľovstvo so svojim snemom by tak získalo dôležitú rozhodovaciu právomoc a zmenšila by sa jeho politická závislosť.

Pre Slovákov je z Bobulovho pohľadu prirodzené byť súčasťou Uhorska, pretože sú tomuto štátu dlhodobo verní a nemajú kde „gravitovať,“ čo hovorí v kontraste k Rumunom a Srbom s predstavami o veľkom Rumunsku, resp. Srbsku.³¹⁴ Preto by podľa neho bolo najväčším záujmom ostať a zlepšovať Uhorsko.

Poslednou zaujímavosťou Bobulovho príspevku k diskusii je jeho presvedčenie, že finančné bohatstvo nepatrí medzi hlavné faktory národnej emancipácie a tvrdí, že „ani keby boli Slováci bohatší než Kroisos,³¹⁵ ... nenahradí to zákonnú rovnoprávnosť.“³¹⁶ Finančná samostatnosť je však rovnako dôležitým faktorom, čo sa potom prejavuje v článkoch o šetrení či zveľaďovaní bohatstva. Z tohto pohľadu možno skonštatovať, že Bobulova pozícia sa vyvíjala v zásade s jeho podnikateľským postupom len v ekonomickom ohľade. Rovnoprávnosť a sloboda ostali nemenné.

Tento postoj sa pochopiteľne stretol s kritikou zástancov Memoranda a tak v marci 1868 vyšiel v *Slovenských novinách* článok na pokračovanie od Jána Mallé-

---

³¹² *Prípis kat. gymnáziu v Kláštore*. In: *Slovenské Noviny*, č. 47, roč. 1, 18. apríl 1868. s. [1].

³¹³ [BOBUIA, J.]: *Naše politické stanovisko*. In: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 1. 2. január 1868. s. [1].

³¹⁴ Tamže, s. [1].

³¹⁵ Kroisos bol posledný lýdsky kráľ s obrovským majetkom.

³¹⁶ [BOBUIA, J.]: *Naše politické stanovisko*. In: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 1. 2. január 1868. s. [2].

ho, pod pseudonymom Ľudomil Slanický.³¹⁷ Tieto články si kládli za cieľ objasniť postoj voči *Okoliu* v reakcii na *Pešťbudínske vedomosti*.

Mallý hovorí o nezlúčiteľnosti súčasných maďarských a slovenských požiadaviek. Zatiaľ čo Maďari hovoria o osobnej slobode a odmietajú územnú slobodu, Slováci stojaci za Okolím hovoria o územnej slobode, pričom pochopiteľne odmietajú pôvodný návrh o redukovaní slobody na jednotlivca. Posledný bod s nimi zdieľa aj Nová škola, pričom Mallý hovorí o potrebe ústupkov a konsenzu v otázke vzájomnej koexistencie medzi oboma národmi.³¹⁸ Preto považuje Bobulom načrtnutý plán za d'aleko vhodnejší a zmierenie sa so snemovou ľavicou za absolútne kľúčové. Predpovedá volebnú porážku deákistov, v čom sa síce zmýlil, ale v prípade zmeny garnitúry veril v presadenie slovenských záujmov pomocou Strany ľavého streda.³¹⁹ Treba pripomenúť, že krajná ľavica sa v tom čase ešte len začala formovať do konzistentného zoskupenia a jej politici boli vnímaní ako radikálnejšia odnož Strany ľavého streda. Spoluprácu tak Nová škola slovenská nadväzovala s celou škálou politikov ľavice, hoci tieto zovšeobecnenia sa týkajú hlavne Balközep párt. Po prijatí Biharškého programu maďarskou ľavicou sa Nová škola slovenská od tohto zoskupenia dištancovala.³²⁰

Problém prípadnej volebnej porážky vidí Mallý v zastávaní *Okolia* slovenskými kandidátmi. Jeho argument je postavený na skúsenostiach s uhorským volebným systémom a stratifikáciou voličstva.³²¹ Nízky podiel voličov v spoločnosti totižto predpokladal úspech len pre kandidátov, ktorí viac či menej držali politiku národnej spolupráce alebo dominancie uhorského (maďarského) národa. Preto Mallý videl v držaní línie *Memoranda* neodvratiteľný politický neúspech,³²² čo sa ukázalo aj na volebných výsledkoch. Nová škola síce nevyhrala nijak dominantne v tomto mikrosúboji v slovenskom národe, avšak jej politický zisk bol väčší.

---

³¹⁷ [MALLÝ, J.]: *Slovenské Okolie I*. In: *Slovenské noviny*. č. 28, roč. 1., 5. marec 1868. s. [1]. a [MALLÝ, J.]: *Slovenské Okolie II*. In: *Slovenské noviny*. č. 29, roč. 1., 7. marec 1868. s. [1].

³¹⁸ [MALLÝ, J.]: *Slovenské Okolie I*. In: *Slovenské noviny*. č. 28, roč. 1., 5. marec 1868. s. [1].

³¹⁹ [MALLÝ, J.]: *Slovenské Okolie II*. In: *Slovenské noviny*. č. 29, roč. 1., 7. marec 1868. s. [1].

³²⁰ [b. m.]: *Že vraj s tisistami!* In: *Slovenské Novin.*, č. 68, roč. 1., 6. jún 1868. s. [1].

³²¹ [MALLÝ, J.]: *Slovenské Okolie II*. In: *Slovenské noviny*. č. 29, roč. 1., 7. marec 1868. s. [1].

³²² Tamže, s [1].

Posledný z hlavných ideových článkov *Slovenských novín* rozoberaný v tejto kapitole bude kľúčový text Jána Palárika o vzťahu k Predlitavsku a usporiadania celého dvoj štátu.³²³

Základom Palárikovej kritiky vyrovnania je jeho nemecký charakter. Palárik vníma celú dohodu ako ústup Uhorska z dobrej vyjednávacjej pozície k nedostatočnému výsledku. Pre Palárika bol politický kapitál Uhorska ako celku ďaleko vyšší. Vychádza to hlavne z idey nezávislosti a samostatnosti uhorského kráľovstva z aprílových zákonov 1848. Palárikova politická predstava bola, obdobne ako Bobulova národnostná, vyjadrená metódou skoku. Tentoraz malo dôjsť k preklopeniu historického obdobia dominancie rakúskych politikov radikálnym návratom a následne reformovaním revolučných zákonov z roku 1848.³²⁴ Zmierenie sa s niektorými spoločnými ministerstvami alebo nutnosť schválenia domobraneckej armády Viedňou vnímal Palárik rovnako citlivo, ako ostatná opozícia voči vyrovnaniu. Snemová pravica sa tak v jeho očiach zdiskreditovala.³²⁵

Pre správnu funkčnosť celej monarchie predpokladal Palárik správne fungujúci a nezávislý uhorský štát. Ten, podobne ako Bobulova predstava, mal byť nekompromisne postavený na hodnotách slobody a rovnosti jednotlivých národností vo federalizovanej vlasti. Rovnakou federáciou mala byť aj celá habsburská monarchia, a to na základe historického konceptu: trializmu troch historických území: koruny českej, uhorskej a rakúskej.³²⁶ Na rozdiel od Bobulu hovorí Palárik o riešení národnostnej otázky na vyššej úrovni a potrebe jednotného postupu v Predlitavsku aj Zalí-tavsku, takže predpokladá aplikáciu svojho prístupu k Uhorsku aj v krajinách koruny českej a rakúskej. Z toho vzniká potreba vytvorenia samostatných snemov historic-

---

³²³ PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom I.* In: *Slovenské noviny*, č. 33, roč. 1, 17. marec 1868. s. [1]. PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom I.* In: *Slovenské Noviny*, č. 34, roč. 1, 19. marec 1868. s. [1-2]. PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom II.* In: *Slovenské noviny*, č. 38, roč. 1, 28. marec 1868. s. [1]. PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom II.* In: *Slovenské noviny*, č. 39, roč. 1, 31. marec 1868. s. [1]. PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom III.* In: *Slovenské noviny*, č. 42, roč. 1, 7. apríl 1868. s. [1].

³²⁴ PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom I.* In: *Slovenské noviny*, č. 33, roč. 1, 17. marec 1868. s. [1].

³²⁵ PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom II.* In: *Slovenské noviny*, č. 38, roč. 1, 28. marec 1868. s. [1].

³²⁶ PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom II.* In: *Slovenské noviny*, č. 39, roč. 1, 31. marec 1868. s. [1].

kých území: v Uhorskom prípade v Chorvátsku, v druhom prípade na Morave a v Sliezske, v Rakúsku Slovinsko.³²⁷

Týmito tromi článkami vznikla približne kostra pozície Novej školy v politickom systéme. Za základné idey, ktoré boli záväzné pre všetkých spolupracovníkov, môžeme považovať občianske slobody a národnú rovnoprávnosť, vyjadrenú tak ako historickým, tak aj národným prístupom. Žiadna z národností, či mala vzťah k vlastnému územiu na základe minulej nezávislosti alebo nie, nemala byť znevýhodnená voči iným. Takto sformované Uhorsko malo byť imúnne voči zásahom zvonku a hlavne voči germanizácii. Preto aj kritika projektu vyrovnania vychádzala z porušenia uhorsko-nemeckej (rakúskej) dichotómie a nevyváženosti výsledku a vyjednávajúcej pozície.

Nová škola síce jednotný program nikdy nevytvorila, ale tento ideový úvod ju najviac ovplyvňoval v sledovanom období 1868-1869. Tento postup síce vytvoril veľký priestor pre sebarealizáciu a iniciatívu jednotlivých kandidátov, ale spôsobil nekonzistenciu celej strany. Z toho vyplýva, že Nová strana slovenská sa ani nepokúšala vnútorne zjednotiť a vytvoriť štruktúru politickej strany, k čomu Stará škola došla svojou postupnou transformáciou na Slovenskú národnú stranu. Hlavný politickým programom Novej školy slovenskej bola emancipácia uhorskej občianskej spoločnosti všetkých národov a jazykov (princíp uhorský občan a slovenský vlastenec).

2.3.2 Individuálne programy a volebné deklarácie

Keďže Nová škola mala iba idey svojho politického zmýšľania, dôležité a prínosné pri rozbere jej politiky bude sledovať osobné programy a volebné deklarácie. Tie vytvárali najväčšie miesto predvolebnej agitácie v novinách, hoci ako je uvedené v kapitole o kandidátoch za poslancov, na záverečný výsledok mala len veľmi malý vplyv.

V *Slovenských novinách* pred voľbami v roku 1869 boli uverejnené v princípe len dva druhy predvolebnej agitácie, pokiaľ pomineme všeobecné články o nutnosti voľby: 1. volebná deklarácia kandidáta voličom, tj. priama informácia o volebnom programe pre potenciálnych voličov, alebo 2. volebný príhlas k voličom, ktorý spočíva v opačnej filozofii. Jeho základom je výpis požiadaviek voličov volebného ok-

---

³²⁷ PALÁRIK, J.: *Účel' Austrije pod centralismom a dualismom III.* In: *Slovenské noviny*, č. 42, roč. 1, 7. apríl 1868. s. [1].

resu a na záver meno kandidáta, ktorý by to mal naplniť. Takéto články písali a uverejňovali volební korteši z prostredia kandidátov, aby mobilizovali voličov priamym cielením na ich potreby a záujmy.

Prvý príklad zastupuje okrem iných aj článok Jozefa Boóra, kandidáta za poslanca vo volebnom okrese Vrbové, *K veľact. voličom okresu vrbovského*.³²⁸ Typicky tak oslovuje iba svoju konkrétnu cieľovú skupinu, na rozdiel od všeobecných ideových článkov *Slovenských novín*. Začína obsirne poukázaním na dôležitosť volieb, kde sa má rozhodovať aj o majetku ľudí. Preto by podľa neho mali voliť verného zástancu práv tých, o ktorých sa doteraz nestarali dostatočne: mešťanov, gazdov a remeselníkov.³²⁹ V prostredí malomesta a rurálneho vidieku sa tak jedná o jasné cielenie a vyhranenie sa voči protikandidátovi R. Ocskayovi, ktorého cieľová skupina bola nižšia a vyššia šľachta. J. Boór má pri svojej kandidatúre drobnú výhodu aktuálnej politickej situácie vo vrbovskom volebnom okrese. Bývalý ablegát sa podľa slov jeho kortešov o ľud vo svojom obvode nestaral a predčasne odišiel za lepším finančným ohodnotením.

Nasleduje prehlásenie samého seba za ideálneho kandidáta, kde J. Boór postavil opodstatnenosť svojej kandidatúry na tieto tri hlavné piliere: demokratickosť, spätosť s regiónom a aktivizmus. Byť demokratom bolo jednou z hlavných ideových podmienok Novej školy, hoci nie často prezentovanej (snáď z dôvodu upozorňovania na iné politické témy). Dôraz na „byť vyrastnutý medzi vami“³³⁰ je v tomto kontexte predstavený ako protipól proti ostatným kandidátom, hlavne zo strany Starej školy slovenskej, kde mal záujem o post poslanca nevrbovan Ján Francisci. Preto J. Boór použil svoje detstvo vo Vrbovom ako svoju výhodu, hoci dopisovatelia mu budú vyčítať, že v iných mestách o ňom nikdy nepočuli. Tretí pilier Boórovej kandidatúry je potom jeho aktivita v regionálnom prostredí, ktorá kontrastuje so skúsenosťami voličov s predchádzajúcim zástupcom. Celkovo sa tak Boór jasne dištancuje od súčasnej politiky a sľubuje, že „...všetko čo je zlé, to sa napraví... a čo vlast' nemá, to sa vybojuje...“³³¹ Vlast'ou v duchu programu Novej školy myslí Uhorsko a nikde v programe nespomína *Okolie*.

---

³²⁸ BOÓR, J.: *K veľact. voličom okresu vrbovského*. In: *Slovenské noviny*. č. 12, roč. 2, 28. január 1869. s. [2].

³²⁹ Tamže. s. [2].

³³⁰ Tamže, s. [2].

³³¹ Tamže, s. [2].

Prioritou Boórovho programu bola aj reforma samosprávy, kde pretrvával systém virilistov. V bodoch načrtáva systém postavený na obecnom volení. Každá obec má mať podľa svojho počtu obyvateľstva príslušný počet zástupcov v župných výboroch, menšie obce môžu mať spoločných. Z volebného rozhodovania by vylúčil všetkých stojacich mimo administráciu stolice (šľachticov z iných žúp s majetkami v danej župe) a župných úradníkov. Pre bližšie nešpecifikované menej závažné záležitosti navrhuje zriadenie systému okresných súdov, napr. pre „gruntovoknihovné a sirotčie záležitosti,“³³² rovnako aj volené obecné výbory.³³³

V jazykovej otázke v slovenskej župnej administratíve navrhuje presadenie slovenčiny „od župana nadol“ a vo všetkých vyšších úradoch aby sa „bral zreteľ na jazyk náš slovenský.“³³⁴ To je pomerne komplikovaná požiadavka a jasne tak stavia Boóra do opozície voči mnohým konzervatívnym voličom z maďarských, pomadžarských či národnostne indiferentných kruhov. Zo snemového hľadiska sa tento návrh pohybuje medzi radikálnejšími návrhmi krajnej ľavice, ktorá pripúšťala podobné ústupky národnostiam, hoci nie až v takejto miere, keďže by museli byť deklarované „slovenské župy.“³³⁵ Ľavý stred pod vplyvom tzv. Biharských bodov³³⁶ zdieľal s Novou školou potrebu reformy dualizmu, avšak snahou zakonzervovať sociálne pomery a odmietaním zrovnoprávnenia národností si vyslúžil kritiku v *Slovenských novinách*.³³⁷

V otázkach slobôd hlása vo svojom programe rovnoprávnosť náboženstiev (čím potvrdzuje v slovenskom prostredí často ťažko prijímané zrovnoprávnenie židov). Pokračuje aj v otázkach slobodnej tlače a spolčovania, čo by uľahčilo aj formovanie nových politických strán. Rovnako dôležité je pre Boóra aj všeobecné tajné hlasovacie právo³³⁸, ktoré sa v Uhorsku nikdy nepresadilo. Trňom v oku mnohých

---

³³² Obdobné požiadavky uverejnili aj *Slovenské noviny* v júli 1869. Vid' [b. m.]: *Naše pravosúdie nech je slovenské*. In: *Slovenské noviny* č. 74, roč. 2, 6. júla 1869. s. [1].

³³³ BOÓR, J.: *K veľact. voličom okresu vrbovského*. In: *Slovenské noviny*. č. 12, roč. 2, 28. január 1869. s. [2].

³³⁴ Tamže. s. [2].

³³⁵ „krajní ľavičiaci položili do svojho programu jeden všeobecný punkt: spravodlivé riešenie národnej otázky a uspokojenie nemaďarských národností.“ [b. m.]: *Že vraj s tisistami!* In: *Slovenské noviny*, č. 68, roč. 1, 6. jún 1868. s. [1]

³³⁶ *Bihári Pontok*. In: *Kislexikon*, [cit. 11.3.2017] Dostupné z

http://www.kislexikon.hu/bihari_pontok.html

³³⁷ „My s tisisti, ktorí nechcú mať uspokojenie národností v Uhorsku, držať nebudeme.“ [b. m.]: *Že vraj s tisistami!* In: *Slovenské noviny*, č. 68, roč. 1, 6. jún 1868. s. [1].

³³⁸ BOÓR, J.: *K veľact. voličom okresu vrbovského*. In: *Slovenské noviny*. č. 12, roč. 2., 28. január 1869. s. [2].

nacionalistov bola hlavne absencia tajnosti hlasovania, čo mohlo spôsobiť strach voliť opozičné strany.

Celý program tak môžeme hodnotiť ako reformný a opozičný voči národnostnému zákonu z roku 1868, ktorý viackrát priamo aj nepriamo kritizuje. Rozoberá z časti iné témy ako formulovali protagonisti Novej školy slovenskej rok predtým v úvode svojej činnosti, avšak je vedený duchu ich myšlienok. Kopíruje približne aj skladbu potenciálneho voličstva z pohľadu Novej školy: miestna inteligencia a bohatšia vrstva.

V podobnom duchu sa nesie aj program učiteľa Michala Žáčka z Majcichova, kandidujúceho za okres Senec. Odmieťa štiepenie Uhorska, žiada zlepšenie jazykových práv a zrovnoprávnenie daňovej záťaže.³³⁹ Program sa drží v línii Novej školy. Jeho mentorom bol Ján Palárik, ktorý však pre zdravotné problémy nemohol kortešovať. Hlavnými kortešmi v tomto prípade boli Pavel Fekete z Vajnora a roľníci Karel a Ján Krajčovičovci z Majcichova.³⁴⁰ M. Žáčko vo voľbách neuspel.

Iný spôsob predvolebnej agitácie využiteľ v *Slovenských novinách* sú tzv. príhľasy voličom. Tie môžu mať rôznu podobu, najčastejšie sú však v podobe textov „výborov,“ príp. renomovaných individualít,³⁴¹ akými sú miestni právnicki, kňazi, podnikatelia atď. Takýmto článkom je aj *Príhľas výboru volebného k pp. voličom okresu trnavského*.³⁴²

Za kandidujúceho farára Jána Blaha z Bohdanoviec nad Trnavou sa v *Slovenských novinách* voličom prihovárал profesor Štefan Chovanec. Spolu s ním sa pod text podpísal aj Štefan Rúčka, vojenský kňaz a šéfredaktor časopisu Cyrill a Method, Jozef Raššel, hrnčiarsky majster a hospodár, Martin Čapkovič, remeselník, a Vendelín Bohboj Kutlík, trnavský advokát.³⁴³ Tým sa odkryla celá jedna skupina kortešov, zameraná intelektuálne a pôsobiaca v povolaniach, v ktorých mohli vplývať na veľa ľudí.

---

³³⁹ ZSÁČSKO, M.: *Program statného a slovutného rolníka majtechovského*. In: *Slovenské noviny*. č. 19, roč. 2, 13. február 1869. s. [1-2].

³⁴⁰ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 25, roč. 2., 9. marec 1868. s. [2].

³⁴¹ Formu príhľasu zvolil aj Viliam Paulíny-Tóth voličom vo Vrbovom v októbri 1868, kde sa vzdáva snahy kandidovať za poslanca v tomto okrese. Vymenoval však aj niekoľko rysov, ktoré by mal spĺňať ideálny kandidát, čo potom využil Ján Francisci, taktiež zo Starej školy. TÓTH, V.-P.: *Vysokoteným pánom voličom vrbovského volebného okresu srdečné pozdravenie*. In: *Pešťbudínske vedomosti*. č. 83, roč. 8, 16. október 1868. s. [1].

³⁴² [b. m.]: *Príhľas výboru volebného k pp. voličom okresu trnavského*. In: *Slovenské noviny*. č. 13, roč. 2., 30. január 1868. s. [1-2].

³⁴³ Tamže. s. [2].

Štefan Rúčka bol známy Jána Palárika, ktorý bol taktiež šéfredaktorom Cyrila a Methoda v čase svojho pôsobenia vo Vindšachte (Štiavnické Bane) pri Banskej Štiavnici. Palárik bol farárom v neďalekom Majcichove, takže je možné, že udržiaval s J. Blahom osobný kontakt. Neskôr v decembri toho roku sa obaja zúčastnili zasadnutia s cieľom založiť kultúrne–osvetový katolícky Spolok sv. Vojtecha.³⁴⁴

Vendelín Bohboj Kutlík bol pôvodom dolnozemsý Slovák³⁴⁵ a niekdajší tajomník liptovského župana Jána Francisciho zo Starej školy slovenskej. Za manželku si vzal Boženu Hodžovú, dcéru jedného z najvýznamnejších štúrovcov Michala Miroslava Hodžu. Mal advokátsku kanceláriu v Trnave a podporoval kultúrne aktivity, medzi nimi napr. aj divadlá či čitateľské spolky.³⁴⁶ Bol jednou z najaktívnejších slovenských osobností v meste.

Na týchto dvoch prípadoch je možné vidieť prepojenie na obidve strany. Keďže Ján Blaho stál na rozhraní oboch ideových prúdov, je ťažké ho priradiť k niektorému z nich. Nová škola mu však prostredníctvom *Príhlasu* dala priestor na agitáciu v jej *Slovenských novinách*, preto kandidoval aj s jej podporou.³⁴⁷

Príhlas je, podobne ako agitácia J. Boóra, postavený na úvodnej výzve hlasovať vo voľbách, tentoraz s „tichou myslou“ a „chladnou hlavou.“³⁴⁸ Voľba poslanca je podľa nich voľbou zástupcu, ktorý musí jednať v ich prospech, čím kritizujú tradičné predvolebné kortešovanie pomocou alkoholu alebo jedla a nasledujúce ignorovanie sťažností. Preto má koncepciu bodov osnovy aký by mal a nemal byť budúci poslanec za volebný okres.

Keďže sa jedná o predvolebný článok v prospech farára Jána Blaha, prvý bod sa týkal vzťahu k Bohu a dobrým mravom.³⁴⁹ Čitateľ totižto ešte nepozná meno kandidáta, to je spomenuté až na záver, preto je takáto formulácia jasne mierená na konzervatívnejšie správajúcich sa voličov. Tým, že dáva vieru v Boha a mravnosť na prvé miesto, vylučuje všetkých kandidátov využívajúcich opíjanie alkoholom ako spôsob uchádzania sa o hlasy. Rovnako podstatný je podľa nich aj vzťah ku krajine.

---

³⁴⁴ Archív spolku sv. Vojtecha v Trnave, Fond Spolok sv. Vojtecha, trezor A, fasc. 400/ 2a. *Zasadnutie dočasného výboru SSV 14. decembra 1869 v Trnave.*

³⁴⁵ Narodil s v Starej Pazovej vo Vojvodine

³⁴⁶ Slovenská národná knižnica – Literárny archív, Fond Kutlík Vendelín (1855-1888), A 33. *Súdne spisy procesu pre panslavizmus.*

³⁴⁷ Ďalší volebný komentár o Jánovi Blahovi vid'. [b. m.]: *Dopisy*. In: *Slovenské noviny*, č. 20, roč. 2., 15. február 1869. s. [3].

³⁴⁸ [b. m.]: *Príhlas výboru volebného k pp. voličom okresu trnavského*. In: *Slovenské noviny*. č. 13, roč. 2., 30. január 1868. s. [2].

³⁴⁹ Tamže, s. [1-2].

Rovnako ako J. Boór použil svoju spätosť s Vrbovým ako jeden z predvolebných pilierov, aj výbor trnavského volebného okresu považuje za najlepšieho kandidáta takého, čo je bytostne spätý s krajinou a regiónom.

Odlíšnou volebnou témou od vrbovského prípadu je téma daní. Ján Blaho skrz svojich kortešov sľubuje zníženie rôznych daní a poplatkov, či zrušenie „nadráv“ ohľadom krčiem, poľovania či mýta. Vyskytuje sa tu aj kritika krčiem a alkoholizmu, čo opäť vyhraňuje kandidáta voči praktikám z ktorých obviňovali vládnych poslancov. Rovnako sa dajú považovať dane, právo na lov či mýtno za symboly nesp spravodlivosti, preto je cieľovou skupinou opäť nespokojný volič. V *Príhlase* je dokonca vyjadrené, že len kandidát chcjúci znížiť dane môže byť ten správny.³⁵⁰

Reforma župného zriadenia a používanie slovenčiny aj v tomto prípade akcentuje v druhej polovici článku. Nadväzuje na rozšírenie slovenského školstva, čo je ideovým základom pre obidve politické zoskupenia. Na rozdiel od J. Boóra korteši J. Blaha nevenujú príliš veľa priestoru rozoberaniu celého návrhu a novej podoby zriadenia, len konštatujú problém a potrebu spravodlivého riešenia. „Spravodlivé postavenie medzi bratskými jazykmi“ má nadobudnúť aj spisovná slovenčina.³⁵¹

Záver celého textu je vyobrazený ako prísaha Jána Blaha na tieto podmienky, ktorá nasleduje hneď po odkrytí uznesenia výboru o správnosti jeho nominácie. Ján Blaho v tejto pasáži prisahá a schvaľuje všetko čo má byť schválené. Zároveň odmieta všetko čo má byť odmietnuté, čím završuje pohľad na samého seba ako na ideálneho kandidáta podľa daných kritérií.³⁵² Stavba textu teda vrcholí objavením mena a jednoznačným vyjadrením sa pre program, ktorý je de facto jeho vlastný.

Všetky prípady sa v mnohom odlišujú a podobajú zároveň. Oproti ideám Novej školy sa vôbec nevenujú štátprávnym otázkam, ktoré rezonovali v roku po vyrovnaní. V marci 1869 táto téma už nie je tak atraktívna aby s ňou vstupoval do volieb niektorý z kandidátov a svoju úlohu tu možno zohrala aj politická kalkulácia. Naopak, zosilnela snaha o župnú reformu, ktorá nebola dostatočne reflektovaná pri formovaní Novej školy. Žiadny z týchto dvoch programov neoperoval s pojmom *Okolie*, čím prejavili svoju inklináciu k postupu Novej školy slovenskej. Ján Blaho sa snažil využiť nepopulárnosť daňovej politiky vo svoj prospech, zatiaľ čo Jozef Boór apeloval na politicky prehliadanú vrstvu gazdovstva a meštianstva. V princípe sa

---

³⁵⁰ Tamže, s. [2].

³⁵¹ Tamže, s. [2].

³⁵² Tamže, s. [2].

však tieto dve množiny voličov kryli (aj keď kandidáti pôsobili v iných volebných okresoch), takže je možné prísť k záveru, že práve títo ľudia mali byť volebnou základňou Novej školy. Obaja kandidáti videli svoju politickú prácu ako službu vlastnému regiónu a jeho obyvateľom. Ani jeden však vo voľbách v roku 1869 neuspel.

Napriek možnosti vlastnej iniciatívy sa volebné programy podobali. To dokonca aj v prípade, že jeden z kandidátov lavíroval na pomedzí Starej a Novej školy. Formy, akými boli podávané čitateľom, boli taktiež rozličné a mali svoje výhody i nevýhody. Diskusiu dopĺňali listy, ktoré mohli rozvíjať diskusné témy, či len fungovať ako agitačné pamflety. Nemožno skonštatovať, že by volebná kampaň neprebíhala, dokonca bola miestami veľmi živelná. Avšak ako bolo už spomenuté v kapitole o osobnostiach, v roku 1869 nepriniesla žiadny merateľný úspech.

3 Premeny národného hnutia pri vzniku Novej školy slovenskej

3.1 Rodové stereotypy pri začiatku inštitucionalizácie ženského hnutia

Prečo je prototypom národovca 19. storočia muž? Odpoveď na túto otázku z pohľadu starej historiografie nájdeme takmer okamžite: politika bola vtedy (a v priestore strednej Európy často aj dnes) mužskou doménou.³⁵³ Právny systém vzniknutý na podkladoch zvyklostí ani inú vec stvrdzovať nemohol. Ženy sa v 19. storočí len začali emancipovať a uhorské prostredie malo prirodzenú stratu nielen v tomto trende.³⁵⁴ Preto vo všetkých oblastiach národného života hrali prím muži a je logické, že budú mať najväčšie zastúpenie v tvorbe národného kultu. Úvaha, akokoľvek správna, si však zaslúži rozvinúť aj ďalšie aspekty. Nebolo vlastenectvo len mužským módnym trendom?

Keby sme v historickej úvahe pátrali po najinšpiratívnejšom mužovi európskeho nacionalizmu v polovici 19. storočia, naskytne sa nám meno Taliana Giuseppeho Mazziniho. Tomu sa podarilo prinavrátiť otázku revolty do konsolidovanej mezinárodnej situácie založením hnutí Mladé Taliansko a Mladá Európa. Hlavne vďaka aktivitě druhého z nich sa niekdajšie revolučné myšlienky slobody dostali opäť do povedomia a začali rezonovať aj na miestach, ktoré predtým obchádzali.³⁵⁵ Mohla za to hlavne sieť študentstva, ktoré vďaka intelektuálnemu zázemiu a vzájomným kontaktom tvorilo predvoj meruôsmych rokov.³⁵⁶

Vzájomnú ideovú interakciu s Mazzinim pestoval aj uhorský radikál Lajos Kossuth. Avšak obecný trend môžeme sledovať aj u iných ľudí. Kľúčovým momentom Kossuthovho politického úspechu bol jeho výzor. Kossuth, Mazzini, Štúr či iní sa stali prototypmi romantických predstáv o mužnosti: v zahraničí študovaní mladí muži s bradou, vystupujúci v horlivých rečiach ako obrancovia vlasti a zbiedeného ľudu.³⁵⁷

V šesťdesiatych rokoch postupne prichádza k postupnej premene takého ideálu, ako to nepriamo naznačil už Bohuš Kostický v svojom diele o Novej škole slo-

---

³⁵³ HOFFMANN, S.-L.: *Geselligkeit und Demokratie. Vereine und zivile Gesellschaft im transnationalen Vergleich 1750-1914 (Probleme Europäischer Geschichte 1)*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. s. 45.

³⁵⁴ MANNOVÁ, E.: *Verejnosť verus rodinný krb? Ženy v spolkoch na Slovensku v 19. storočí*. In: ČAS [cit. 24.3.2017] Dostupné z <http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2006/Mannova.html>

³⁵⁵ Vid' napr. BAYLY, C. A. – BIAGINI, E.: *Giuseppe Mazzini and the Globalisation of Democratic Nationalism 1830-1920*. Londýn, British academy scholarship online, 2008. 444 s.

³⁵⁶ Populárnym miestom pre štúdium štúrovskej generácie bola napr. univerzita v Halle.

³⁵⁷ CLAEYS, G.: *Mazzini, Kossuth, and British Radicalism 1848-1854*. In: *Journal of British studies*, č. 3, roč. 28. Cambridge, Cambridge university, 2011. s. 231-232.

venskej. Revolučne ladené štyridsiate roky boli vystriedané snahou o návrat ku konzervativizmu a v šesťdesiatych rokoch sa k slovu dostáva iný typ politikov. Súvisí to s procesmi prebiehajúcimi v Uhorsku, ako je industrializácia a začiatky modernej kapitalistickej výroby. Ideálom prestáva byť romantický bojovník proti spoločnosti, neustále burcujúci ľud k liberálnej zmene, ale uvážlivý kapitalista s materialistickým pohľadom na svet, z čoho vyplýva snaha zakladať finančné inštitúty, konsolidovať finančné prostriedky, zefektívňovať život a prechádzať od tradičného spôsobu obživy k práci mimo domov.³⁵⁸ S tým súvisí nárast migrácie za prácou do celého sveta, počítajúc Spojené štáty americké, ktoré vnútornej uhorskej migrácii na sklonku 19. storočia výdatne konkurovali.³⁵⁹

Motivácii na takúto zmenu bolo značné množstvo a to hlavne z dôvodu migrácie obyvateľstva aj do zahraničia, odkiaľ nové pohľady na život prichádzali. Keďže Nová škola slovenská pochádzala z jednej časti emancipovanej slovensky hovoriacej buržoázie, stali sa hlavným nositeľom týchto myšlienok v slovenskom prostredí. Otvorili viacero ekonomických tém, inzerovali banky a sporiteľne, prikladali návrhy na šetrenie, organizovanie atď. Hlavne v druhej fáze vývoja sa otázka ekonomickej slobody stáva absolútne kľúčovou.³⁶⁰ Prvá fáza vývoja je však v tomto smere dvojznačná: na jednej strane sa má ekonomická sebestačnosť upevňovať, ale podľa Bobuly je bez národnej jazykovej emancipácie úplne zbytočná.³⁶¹

Muž Novej školy tak mal byť emancipovaný a ekonomicky zdatný národovec s príklonom k uhorskej štátnosti. Tak sa vyvinul pohľad počas celého trvania pôsobenia tohto politického krídla. Otázkou je, v akom postavení mali byť ženy? Ako mala taká ideálna žena vyzeráť?

Treba na úvod spomenúť, že slovenské národné hnutie už malo ojedinelé kontakty s aktívnymi ženami. Najvýznamnejšou postavou bola herečka Anna Jurkovičová, ktorej sa podarilo zmeniť tradičný pohľad Slovákov na povolanie herečky. Štúrovská generácia inak dbala na konzervatívny a puritánsky vzťah mužov k ženám a Ľudovít Štúr v niektorých pasážach svojho života navrhoval zdržanlivosť národov-

---

³⁵⁸ KOSTICKÝ, B.: *c. d.*, s. 49-53.

³⁵⁹ K tejto problematike vyšla napr. beletrizované dielo Martina Pollacka *Americký cisár* v ktorom hovorí, že 8 z 10 členov rodiny malo skúsenosti s odchodom do USA. POLLACK, M.: *Americký cisár*. Bratislava, Absynth, 2016. s. 93.

³⁶⁰ Súvisí to pravdepodobne aj s vlastnými ekonomickými problémami novín a hospodárskou krízou.

³⁶¹ [BOBUIA, J.]: *Naše politické stanovisko*. In: *Slovenské noviny*. č. 1, roč. 1, 2. január 1868. s. [1].

cov od žien. Tie síce podporovali mužov počas revolúcie aj v dobe po nej, ale viac ako k úvahám o vzdelávaní a zakladaniu škôl sa nedostali.³⁶²

Ženy v štúrovskom období boli teda marginalizovanou skupinou a mimo hlavné politické myšlienky a prúdy. Obdobie šesťdesiatych rokov potom prichádza s postupnou úplnou emancipáciou inej menšiny: židov. Dejiny týchto dvoch skupín sú v slovenskom prostredí z pohľadu J. Bobulu prepojené.³⁶³ Obidve boli pôvodne vyňaté z politických práv. Židia však zohrávali v predstavách národovcov úlohu nepriateľa a ničiteľa rodín, ľudí, či národa. Ženy na druhej strane sú oporou mužov a tým aj celého národa.

S emancipáciou židov a ich ziskom volebných práv vznikla v Uhorsku nevýhodná situácia pre národné hnutia. Zatiaľ čo predtým bola základňa voličstva prevažne aristokraticko-meštianska a polarizovaná, v roku 1869 prišla nová skupina voličov, často zámožnejšia než tá pôvodná. Židia mali svojich favoritov hlavne medzi sebou a liberálnou³⁶⁴ vládnu stranou, s ktorou dokázali žiť v istom druhu symbiózy. Časté trvalé príjmy, krčmárstvo a lichva, s každými voľbami narastali na sile, pretože kandidáti sa mimoriadne zadlžovali a voliči pili alkohol.³⁶⁵ Národné hnutia hľadali nového prirodzeného spojenca voči takejto koalícii. Ideovo sa mohla začať presadzovať emancipácia žien.

Bolo by nesprávne považovať boj za práva žien ako jeden z prejavov Novej školy. Táto otázka skutočne vystupuje len ako doplnková a v samotnej Novej škole existuje viacero mužov kritizujúcich feministické hnutia vo svete. Takým bol napríklad Koloman Banšell.³⁶⁶ Rovnako je podpora emancipácie žien strohá aj zo strany kňazov ako sú Palárik a Mallý, hoci tí sa nikdy nevyjadrili proti. Hlavným navrhovateľom idey zrovnoprávnenia žien s mužmi bol Ján Nepomuk Bobula, ktorý tak urobil v niekoľkých svojich prednáškach pre národno-demokratický spolok.³⁶⁷

---

³⁶² DUDEKOVÁ, G.: *Emancipácia a ženské hnutie v Uhorsku (Možnosti a výsledky nových výskumov)*. In: ČAS [cit. 24.3.2017]. Dostupné z <http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2006/Dudekova.html>.

³⁶³ BOBULA, J.: *O emancipácii žien*. In: *Slovenské noviny*. č. 2, roč. 2, 5. január 1869. s [1-2].

³⁶⁴ Tzv. neológovia, presadzovali pomadžarčenie.

³⁶⁵ „Alkoholizmus alebo tzv. korhelstvo bolo významným sprievodným javom 19. storočia a stávalo sa súčasťou národných identít, počítajúc aj Slovákov. Zemepáni a štát nemali ekonomický záujem na potieraní pijanstva, lebo profitovali z výroby a predaja alkoholu.“ MANNOVÁ, E.: *Mužské a ženské svety v spolkochoch*. In: DUDEKOVÁ, G. a kol.: *Na ceste k modernej žene*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 2011. s. 191.

³⁶⁶ Kritiku Banšellovej poviedky *Emancipovaná* napísala a uverejnila Hana Gregorová. Viď GREGOROVÁ, H.: *Slovenka pri krbe a knihe*. Praha, Mazáčova slovenská knižnica, 1929. s. 123-124.

³⁶⁷ BOBULA, J.: *O emancipácii žien*. In: *Slovenské noviny*. č. 2, roč. 2, 5. január 1869. s [1-2].

Dôvodom takýchto úvah boli nepochybne vlastné skúsenosti z Pešte a Viedne, kde už v tomto období fungoval živý kultúrny život žien v rôznych salónoch. Rovnako aj v českom prostredí tento trend začínal paralelne s prvými myšlienkami Novej školy.³⁶⁸ Z politicky praktických dôvodov tak začala debata vo vnútri mužských spolkov. Bobulovu prednášku uverejnili v januári 1869 aj *Slovenské noviny*.³⁶⁹

Práve v tomto texte je metaforicky prenesené zrovnoprávnenie žien na židov. Bobula si pokladá hlavnú otázku textu: „...o čo sú horšie naše ženy oproti židom?“³⁷⁰ Z filozofického hľadiska národného hnutia sa jedná o legitímnu otázku. Vlastneci totižto pracovali pri židovskej otázke s naratívom nepriateľa, zatiaľ čo ženy boli vnímané prevažne kladne, maximálne odpúťovali pozornosť mužov od národných otázok, čo však bol názor ešte zo štúrovského obdobia. Naproti tomu žurnalisti a spisovatelia udržiavali obraz žida ako zákerného človeka, nepriateľského elementu v spoločnosti a najväčšej hrozby pre národ. Z tohto porovnania jasne vychádza pre Bobulu dobrý variant výchovy a emancipácie.³⁷¹ Výchovu v tomto ohľade tvorí hlavne upevnenie spätosti žien s národným hnutím, čo znamená ani nie tak zlepšenie postavenia ženy, ako národa samotného. Bobulov text nie je feministický, ale rýdzo „praktický.“ Viac emancipovaných Sloveniek sa rovná silnejšiemu národnému hnutiu a väčšej šanci na uplatnenie vplyvu.

J. Bobula nepredpokladal väčšie politické rozdiely medzi slovenskými mužmi a ženami.³⁷² Vychádzal z vlastných skúseností. Jeho odmietnutie úvah o ženskom hnutí jasne vykryštalizovalo pozíciu Novej školy, ktorá sa do roku 1875 nijak zásadne nezmenila.

Jedinú indíciu na text písaný ženou môžeme vidieť v 51. čísle *Slovenských novín* z roku 1868.³⁷³ Dotyčná (ale nemôžeme vyvrátiť možnosť, že je to len text napísaný mužom v ženskom rode) sa podpísala ako „Slovenka spod Choča,“ takže pôsobila na Orave alebo na Liptove (pravdepodobnejšie). V tomto texte potvrdzuje tradičné stereotypy: ženy majú byť „pod mužskou papučou“ vo verejných otázkach,

---

³⁶⁸ LENDEROVÁ, M.: *K hříchu i k molitbě.. Žena v minulém století..* Praha, Mladá fronta, 1999. s. 193.

³⁶⁹ BOBULA, J.: *O emancipácii žien*. In: *Slovenské noviny*. č. 2, roč. 2, 5. január 1869. s [1-2].

³⁷⁰ Tamže, s [1].

³⁷¹ Tamže, s [1].

³⁷² Tamže, s [1-2].

³⁷³ [b.m.]: *Pod čiarou*. In: *Slovenské noviny*. č. 51, roč. 1., 28. apríl 1868. s. [2].

doma zas „muži pod ženskou.“³⁷⁴ Háji však právo žien písať do novín pokiaľ „tak stíhajú robit“ alebo chcú. Avšak sama píše, že „chce byť pod čiarou,“ čo z hľadiska štruktúry novín znamená rubriku *Feuilleton*. V samotnom texte okrem zmiených úloh v spoločnosti len apeluje na koniec hádok a dualizmu slovenskej politiky.³⁷⁵

Otázka kultúry žien v národnom hnutí bola riešená aj v súvislosti s neskorším založením spolku Živena v Turčianskom svätom Martine v roku 1869. Spolok Živena sa ukázal ako prvý veľký kooperačný projekt naskrz dve politické línie slovenského hnutia. Jeho hlavným iniciátorom bol bývalý redaktor *Slovenských novín* a v tom čase redaktor *Pešťbudínskych vedomostí* Ambro Pietor. Spolok na vzdelávanie slovenských žien vznikol dva mesiace po prvej veľkej Pietorovej výzve a predsedníčkou sa stala Anna Pivková, rodená Ballová. Jej manželom bol národne aktívny zeman Ambróz Pivko z Turčianskeho svätého Martina, taktiež patriaci k zakladateľom. Živena tak vznikla ako projekt mužov, v ktorom sa angažovali ich manželky. Podľa výskumov Daniely Kodajovej väčšina z nich nebola pred vznikom spolku samostatne spoločensky aktívna.³⁷⁶ Pod založenie spolku Živena sa podpísali mnohí poprední predstavitelia Starej školy slovenskej ako napr. Viliam Paulíny-Tóth.³⁷⁷ K ďalším projektom ženskej emancipácie v 60. rokoch patrili aj vzdelávacie spolky ako Slovenská dievčenská beseda v Liptovskom Mikuláši, Škola pletenia a ručných prác a pod. Tie vznikli činnosťou aktívnych žien ako boli Marína Hodožová či Ľudmila Kuorková.³⁷⁸

S príchodom Novej školy slovenskej sa tak menia niektoré ideály a otvárajú nové témy. Nová politická kultúra zavedená touto stranou bola postavená na mužoch obratných v podnikaní a tí sa postupne stávali novým prototypom mužského ideálu politického aktivizmu spolu s právnikmi a kňazmi. Muž mal byť v prvom rade vzdelaný a viac či menej nadradený ženám. Finančná nezávislosť a odpútavanie sa od

---

³⁷⁴ „Ved' viete dobre páni moji, že žena rada hovorí, prečo že by i v Novinách niečo nemala prerieť, keď sa jej to tak veľmo páči? Ved' já s mojimi náhľadami a myšlienkami som sa bez tak utiahala pod čiaru, a tak stojím teraz pod mužskou pantofflou; vyše čiary prísť sa nenamáham, lebo by ma hlava rozbolela od vašej vysokej politiky; vyše čiary ostanem len v dome, kde zase potom vy drahí páni nám to prepáčiť musíte, keď vám privoláme: tu doma ste nižšie čiary, pod našou papučou.“ Tamže. s. [2].

³⁷⁵ Tamže, s. [2].

³⁷⁶ KODAJOVÁ, D.: *Živena – spolok slovenských žien*. In: DUDEKOVÁ, G. a kol.: *Na ceste k modernej žene*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 2011. s. 218-219.

³⁷⁷ ŠKULECOVÁ, I.: *Živena, spolok slovenských žien – organizácia spolku do roku 1918*. [cit. 24.3.2017]. Dostupné z http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec1/pdf_doc/35.pdf

³⁷⁸ KODAJOVÁ, D.: *Odborné vzdelávanie ako predpoklad a prostriedok emancipácie*. In: DUDEKOVÁ, G.: *c. d.* s. 161.

tradičného konzervatívneho života boli jednými z hlavných agend v článkoch a inzercii *Slovenských novín*. Žena na druhej strane bola vnímaná ako bytosť, ktorej vzdelávanie a emancipácia by mohli byť priamo prospešné mužskému národnému hnutiu. S priamym zapojením žien mimo dané politické línie sa nepočítalo, čo bol spoločný znak oboch protipólov slovenskej spoločnosti.

Preto keď hovoríme o významných postavách slovenského národa (ale aj maďarského), je zjavná hlavne mužská stopa. Do veľkej miery bolo vlastníctvo mužským trendom. Emancipácia žien a ich aktívne zapájanie do spoločenskej debaty boli oneskorené a do rozpadu Rakúsko-Uhorska sa nedostali na úroveň krajín západnej Európy. Maďarské ženy mali však z pohľadu spolkového života lepšie postavenie ako ich slovenské kolegyne, ktoré mali len Živenu. Z tohto dôvodu navrhla Elena Mannová nepoužívať pre túto fázu vývoja pojem ženské hnutie, ale sociálne siete.³⁷⁹ Politické dejiny Uhorska 19. storočia tak ostávajú tradične vnímané ako mužská záležitosť a aj pri budovaní pamätníkov zväčša nenájeme veľa zobrazení ženských aktivistiek.

3.2 Mýtus a skutočnosť slovenskej šľachty

Jednou z najpálčivejších otázok národného hnutia v 19. storočí bol vzťah ku šľachte. Tradičná rodová aristokracia tvorila základ predrevolučného politického systému aj v habsburskej monarchii. Ako privilegovaná vrstva obsadzovala všetky úrady, ktoré jej boli povolené. V uhorskom prostredí mal súboj medzi šľachtickou vrchnosťou a panovníkom dlhú tradíciu, preto v 19. storočí nebolo pochýb o nutnosti zapojenia šľachty do liberalizačného procesu.

Šľachta zohráva kľúčovú úlohu už pri jednej z prvých definícií národa. Ako tvrdí M. Hroch, „...v predmodernej spoločnosti sa za *pospolitost'*- národ - považovali len príslušníci politicky vládnuvších stavov, predovšetkým privilegovaných šľachtických vrstiev.“³⁸⁰ V dobe stavovských povstaní v Uhorsku v 17. storočí sa tak formuje uhorský politický národ *Natio Hungarica*. Oproti českým stavom za husitskej revolúcie alebo tridsaťročnej vojny je uhorský šľachtický národ sformovaný nie na náboženskej tradícii, ale na historickom naratíve maďarstva (uhorstva) a ich vzájomnej

---

³⁷⁹ MANNOVÁ, E.: *Mužské a ženské svety v spolkoch*. In: DUDEKOVÁ, G.: *c. d.* 193-195. (ďalej MANNOVÁ, E.: *Mužské a ženské svety*, s. 193-195.)

³⁸⁰ HROCH, M.: *c. d.*, s. 135.

spolupatričnosti.³⁸¹ Byť Uhrom je teda väzbou historickou, zatiaľ čo náboženské alebo etnické rozdiely sú druhoradé v tejto koncepcii.

S týmto historickým spojením úzko súvisí pohľad na uhorskú otázku v kontexte monarchie. V tomto nesie formovanie uhorského národa prostredníctvom šľachty niektoré spoločné rysy s tzv. štátnymi národmi, ako ich poznáme najmä z prostredia západnej Európy.³⁸² Rozdiel je v tom, že Uhorsko nebolo v 18. a prvej polovici 19. storočia samostatným štátom, vo vnútri ktorého by bolo možné emancipovať jeden národ. Podstatnou štátoprávnou úvahou, ktorá sprevádzala uhorskú politiku počas revolúcie v roku 1848 však bolo to, že by takým mohlo a malo byť. Uhorský národ sa v ideálnom prípade mal konštituovať s drobnými úpravami ako iné západné národy. To determinovalo hlavný cieľ uhorskej politiky počas revolúcie – zrovnoprávnenie Uhorska s rakúskou časťou, či dokonca jeho nezávislosť.

Podobne ako poľské národné hnutie, aj uhorské sa stalo typickým prípadom aristokratickej emancipácie národa.³⁸³ Na jeho čele stáli predstavitelia pozemkovej šľachty spolu s intelektuálmi z radov vyššej či nižšej aristokracie. Oneskorenie industrializácie spôsobil nižší počet nežľachtickej buržoázie. Aj najznámejší uhorský revolucionár Lajos Kossuth patril k nižšej turčianskej šľachte s predikátom udeleným kráľom Béloom IV. v roku 1263.³⁸⁴ Ako najmladší syn grófskej rodiny, pravdepodobne z Novohradu, sa narodil aj István Szechényi. Tento rod patril k mladšej šľachte, boli povýšení do titulu v roku 1629.

Po roku 1849 sa začal šľachtický stav postupne transformovať do novej podoby. Mohlo za to viacero nových zákonov presadených v revolučných podmienkach, a to hlavne zrušenie poddanstva a emancipácia židov. V porevolučnom období tak došlo k premene mnohých veľkostatkov na kapitalistické výrobné veľkostatky, ktoré boli často prenajímané židom. Tento systém spôsobil urýchlenie začiatkov industriálnej revolúcie. Zo židov a niekdajšieho mestského stavu sa vytvorila vrstva modernej buržoázie, ktorá bola inde hýbateľom nacionalizmu.³⁸⁵ Preto pri hodnotení

---

³⁸¹ Náboženské rozdiely a prvky historického príbehu môžeme badať aj v diele kňaza Daniela Krmana, píšuceho v biblickej češtine. Podstatou jeho diela je upevnenie väzieb medzi Rákociho povstaleckými vojskami a domácim obyvateľstvom v priestore bojov, ktoré používalo rôzne slovanské jazyky. Jedná sa o súčasných Slovákov a Rusínov.

³⁸² HROCH, M.: *c. d.*, s. 22.

³⁸³ Tamže. s. 139.

³⁸⁴ VAS, Z.: *Kossuth Lajos élete*. Budapešť, Magvető kiadó, 1976. s. 835.

³⁸⁵ Teória o úlohe buržoázie pri náraste nacionalizmu je jednou z populárnych teórií marxistickej historiografie. Avšak aj výskumy Miroslava Hrocha ukazujú vyššie zastúpenie podnikateľstva

uhorského národného hnutia musíme neustále brať na zreteľ, že jeho najemancipovanejšou a najvýznamnejšou sociálnou skupinou ostala aristokracia.

Kedy takéto privilegované postavenie stratila? Opäť si môžeme dopomôcť úvahou Miroslava Hrocha, ktorý typizuje uhorské (v jeho jazyku maďarské) národné hnutie ako integrujúce a podobné nórskejmu.³⁸⁶ Zároveň s demokratizáciou totižto prichádza jeho vlastná masovosť. Tu nám však vyvstáva jedná podstatná diskrepancia: akokoľvek sa národné hnutie stalo masovým, podstata jeho vedenia ostáva „elitárska“ a aristokratická. To dokazujú aj volebné výsledky a obsadzovanie kľúčových úradníckych pozícií vo vláde.

Šľachte v severozápadných župách s majoritným slovenským obyvateľstvom sa venovalo viacero autorov, hoci stále má táto téma deficit v spracovanosti. V roku 1988 sformuloval Branislav Varsík tézu o slovenskej šľachte, kde dokázal jazykovú spriaznenosť a používanie slovenčiny pred 19. storočím.³⁸⁷ Túto teóriu na prípade Révayovcov rozpracoval Ivan Mrva,³⁸⁸ či v generalizačnej podobe na územie Slovenska Jana Skladaná.³⁸⁹ Predpokladom teda môže byť, že slovenská šľachta existovala a mohla teoreticky byť nositeľom národného uvedomenia. Ján Hučko k téme slovenského vlastenectva a zemianskeho prostredia skonštatoval, že až 20 % všetkých národne aktívnych Slovákov boli zemanania.³⁹⁰

Aktuálne posledným príspevkom do diskusie je kniha maďarského historika Józsefa Demmela *Panslávi v kaštieli* z roku 2017. V nej autor nadväzuje na výskum Varsíka a Mrvu prostredníctvom pohľadu na rod Justhovcov a Révayovcov v Turčianskej župe. J. Demmel potvrdil, že šľachta mala často v 19. storočí prvé kontakty s maďarčinou až počas štúdií, takže môžeme predpokladať, že väčšina ovládala nejakú podobu slovenčiny ako regionálneho jazyka. Dochádza k záveru, že spätosť šľachty a národa v podmienkach turčianskej župy je v podstate len na základe libe-

---

v nemeckom či nórskej národnom hnutí na rozdiel od slovenského alebo českého. HROCH, M.: *c. d.*, s. 141-142.

³⁸⁶ Tamže, s. 139.

³⁸⁷ VARSÍK, B.: *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva*. Bratislava, Veda, 1988. 298 s.

³⁸⁸ MRVA, I.: *Šimon Révai. Uhorský patriotizmus, karierizmus a slovenské empatie*. In: *Rod Révai v slovenských dejinách*. Martin, Slovenská národná knižnica, 2010. s. 299-312.

³⁸⁹ Tá na základe niekoľkých prameňov z Liptovskej a Turčianskej župy došla k teórii, že národná emancipácia skrz vyššiu a nižšiu šľachtu začala už v 14. storočí. SKLADANÁ, J.: *Používanie slovenského jazyka v prostredí strednej a nižšej šľachty na Slovensku v predpisovnom období*. In: KOVAČKA, M. – AUGUSTÍNOVÁ, E. – MAČUHA, M. (ed.): *Zemianstvo na Slovensku v Novoveku. Časť II. Duchovná a hmotná kultúra*. Studia historico-bibliographica Turociensia, zv. 2. Martin, SNK, 2009. s. 3-8.

³⁹⁰ Viď. HUČKO, J.: *Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodeneckej inteligencie*. Bratislava, Veda, 1974. s. 52.

rálneho zmýšľania a snahy o ovládnutie župného úradu. J. Justh, ktorý sa zúčastnil *Memoranda národa slovenského*, sa ako župan odvrátil od národného hnutia snažiacoho destabilizovať jeho pozíciu v župe.³⁹¹

Demmelove závery je možné viac či menej potvrdiť aj z iných prípadov, napríklad zo správania Novej školy slovenskej voči šľachte. Na tento prípad bude slúžiť ilustrácia z regiónu Liptova, kde nadobudla spolupráca medzi týmito dvomi skupinami jasnejšie kontúry.

Oproti Turcu bol Liptov v roku 1868 a pred voľbami 1869 diametrálne odlišný región. Post župana zastával v rokoch 1864-1865 národovec Ján Francisci z neskoršej Starej školy. Región tak mal vlastnú skúsenosť so správou prostredníctvom národne uvedomelého človeka. Šľachta sa však regionálne organizovala podobne ako v Turci, a to v snahe ochrániť svoje záujmy. Preto vo voľbách v roku 1869 kandidoval Adolf Szentiványi za skupinu šľachticov. A. Szentiványi bol aristokrat s náklonnosťou voči slovenskému národu, ale len v niektorých otázkach školstva a jazyka. Sám považoval národné jazyky za prvotnú skazu Uhorska.³⁹² Národné hnutie podporoval s rovnakým oportunizmom ako J. Justh v Turci.

Obrátená logická postupnosť fungovala v myslení Novej školy. Práve šľachta sa mala stať nositeľkou pokrokových ideí a jednou z hlavných síl národného hnutia. Túto taktiku viedli ľudia ako J. Palárik minimálne od roku 1861.³⁹³ Preto aj v dobe po vyrovnaní bolo najväčšou výzvou prepojenie týchto dvoch zoskupení.

Kľúčovou udalosťou v tomto vzťahu je septembrové (1868) stretnutie Jána Nepomuka Bobulu s liptovskou šľachtou v kúpeľoch Lúčky, neďaleko mesta Ružomberok. Kúpele vlastnil zeman Ján Tholt³⁹⁴ z Liptovskej Štiavnice, ktorý celé stretnutie inicioval. Na tomto stretnutí sa kultúrny program prostredníctvom trávnic a inej hudby s ľudovými motívmi staral „maďarský cigán“³⁹⁵ Jozef Piťo, ktorý sa okrem toho preslávil aj svojou piesňou s historickým motívom Rákociho armády

---

³⁹¹ Vid' DEMMEL, J.: *Panslávi v kaštieli*, s. 207-210.

³⁹² BOKES, F.: *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1918*, s. 219.

³⁹³ KAČÍREK, L.: *Pokusy Novej školy (1868-1875) o získanie šľachty pre národné hnutie*. In: KOVAČKA, M. – AUGUSTÍNOVÁ, E. – MAČUHA, M. (ed.): *Zemianstvo na Slovensku v Novoveku. Časť II. Duchovná a hmotná kultúra*. Studia historico-bibliographica Turociensia, zv. 2. Martin, SNK, 2009. s. 225-242.

³⁹⁴ Rod Tolt z Liptovskej Štiavnice a Ludrovej. Erb tvorí modrý štát, na zlatú listovú korunu laktom položené strieborné obrnené rameno držiace tri zástavky: modrú, zlatú a červenú. V horných rohoch štítu sú strieborný polmesiac a zlatá hviezdička. NOVÁK, J. – VÍTEK, P.: *c. d.*, s. 126.

³⁹⁵ Vid' MORAČÍK, L.: *V kúpeľoch znie Piťova „husľa“*. In: *Noveslovo.sk* [citované 21.3.2017] Dostupné z <http://www.noveslovo.sk/node/55155>

s názvom *Švihrovská дума*.³⁹⁶ Prítomní na schôdzke boli: Jozef Baligovič, Ján Bobula, Štefan Hýroš,³⁹⁷ Vendelín Kisel'³⁹⁸ ako liptovský podžupan, Arpád Kubínyi, Viktor Mihálek, Móric Palud'ai,³⁹⁹ Tomáš Turánsky⁴⁰⁰ a Ján Tholt ako majiteľ zariadenia.⁴⁰¹

Toto najväčšie politické jednanie medzi zástupcom Novej školy a šľachtou prinieslo niekoľko telegramov plných proklamácií, z ktorých najdôležitejšia bola jedna – slovenskí zemanovia chcú kráčať na strane *Slovenských novín* a Novej školy.⁴⁰²

Za akých podmienok sa to stalo? Okrem nevyužívania politiky *Okolia* sa politické požiadavky Novej školy aj v tomto dôsledku zredukovali. Hlavná časť ich agitácie prešla na jazykové podmienky, čo bola jedna z mála oblastí, kde šľachta bola ochotná ustúpiť. Ako tvrdí J. Demmel, slovenčina alebo nejaká jej forma, bola vo veľkej miere materčinou severouhorskej aristokracie a s maďarčinou sa stretávali až pri štúdiu ako s „panskou rečou.“⁴⁰³ Podľa kritiky zo *Slovenských novín*, šľachta a všetci obyvatelia by mali brať slovenčinu ako rovnocennú a maďarskú reč považovať za bratskú a nie „panskú,“ pretože to determinuje vzťah podriadenosti Slovákov k Maďarom. V septembri 1868 sa tak časť národného hnutia a šľachty dohodla na jedinej veci: budú používať slovenčinu.⁴⁰⁴ Preto táto dohoda nezískala väčší význam v slovenskej historiografii: bola formulovaná len ako niekoľko vágnych telegramov.

V skutočnosti však takáto spolupráca bola disfunkčná už od začiatku. Politické ambície aristokracie sa často síce prekrývali, ale nikdy nerovnali snahám slovenského národného hnutia, ako to bolo v prípade uhorského (maďarského). Skupina ľudí ako Adolf Szentiványi totižto chcela viesť vlastný politický prúd, ktorý by síce mal podporu Novej školy, ale nerazil by celú jej politiku. Obdobne ako Oravčan Zol-

---

³⁹⁶ MORAVČÍK, L.: *Pramene zdravia a nádeje. 300 rokov kúpeľov Lúčky*. Turany, P+M, 2012. s. 53-56.

³⁹⁷ Pochádzal z rodu Hýrošov z Výčapkov. Ich erbom bol modrý štít, v ktorom na zelenej pažiti kráča korunovaný zlatý dvojchvostý lev. V pravej prednej končatine nesie striebornú šabl'u, v ľavej tri ruže: v strede striebornú a po stranách červené. Vo vrchných rohoch štítu sú dve zlaté hviezdičky. NOVÁK, J. – VÍTEK, P.: *c. d.* s. 44-45.

³⁹⁸ Rod Kysel'ov z Beňadikovej s erbom pozostávajúcím z modrého štítu, v ktorom na zelenej pažiti v zlatom hniezde stojí pelikán kŕmiaci svoje tri mláďatá. NOVÁK, J. – VÍTEK, P.: *c. d.*, s. 58-59.

³⁹⁹ Palúdzky z Palúdzky a Bodíc. Erb: delený štít. V hornom zlatom poli je horná polovica čiernej orlice, dolnom modrom poli je zlatá šesťrohá hviezda. NOVÁK, J. – VÍTEK, P.: *c. d.*, s. 96.

⁴⁰⁰ Tomáš Turánsky z Turíka. Erb vid' súčasný erb obce Turík. NOVÁK, J. – VÍTEK, P.: *c. d.*, s. 129-130.

⁴⁰¹ [SLANICKÝ]: *Slovens. zemänstvo*. In: *Slovenské noviny*. č. 112, roč. 1., 17. september 1868. s. [1].

⁴⁰² [SLANICKÝ]: *Slovens. zemänstvo*. In: *Slovenské noviny*. č. 112, roč. 1., 17. september 1868. s. [1].

⁴⁰³ DEMMEL, J.: *Panslávi v kaštieli*, s. 23.

⁴⁰⁴ [b. m.]: *K Liptovskej intelligenciji*. In: *Slovenské noviny*. č. 118, roč. 1., 1. október 1868. s. [1]

tán Zmeškal sa títo politici snažili rôznymi ústupkami pre národné hnutie obrusovať politiku Novej školy podľa svojich potrieb.

S podobným úmyslom zaslal Adolf Szentiványi list do *Slovenských novín*, ktoré ho uverejnili v 115. čísle v roku 1868. V ňom kritizuje väčšinu drobných národných prejavov Slovákov (prevažne zo Starej školy). Všetci Slovania by mali podľa neho spolupracovať v „bratskej zhode“ s maďarským národom v prospech Uhorska. Zároveň hovorí o národnosti ako súkromnej voľbe, ktorá by nemala nijako zaťažovať štátnu príslušnosť.⁴⁰⁵

Uverejnenia takého listu bezpochybne narušilo dôveru prívržencov Starej školy v „slovenskosť“ Novej školy a preto bola kritizovaná za „odrodilstvo“ a prisluhovanie maďarským záujmom, podobne ako ju niektorí označili za projekt Szentiványiovcov na destabilizáciu národného hnutia.⁴⁰⁶

Postupom času po voľbách 1869 upadla snaha o ďalšiu spoluprácu zo všetkých spomenutých dôvodov. Tým najdôležitejším bola vlastná politická aktivita aristokracie, ktorá sa snažila o ovplyvňovanie národného hnutia. Dohoda z Lúčok, akokoľvek vágna, bola posledným priamym pokusom zapojiť šľachtu do slovenského politického života.

Po neúspech Novej školy v tejto otázke sa téma šľachty a národa presunula čisto na pole slovenskej literatúry, kde vznikli dve tendencie. Tá prvá bola snaha o vybudovanie mýtu slovenskej šľachty, ktorá momentálne len „drieme a čaká na svoje prebudenie.“ Takýto diskurz sa presadil prakticky výlučne len v literárnych prílohách novín a v krátkych beletristických útvaroch. Druhá možnosť bola prestavba celej aristokracie, čo sa stalo jedným z hlavných motívov slovenskej literatúry.⁴⁰⁷

Slovenské politické zoskupenia tak získali antiaristokratický ráz a slovenská šľachta prestala byť hlavnou témou témou. Nová škola svojim epizódnym pôsobením definitívne ukončila snahu o vzájomnú kooperáciu národa a šľachty, čo je jeden z prejavov jej pôsobenia existencie v politickom systéme. Najvýstižnejšie postoj ku šľachte v slovenskom národnom hnutí vyjadril Svetozár Hurban Vajanský v názve

---

⁴⁰⁵ SZENTIVÁNYI, A.: *Ctený pán redaktor!* In: *Slovenské noviny*. č. 115, roč. 1., 24. september 1868. s. [1].

⁴⁰⁶ BOTTO, J.: *c. d.*, [Cit. 21.3.2017].

⁴⁰⁷ Svetozár Hurban Vajanský zo Starej školy vravel o prepojení šľachty a mladej inteligencie ako jedinej záchrane, Martin Kukučín v neskoršom období hovoril len o prerode individuálnej osobnosti a odmietal skupinovú zmenu. Podľa Jána Kalinčiaka sa zemanstvo stalo príťažou národného hnutia. Palárik vo svojich veselohrách naznačoval taktiež previazanie s mladou inteligenciou. Všetci sa zhodovali, že súčasná podoba správania sa šľachty v severouhorských stoliciach bola neudržateľná.

svojho diela *Suchá ratolesť*, čím spodobil šľachtu s vyschnutou a umretou časťou stromu.

3.3 Naratív uhorskej minulosti

Jedným z typických národne–emancipačných znakov európskych hnutí bol vzťah k vlastnej minulosti a konštrukt národných dejín. Miroslav Hroch tento koncept rozpracoval do teórie, ktorá odmietala rýdzu konštrukciu a vymýšľanie dejín.⁴⁰⁸ Jeho základným argumentom je vedeckosť doby. Dejepisci v druhej polovici 19. storočia žili vo vedeckej dobe a overiteľnosť faktov bola jednou z nutností. Leopold von Ranke, zakladateľ inštitucionalizovanej historickej vedy, považoval históriu za faktografickú.⁴⁰⁹ Z tejto logiky je jasné, že písanie dejín mohlo vzniknúť len interpretáciou prameňov a ich selektívnym výberom do konkrétneho národného naratívu.⁴¹⁰

Slovenské národné hnutie malo oproti uhorskému (maďarskému) odlišnú pozíciu aj podľa M. Hrocha. Pokiaľ budeme hovoriť o roku 1868, tak žiadne inštitucionálne väzby na preduhorské obdobie nepretrvali.⁴¹¹ Preto nemohli byť využité klasické motívy pri budovaní historického naratívu. Zatiaľ čo uhorské dejiny sa vďaka pretrvaniu snemu a kolektívnej pamäte na protihabsburské povstania mohli rozvíjať do mnohých diel, slovenské dejiny bolo potrebné vytvoriť tak povediac na „zelenej lúke,“ aj keď v medziach, o ktorých písal M. Hroch. Slováci sa vo svojej konštrukcii mohli oprieť jedine o cirkevné a politické dejiny Veľkomoravskej ríše, ktorá sa ako predchodca Uhorska v tejto oblasti javila ako jedna z mála vhodných kandidátov.

Slovenská historická obec v tomto období sa dá považovať za veľmi skromnú. Mnohí spisovatelia sa vyjadrovali skrz svoje diela a rešerše k historickým témam. Avšak hlavnou postavou dejepisectva sa stal František Vítázoslav Sasinek, ktorý ako jeden z mála dal svojim prácam aj formu inde bežnej historickej produkcie.⁴¹² Jeho pôsobenie sa dá rozdeliť na dve obdobia: na prvé pokusy spracovať chronologicky staršie národné dejiny, ktoré vychádzali v rokoch 1867-1873 a potom obdobie špecializácie na vybrané témy, ktoré predstavuje jeho bibliografiu z rokov 1885-1905.

---

⁴⁰⁸ HROCH, M., *c. d.*, s. 64.

⁴⁰⁹ IGGERS, G.: *Dějepisectví ve 20. století*. Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 2002. s. 29.

⁴¹⁰ HROCH, M., *c. d.*, s. 73-74.

⁴¹¹ Tamže, s. 181.

⁴¹² KUTNAR, F. – MAREK, J., *c. d.*, s. 346-347.

Venoval sa aj edícii českých a slovenských listín doplnujúcich pramennú základňu budovanú Maticou slovenskou.⁴¹³

Koncept Sasinkových slovenských dejín je postavený na rovnocennom vzťahu všetkých národností a snahe poukázať na historickosť Slovákov. Jeho dielo je rozdelené na tri pasáže podľa chronológie: 1. dejiny do konca Veľkej Moravy,⁴¹⁴ 2. Koniec Veľkej Moravy až obsadenia „Slovenska“ Uhorským štátom na začiatku 11. storočia⁴¹⁵ a 3. dejiny Uhorska za vlády Arpádovcov.⁴¹⁶ Pre lepšie porovnanie s inými autormi sa budeme sústreďovať hlavne na dobu vzniku uhorského štátu.

V úvode *Dejín počiatkov terajšieho Uhorska* hovorí F. Sasinek, že sa bude zamýšľať „...len o tých poznatkoch dŕžavy veľkomoravskej, z ktorých je terajšie Uhorsko; totižto o Slovensku a Panonii.“⁴¹⁷ Z pohľadu M. Hrocha tu teda ide o jasné previazanie minulých a súčasných inštitúcií, kde je jasná štátoprávna nadväznosť Uhorska na štruktúry Veľkej Moravy so zreteľom na pôvodné územie Slovenska. Aj tu sa prejavila idea *Okolia*. Právna legitimita Uhorska a slovenského národa v ňom je teda podľa Sasinka položená na základoch Veľkej Moravy a územia „Slovenska,“ ktoré je teda jej reliktom.⁴¹⁸ Preto sú Slováci súčasťou Uhorska a dokonca sa dá povedať, že aj jedným zo zakladateľov štátu.

Prostredníctvom citácie Konštantína Porfygeneta hovorí, že Slovensko tvorilo zvláštnu provinciu obývanú severnými Považanmi, pričom toto územie bolo dlhodo- bo pod nadvládou moravskou, poľskou a uhorskou.⁴¹⁹ Čo sa týka pomenovania pripúšťa, že sa práve kvôli politickej situácii často menilo. Jeho argument pre spätosť s Uhorskom je však možné zbadáť už pri polemike o názvoch a to z hľadiska jeho myšlienky, že Slováci bývali u hôr a preto dostali meno Uhry/Uhri/Uhrovia.⁴²⁰

V rámci politických dejín píše rozsiahlejšiu pasáž aj o dejinách Poľska, pretože „sú aj našimi dejinami.“ Príbeh slovenských politických dejín v jeho diele končí opanovaním Prešporka a Nitry uhorským kráľom Štefanom, ktoré datuje medzi roky

---

⁴¹³ Tamže, s. 346.

⁴¹⁴ SASINEK, F. V.: *Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska*. Skalica, F. X Škarnicel, 1867. 252 s.

⁴¹⁵ SASINEK, F. V.: *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*. Skalica, Fr. X. Škarnicel, 1868. 254 s.

⁴¹⁶ SASINEK, F. V.: *Dejiny kráľovstva Uhorského. Diel I.* Banská Bystrica, F. Macholda, 1869. 144 s. a SASINEK, F. V.: *Dejiny kráľovstva Uhorského. Diel II.* Banská Bystrica, F. Macholda, 1871. 240 s.

⁴¹⁷ SASINEK, F. V.: *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, 1868. s. II.

⁴¹⁸ Tamže, s. I-II.

⁴¹⁹ Tamže, s. 7.

⁴²⁰ Vid' napr. Tamže, s. I.

1009-1013.⁴²¹ V tomto období opúšťa aj poľské dejiny, pretože sa mu javia bezpredmetné k histórii Slovákov. Hoci hovorí o opanovaní, nekritizuje ani jednu zo strán a emočnosť, či tendenčnosť textu z tohto pohľadu nie je možné zbadat'.

Nemenej zaujímavý je aj úvod pokračovania s názvom *Dejiny kráľovstva Uhorského*:

„Vládobažná politika Frankov, predpojatne pripisovávajúca franskej dynastii cisárstvo nad celým kresťanstvom, po mnohých nespravodlivých borbách prekotila tron Svatoplukovičov. Genius západných Slovanov ešte raz sa zotavil pod chrabрым Boleslavom, chcjúc z územia, Poliakov, Slovákov, Moravanov a Čechov utvoriť drevnu svatoplukovskú državu západoslovanskú. Medzitým, aby jeho plán zmarený bol, Silvester II. pápež pristúpil k plánu západnej politiky, a Ottom i Henrikom, cis. nemeckými naklonený, potvrdil založenie kráľovstva uhorského, k západnej politike pristupivšieho. Takto nielen... sv. Štefan, na 1. kráľa uhorského, povýšený bol..., no i federatívne spojenie slovansko-maďarsko-rumunské so svojim slovanským štátnym zriadením začalo sa pretvorovať v nemecký centralismus a feudalismus.“⁴²²

Týmto textom nadväzuje na svoje predošlé dielo, avšak ešte viac vytvára dojem dualizmu dobra a zla (Slovan a Nemeč), pričom maďarský národ tu vystupuje len ako nešťastná páka nemeckého západu. Opäť nekritizuje národnostné pomery či rozvrat Veľkej Moravy, ale len otázku náboženstva a cirkvi. Vznik uhorského kráľovstva je síce líčený negatívne, avšak nemá čisto negatívne konotácie. Dôležitou líniou je aj „slovanské štátne zriadenie,“ ktoré nadväzuje na jeho predošlú ideu o pokračovaní tejto inštitúcie.⁴²³

Teoreticky by bol takýto výklad dejín v istom rozpore s myslením Novej školy slovenskej. Hovorí o pokračovaní „Slovenska“ ako údelu či vojvodstva na základe územných rozdielov a rovnako aj o slovanskej štátnej správe, čo implikuje viac myšlienku *Okolia* ako jednotného Uhorska. Avšak vďaka Sasinkovmu výostnému postaveniu jediného aktívne píšuceho a vydávajúceho⁴²⁴ slovenského historika, došlo k prijatiu jeho diela nielen na strane Starej školy, ale aj Bobulovej opozície. Rovnako

---

⁴²¹ Tamže, s. 25-26.

⁴²² SASINEK, F. V.: *Dejiny kráľovstva Uhorského. Diel I.*, s. 1.

⁴²³ V duchu štúrovej romantickej tradície ukončuje tento relikť smrťou Matúša Csáka Trenčianského v roku 1321 a nie legálnym zrušením nitrianskeho údelu pre nástupníka trónu.

⁴²⁴ Viď kapitola 6. *Dějepisectví slovenské za časů matičních*, kde autori spomínajú aj iného člena Novej školy slovenskej, Jozefa Hložanského. Po ňom nasledovala dvojica F. Sasinek, J. Záborský, z mladšej generácie potom Pavel Križko, Alexander Lombardini a cirkevní autori (A. H. Škultéty, E. Haan, Štefan Hýroš a ďalší). Medzi literárnych kritikov patrila trojica Jaroslav Vlček, Jozef Škultéty a Svetozár Hurban Vajanský. KUTNAR, F. – MAREK, J., *c.d.*, s. 343-349.

zavázalo aj priateľstvo V. Sasinka s J. Palárikom.⁴²⁵ *Slovenské noviny* z tohto dôvodu odporúčajú kúpu Sasinkových diel na štúdium o dejinách Slovákov. Problematickú pasáž s územnou inštitúciou „Slovenska“ však nahrádzajú vlastnou interpretáciou postavenou na slovensko-maďarskom priateľstve. Zatiaľ čo Sasinek hovorí o dobytí a následnom prebratí slovanského usporiadania, recenzent v *Slovenských novinách* spomína iba spoločné budovanie krajiny a vrúcne vzťahy medzi pôvodným obyvateľstvom a prišielcami.⁴²⁶ Tento zjavný rozpor v interpretácii môže znamenať pokus o vlastné dejiny Slovákov z pohľadu Novej školy.

Problém nových slovenských dejín spočíva v tom, že za čias Novej školy slovenskej žiadne dielo takého charakteru nebolo vydané. Tým pádom môžeme byť obmedzení len na novinové články, ktoré sa držia línie načrtnutej v predchádzajúcom odseku. Väčšina historických článkov v *Slovenských novinách* je postavená na základe slove(a)nsko-maďarského boja so zlým nemeckým živlom. Avšak v období pôsobenie Novej školy vznikol aj pokus o celkové poňatie slovenských dejín, ktoré napísal Jonáš Záborský. Tento blízky priateľ činovníkov budapeštianskeho národnodemokratického spolku a Jána Palárika začal na konci 50. a začiatku 60. rokov pracovať na svojich *Dejinách kráľovstva uhorského*.⁴²⁷ Tie mu vydavateľstvo Matice slovenskej⁴²⁸ odmietlo vydať pre róznu kritiku cirkvi. J. Záborský nadväzoval na aktívne poukazovanie chýb cirkvi v Uhorsku Jána Palárika v 50. rokoch 19. storočia.⁴²⁹ Autori *Přehledních dějinách českého a slovenského dějepisectví* František Kutnar a Jaroslav Marek ho považujú za „omnoho kritickejšieho, metodicky pripraveniejšieho a historicky vyškoleniejšieho ako o generáciu mladšieho Sasinka.“⁴³⁰

Jedným z podstatných rozdielov oproti Sasinkovej verzii dejín je vysvetlenie politického prepojenia Maďarov a podrobených Slovanov. Záborského téza znie, že po porážke Veľkej Moravy začali Maďarov podporovať niektorí Slovania (Slovenci/Slováci) a jeden z návrhov na výklad správy územia je, že Maďari po roku 900

---

⁴²⁵ V. Sasinek napísal aj článok o úmrtí J. Palárika a ako jediný predstaviteľ Starej školy sa v novinách priamo vyjadril k smrti tejto poprednej osobnosti Novej školy. SASINEK, F.: *Besednica*. In: *Národné noviny*, č. 116, roč.1, 12. december 1870- s. 2-3.

⁴²⁶ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 51, roč. 1., 28. apríl 1868. s. [2].

⁴²⁷ Prvotná verzia rukopisu vznikla v roku 1866, finálny rukopis potom až v 1875-tom. KUBIŠ, T.: *Úvod*. In: ZÁBORSKÝ, J.: *Dejiny kráľovstva Uhorského od počiatku do čias Žigmundových*. Bratislava, Slovart, 2012. s. XIII-XV [13-15].

⁴²⁸ Na adresu Matice slovenskej v poslednej verzii rukopisu hovorí, že je v istom slova zmysle dobré, že ju zatvorili, pretože sa viac venovala zhromažďovaniu peňazi ako pestovaniu vedy. Tamže, s. 148.

⁴²⁹ Bližšie viď VAVROVIČ, J.: *Ján Palárik - Son oecuménisme et son panslavisme*. Cleveland – Rím, Slovak Institute, 1974. 278 s.

⁴³⁰ KUTNAR, F. – MAREK, J.: *c. d.*, s. 347-348.

ovládali Panóniu nepriamo skrz blatonského biskupa Braclava. Ten bol kniežaťom panónskeho Chorvátska už za čias Svätopluka I. a o konci jeho vlády podľa Záborského nemáme žiadne stopy.⁴³¹ Medzeru v rokoch 900-955 teda ponecháva akoby Braclavovi, hoci ten by musel vládnuť minimálne 70 až 80 rokov. Podstatná však nie je historická presnosť, ale jednoznačný záujem o vytvorenie slovansko-maďarského spojenectva v Panónii v diskurze Záborského dejín.

Vďaka interakcii v byzantsko-bulharskej vojne mali Maďari podľa Záborského prijať kresťanstvo východného obradu niekedy medzi rokmi 943-955.⁴³² Prvotné pravoslávie je tak spoločným momentom so Slovákmi vo Veľkej Morave. Aj v tomto diele je presun na západný obrat vnímaný ako negatívum vo vzťahu k nemeckej nadradenosti a pápežskej dominancie. Kritika sa presúva od korunovácie sv. Štefana na jeho otca Gejzu.⁴³³

Kult sv. Štefana je veľmi opatrne budovaný cez citlivé vnímanie národnostnej otázky, kde sa odzrkadľujú priame prepojenia s dobou 19. storočia. Kráľ Štefan je vykreslený ako jeden z obhajcov práv podmanených menšín a doplnený okresanou tradičnou interpretáciou maďarskej historiografie, čo môže približovať celý naratív k poňatiu dejín optikou maďarského národného hnutia. V tejto otázke sa J. Záborský snaží dôjsť k zmierlivému zobrazeniu prvého kráľa a na rozdiel od Sasinka mu nevyčíta také podriadenie západnej politike. K problému pristupuje viac vedecky a snaží sa vyvrátiť „kronikárske bludy“ a iné nezrovnalosti.⁴³⁴ Na základe takýchto vsuviek by bolo možné súhlasiť s tým, že J. Záborský bol metodicky lepšie pripravený.

Čo sa týka otázky cirkvi, tá sa stala problematickou hlavne v dôsledku neustálej kritiky pápeža, nemeckých biskupov atď. Medzi oboma dielami nebol príliš veľký rozdiel v objeme textov o západnej cirkvi, ale Záborského verzia bola ďaleko ostrejšia a kritickejšia, čo spôsobilo nakoniec aj jej nevydanie.⁴³⁵

Problémom Záborského textu vo vzťahu k tejto práci o Novej škole slovenské je fakt, že odráža skôr pohľad na dejiny v roku 1875. Nami vymedzené roky 1868-1869 sú síce obdobím prvej verzie rukopisu, avšak tá sa nedochovala. Preto je možné niektoré náhľady brať skutočne skôr len ilustračne. Do mnohých otázok sa presunula

---

⁴³¹ ZÁBORSKÝ, J.: *c. d.* s. 92.

⁴³² Tamže, s. 112.

⁴³³ Tamže, s. 114.

⁴³⁴ Napr. Tamže, s. 153.

⁴³⁵ Tamže, s. XVI.

aj problematika rokov 1873-1875, kde sa J. Záborský rozišiel s Maticou slovenskou atď.

Bez pochyb však môžeme skonštatovať, že nová politická strana prišla okrem ideového konceptu aj s náznakom nového poňatia dejín, sústredeným hlavne na multietnické Uhorsko plné pochopenia nielen pre Maďarov, ale aj pre národnosti. Potreba dejinného prístupu pri budovaní národa je vyjadrená aj v teórii M. Hrocha. Nová škola slovenská sa tak snažila priamo vplývať na národné hnutie skrz viaceré identifikačné inštitúcie. Rovnako môžeme tento pokus hodnotiť ako snahu o konfrontáciu s „fantastickým historizmom“ spomenutým Tiborom Pichlerom v súvislosti s budovaním národa.⁴³⁶ J. Záborský nemohol svoj rukopis uverejniť vo vydavateľstve Novej školy pre nedokončenie a finančné ťažkosti samotných tlačiarň, avšak je jedným z mála záznamov o odlišných prístupoch k slovenským dejinám v 19. storočí.

---

⁴³⁶ PICHLER, T.: *Národovci a občania*, s. 117.

4 Volebný okres Vrbové 1868-69

4.1 Slovenská žurnalistika v zrkadle zabitia Jána Vlkoviča

4.1.1 Jelene a gróf Pálffy

V nasledujúcej kapitole sa budeme bližšie venovať udalostiam v obci Dolný Lopašov v roku 1868. Jedná sa o model fungovania nešťastného incidentu v politickej kampani. Na jednej strane stojí vláda, ktorá je obvinená z upevňovania nespravodlivého systému, v ktorom sa udomácnilo násilie ako jeden z hlavných spôsobov politického boja. Naproti nej stoja občania Dolného Lopašova, vo väčšine prípadov obyčajní sedliaci s nemalým majetkom, ktorí tento systém trpia. Rozloženie síl je v tomto prípade jasné, ale je možné takto jednoducho k otázke pristupovať? Nevystupujú v kauze aj iné strany? Ako takýto lokálny problém zahýbe politickou kampaňou a dá sa vôbec v tejto ranej fáze hovoriť o mediálnom tlaku?

Dolný Lopašov⁴³⁷ bol v roku 1868 usadlosťou spadajúcou pod slúžnovský⁴³⁸ úrad vo Vrbovom patrici pod okres Nové Mesto nad Váhom.⁴³⁹ Obec si zachováva svoj rurálny charakter aj v súčasnosti. V minulosti ťažila zo svojej polohy mimo hlavnú trasu a blízkosť hôr. Urbanizácia neďalekých Piešťan či výstavba železnice sa obce nijako nedotkli. Jej jediné priemyselné odvetvie, ťažba dolomitu, bola na úpadku takmer po celý čas existencie. Pokiaľ sa pozrieme na súpis obyvateľov z roku 1869 tak uvidíme, že prevažnú časť obyvateľstva tvorili roľníci a sedliaci.⁴⁴⁰ Pôda ako typický zdroj obživy bola úzko spätá so situáciou v lesoch, kam za prácou a legálnou či nelegálnou poživňou smerovali mnohí chudobní. Keby sme hľadali typického zvieracieho zástupcu lesov okolo Dolného Lopašova, bude ním jeleň lesný. Výskyt tohto párnokopytníka v okolí bol pravdepodobne natoľko významný, že sa udomácnil aj v erbe obce. Druhým variantom môže byť spätosť s rodom Pálffy, ktorý mal rozsiahle majetky v blízkom okolí.

Rod Pálffy sídlil v štyridsať kilometrov vzdialenom Červenom Kameni, resp. Budmericiach, kde si v polovici 19. storočia postavili svoj kaštieľ. V ich erbe sa ob-

---

⁴³⁷ Je potrebné odlišiť súčasný Lopašov od súčasného Dolného Lopašova. Lopašov v okrese Skalica bol označovaný napr. v cenzu z roku 1869 ako Lopassov, Dolný Lopašov zas ako Lopassó alebo v 20. storočí ako Alsölopassó. Všetky spomínané udalosti sa viažu k Dolnému Lopašovu, aj keď bude často použitý výraz Lopašov.

⁴³⁸ Slúžnovské úrady boli menšie jednotky správy župy. Ich obdobou sú dnešné okresné úrady. Slúžny bol nevolený úradník s mnohými právomocami, medzi nimi aj jurisdikčnými.

⁴³⁹ Celkovo tak spadali pod nitriansku župu, v maďarskej verzii vyskytujúcu pod názvom Nyitra.

⁴⁴⁰ Vid' [online] Dostupné na <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G99K-ZLL?wc=QZ7W-SP2%3A323642401%2C324084201&cc=1986782>

dobne vyskytoval motív jeleňa.⁴⁴¹ Lesy v okolí Dolného Lopašova boli ich dedičným majetkom. Uhorské zákony, síce zbavujúce šľachtu rozhodujúcej právomoci, ktorá náležala voleným orgánom a ich zástupcom, ponechávali tieto majetky v držbe a správe pôvodných majiteľov. Právo lovu na lesných pozemkoch mali len šľachtici a osoby s ich poverením. Táto situácia nebola vyhovujúca, pretože lesná zver sa prikrmovala na poliach obcí v tesnej blízkosti. Článok VII. vydaný Ferdinandom V. v roku 1836 pripustil, okrem práv šľachty, aj právo na ochranu majetku sedliakov, ktorí tak mohli v odôvodnených prípadoch usmrtiť zviera spadajúce pod lesný majetok šľachty bez pomoci zbrane. Zviera museli odovzdať príslušnému majiteľovi, ktorý mal odškodniť sedliaka za spôsobené majetkové ujmy.⁴⁴²

Na tomto mieste je vhodné uvažovať nad vzájomnými vzťahmi. Rod Pálffy a slúžnovský úrad môžeme považovať za zdroje regionálnej moci. Slúžnovský úrad je zástupcom župy a má mnohé kompetencie v oblasti správy. V prvom rade bol prvým vykonávateľom vyšetrovania a riešil mnohé jurisdikčné otázky. Rod Pálffy si udržoval privilegované postavenie v spoločnosti hlavne vďaka majetku. V 19. storočí patrili medzi niekoľko málo súkromných osôb, ktoré mohli iniciovať tak náročné stavby, akou bol kaštieľ v Budmericiach. Zisky z podobných stavieb mohli do vyššej spoločnosti katapultovať napr. stavbárskych podnikateľov, avšak vždy boli podmienené prvotnými investíciami zámožných ľudí. V takejto situácii je takmer nemožné nájsť sociálnu mobilitu nenaviazanú na staré štruktúry, tie neustále spolurozhodujú o chode spoločnosti na regionálnej úrovni. Obmedzené volebné právo, typické pre všetky rané demokratické systémy, dávalo právo hlasu hlavne na základe majetku. Takto vzniklo jadro tvorené starými elitami, na ktoré sa nadväzujú nové elity vychádzajúce viac či menej z dovolenia, rozmaru, rešpektu či prehliadania tých starých. Aký by bol vzájomný vzťah slúžneho k hlave rodu Pálffyovcov? Keby sme modelovali nekonkrétny príklad, asi by bol slúžnym osvedčený miestny úradník, nominovaný župným úradom, na ktorého čele by stál bližší či vzdialenejší príbuzný alebo priateľ príslušníka rodiny, ak nie on sám. V takomto štádiu systému nie je priestor na akúkoľvek vzburu proti tradičnej hierarchii spoločnosti, slúžnovský úrad bude priamo aj nepriamo, pod tlakom motivácie či spoločenských väzieb, vykonávať činnosť

---

⁴⁴¹ Na modrom poli zlatý jeleň vyskakujúci zo zlatého polkolesa s piatimi lúkoťami na zelenom trojvrší. KERESTEŠ, P.: *c. d.*, s. 188.

⁴⁴² BEDNÁRIK, L.: *Ludové poľovníctvo na Slovensku*. Turč. Sv. Martin, Matica slovenská, 1943. s. 91.

v súlade s motiváciami a spoločenskými väzbami šľachtického rodu Pálffy. Tí budú podobne utilitaristicky pristupovať ku vzťahu k vládnej moci. Benthamovský utilitarizmus v praxi je typickou črtou hornouhorskej spoločnosti. Neustály vzájomný osoh z udržiavania konzervatívneho usporiadania spoločnosti a de facto promaďarského postoja spôsobil pevnosť politického zriadenia v čase ranej demokratizácie krajiny. Regionálna moc je preto vždy osožná, pokiaľ sa jej jedinec, skupina, myšlienka či názor podriaďujú. Pokiaľ je opozitom, javí sa ako utláčateľ.

4.1.2 Čo sa stalo v Lopašove?

Jelene a Pálfyovci zohrajú v lopašovských udalostiach dôležitú úlohu. Je možné ich rekonštruovať pomerne jednoducho: slovenské časopisectvo uverejňovalo výpisy z pojednávanií a vyšetrovania. Hoci materiály slúžneho úradu vo Vrbovom sa nezachovali a župné zápisy sú len čiastkové, je stále možné dohľadať relatívne spoľahlivé materiály k danému problému.

Lenže práve ona relatívnosť je vždy povestným kameňom úrazu. Ktorá verzia bude tá správna? Jedna (a tá pravdepodobne najpresnejšia) je verzia vyšetrojúceho úradu. Avšak aj tá má svoj problém: udalosti uskutočnené podľa nej môžu byť istou formou dohody medzi advokátmi a môžu mať nezrovnalosti s pôvodnými výrokmami.

Ako úplne prvý informoval o lopašovskej tragédii anonymný⁴⁴³ list z Nitrianskej stolice uverejnený v *Slovenských novinách* 26. mája 1868.⁴⁴⁴ Celá udalosť je tu spomenutá ako príklad, hlavnou témou príspevku je nespokojnosť ľudí s vládou. Autorov koncept je jednoduchý: medzi ľuďmi dochádza k dezilúzii z nastolených pomerov, nakoľko rakúsko-uhorské vyrovnanie bolo vládou a ich podporovateľmi prezentované ako pozitívna zmena oproti predchádzajúcim pomerom. Dopisovateľ ich nazýva „nemeckými“, rovnako ako konštitúciu považuje za „nemecko-deákovskú.“ Vidina zmeny pomerov bola z moderného pohľadu pomerne populistická a obsahovala značnú dávku naivity zo strán obyvateľov. Tí si pod zlepšením životných podmienok predstavovali prevažne nižšie dane, väčšie slobody, menej monopolov a pod. Dôvera v úradníctvo však, podľa autora, klesá práve nespravodlivosťou a zneužívaním kompetencií ako v prípade Lopašova. Podľa tejto verzie

---

⁴⁴³ List nie je podpísaný ani pod pseudonymom. O autorovi sa dá predpokladať len to, že má silné rímsko-katolícke vierovyznanie na základe zvoleného diskurzu v prípade náboženstva. Pravdepodobne sa jednalo o intelektuála, nakoľko štýl písania bol skôr intelektuálnejší, s niekoľkými pojмами ohľadom konštitúcie. ,

⁴⁴⁴ [b. m.]: *Z Nitrianskej stolice* In: *Dopisy, Slovenské noviny*, roč. 1, č. 62, 26. máj 1868, s. [2].

príbehu sa pandúri, „ktorí čerta na dne sklenice vidia,“ pobili so sedliakmi. Sedliaci sa bránili, čo znamenalo reakciu v podobe vyšetrovania slúžnovského úradu. Úradníci mali podľa dopisovateľa prísť do dediny a odsúdiť na 50 rán palicou mladého sedliaka, ktorého bránil slovné jeho brat a otec. Po 25 ranách sa dotyčný postavil a pozrel na sochu bližšie nešpecifikovaného svätého, na čo ho jeden z pandúrov zastrelil a všetci zo slúžnovského úradu z miesta utiekli.⁴⁴⁵ Text má podľa všetkého vzbudiť emóciu. Najdôležitejšou časťou rozprávania sú už v úvode kritizovaní pandúri, jednoznačne odsúdení ako vinníci nielen tejto udalosti, ale tým, že hľadajú „čerta na dne sklenice“ aj iných obdobných konfliktoch. Táto prvotná správa je značne citovo zafarbená. Jednak je len príkladom potvrdenia predstavy o zhoršení situácie Slovákov, ale zároveň využíva citlivú náboženskú tému na podtrhnutie heroickosti zastreleného.⁴⁴⁶ Nemožno ju teda považovať za veľmi informatívnu a zaradenie tohto listu do obsahu čísla je podmienené filozofiou Novej školy slovenskej, teda kritiky súčasnej podoby vyrovnania.

Až 2. júna bola uverejnená bližšia informácia o celej udalosti. Aj v tomto prípade a jedná len o list.⁴⁴⁷ Autor je neznámy a podpísaný ako „JEDEN ZA VŠETKÝCH LOPAŠOVANOV.“ Pravdepodobne sa nejedná o rovnakého dopisovateľa s ohľadom na inú rétoriku a krátkosť času medzi oboma listami. Úvod listu je aj tentoraz venovaný inej téme, konkrétne zrušenému čitateľskému spolku vo Vrbovom.⁴⁴⁸ Nasleduje koncept prosby Mateja Vlkoviča štátnemu ministrovi grófovi Jánosovi Andrássymu. Matej Vlkovič bol bratom zabitého sedliaka.

O rodine Vlkovičovcov sa niečo málo môžeme dozvedieť zo sčítania obyvateľov z roku 1869, teda približne rok a pol od smrti Jána Vlkoviča.⁴⁴⁹ Bývali v Lopašove v dome č. 48, vlastnili neveliký dom, podobný ostatným lopašovským aspoň čo sa týka počtu izieb a komôr. Mali dva kone, päť prasiat, jedno teľa do troch rokov života, šesťnásť oviec a dva úle. Okrem toho obrábali roľu v blízkosti lesa. Hlavou rodiny v roku 1869 bola gazdiná a vdova Eva Vlkovičová⁴⁵⁰, matka zastrele-

---

⁴⁴⁵ Tamže, s. [2].

⁴⁴⁶ Pandúri mali dotyčného mladého sedliaka odtrhnúť od pobožností a k tomu ešte autor spomína pohľad na sochu svätého. Tieto motívy sa v iných textoch už neopakujú. Je otázne, či autor textu zámerne zamlčal meno zabitého, alebo ho nevedel. To by zároveň spochybnilo aj pravdivosť takého detailu ako je pohľad na sochu svätca v poslednej chvíli života. Tamže, s. [2].

⁴⁴⁷ [b. m.]: *V Lopašovom*. In: *Dopisy, Slovenské noviny*, roč. 1, č. 65, 2. jún 1868, s. [3].

⁴⁴⁸ Dopisovateľ sa pýta Jozefa Strakoviča, ktorý tento spolok viedol, aká je situácia. Vedú sa podľa neho chýry, že nitriansky župan spolok zakázal. Tamže, s. [3].

⁴⁴⁹ Sčítanie v Uhorsku prebiehalo k 31.12.1869.

⁴⁵⁰ Zapísaná ako Vlkovics Eva. Plne gramotná nebola, vedela len čítať.

ného Jána. Jej druhý syn Matej, vojnový invalid bol jej pomocníkom.⁴⁵¹ Starali sa aj o Martina Vlkoviča, syna zabitého Jána.⁴⁵² V domácnosti vypomáhal aj sluha Jozef Piešťanský.⁴⁵³ Keďže Eva Vlkovičová je písaná ako vdova a v iných článkoch sa postava otca Jána Vlkoviča nevyskytuje, môžeme považovať prvotnú správu za nepravdivú v týchto detailoch.

Matej Vlkovič vo svojej žiadosti sprostredkovanej niekým iným spomína v úvode hneď dôležitú vec: podľa neho vedú pandúri bočný biznis so starými či nepotrebnými puškami, ktoré voľne predávajú sedliakom a roľníkom, ako to nastalo aj v tomto prípade. V kontexte s výskytom jeleňov je situácia o niečo jasnejšia: jelene ničia úrodu, panskí hájníci, horári či boženíci⁴⁵⁴ nijako nepomáhajú dostať situáciu pod kontrolu a tak sa vyzbrojú obyvatelia svojpomocne. Ani pri prešetrovaní celej kauzy sa však o pôvode zbraní rozprávať nebude, takže tu máme jedine slovo Mateja Vlkoviča. Podobne hmlisté sú aj predstavy ako došlo k bitke. Matej Vlkovič tvrdí, že 3.mája išla partia mladíkov s jeho bratom strieľať na „staré širáky.“ Podľa neho teda k samotnej bitke s pandúrami došlo až o sedem dní neskôr, ako podľa neskoršej správy vyšetrovacej komisie. Preto je otázne, do akej miery môžeme dôverovať rozprávaniu Mateja Vlkoviča. Prichodivší pandúri mali chcieť odobrať mladíkom zbrane, ktorí však odmietli a tak sa strhla bitka.⁴⁵⁵

Oficiálna verzia celej udalosti sa stala o týždeň skôr, keď večer okolo desiatej mala dvojica pandúrov z Vrbového, Ingó a Krupa, stretnúť Jána Vlkoviča, Jána Kozinu a Martina Hubku idúcich z role. Tí mali kontrolovať, či im lesná zver nepoškodila úrodu. Zaujímavú vsuvku tu potom pridávajú *Pešťbudínske vedomosti*,⁴⁵⁶ ktoré spomínajú streľbu pánsky jágrov na Lopašovčanov v ten deň.⁴⁵⁷ Tá však, podobne ako predaj pušiek, nebola predmetom vyšetrovania. Detaily z bitky Matej Vlkovič nespomína, *Pešťbudínske vedomosti* citujúc oficiálnu správu o vyšetovaní píše, že Martin Hubka ušiel s puškou do dediny, kde zavolať na pomoc dvoch bratov Jána Kozinu a idúc späť na miesto stretli pandúrov s dvojicou sedliakov. Pandúri mali Jána Kozinu s Jánom Vlkovičom sácať, čo v tme vyzeralo ako bitie a tak ostatní

---

⁴⁵¹ Plne gramotný.

⁴⁵² Osud matky sa nespomína.

⁴⁵³ Možno Piešťanský, maďarský zápis Piestanszky Joz. Gramotný.

⁴⁵⁴ Obecní sluhovia.

⁴⁵⁵ [b. m.]: *V Lopašovom*. In: *Dopisy, Slovenské noviny*, roč. 1, č. 65, 2. jún 1868, s. [3].

⁴⁵⁶ [b. m.]: *Lopašovská záležitosť pred vyšetrujúcim vyslanstvom stolice Nitrianskej (dokončenie...)*. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 8, č. 57, 17. júl 1868, s. [3].

⁴⁵⁷ Konflikt medzi pánskymi jágrami (horármi) a roľníkmi by potvrdzoval spor o lesnú zver.

pandúrov napadli. Ján Vlkovič mal starou šablňou seknúť pandúra Inga cez hlavu. Ten utrpel vážnejšie zranenia a ráno obidvoch previezli do Vrbového.⁴⁵⁸

Už 27. apríla prišiel celú udalosť prešetriť boženík Kalmán Hodossy, ktorý cez richtára a hlavného notára vydieraním získal čísla domov, kde sa mali muži zapojení do bitky nachádzať⁴⁵⁹ a odišiel do Chtelnice.⁴⁶⁰ O dva dni neskôr podala obec Lopašov správu slúžnemu Imremu Szálemu vo Vrbovom, kde opisovala dve bitky s pandúrmí a panskými jágrami s dodatkom, že aktuálna situácia „nie je vhodná na zásah a odňatie všetkých zbraní, nakoľko vzbudzuje veľa emócií medzi obyvateľstvom.“⁴⁶¹ Služný túto apeláciu interpretoval podžupanovi Kubányimu ako „vzburu v Lopašove“ a začal podnikáť kroky k zisku dostatočného počtu ozbrojencov na zabezpečenie poriadku. Do pondelka 4. mája sa Imremu Szálemu podarilo zmobilizovať štrnásť pandúrov vyslaných podžupanom a dvadsať iných ľudí, viacerých panských jágrov, hájnikov, pomocníkov a pod.⁴⁶²

V zápise z vyšetrovania sa píše, že v čase príchodu tejto vyšetrovacej komisie do Lopašova bol všade pokoj. Richtár obce mal vysloviť poľutovanie nad okolnosťami a kritizoval slúžneho Szaleho za jeho postup.⁴⁶³ Čo sa týka metód vyšetrovania v Uhorsku, v mnohých takýchto lokálnych prípadoch sa schyľovali k neustálemu násiliu a nátlaku. Prevažovalo palicovanie, ako niekdajší donucovací prostriedok na robotu, ktoré zohralo hlavnú úlohu aj v Lopašove. Celkovo bolo v ten deň podľa záznamov vyšetrovaných šesť ľudí: Matej Kozina⁴⁶⁴, Ján Henčík⁴⁶⁵, Martin Macko⁴⁶⁶, Ján Vlkovič, Michal Kozina⁴⁶⁷ a Martin Mucin.

---

⁴⁵⁸ [b. m.]: *Lopašovská záležitosť pred vyšetrojúcim vyslanstvom stolice Nitrianskej (dokončenie...)*. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 8, č. 57, 17. júl 1868, s. [3].

⁴⁵⁹ Ako sa píše v správe, čísla boli asi len domnelé Tamže, s. [3].

⁴⁶⁰ maď. Vittencz, obec v nitrianskej župe, juhozápadne od Dolného Lopašova

⁴⁶¹ [[b. m.]: *Lopašovská záležitosť pred vyšetrojúcim vyslanstvom stolice Nitrianskej (dokončenie...)*. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 8, č. 57, 17. júl 1868, s. [3].

⁴⁶² [b. m.]: *Lopašovská záležitosť pred vyšetrojúcim vyslanstvom stolice Nitrianskej*. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 8, č. 56, 14. júl 1868, s. [3].

⁴⁶³ Podľa richtára bola situácia pod kontrolou a stačil by jeden pandúr na vyšetrovanie. Lopašovčanov prichodivší komisári rozhodne vystrašili, nakoľko žiadna vzbura sa v obci, podľa dochovaných informácií, neudiala. [b. m.]: *Lopašovská záležitosť pred vyšetrojúcim vyslanstvom stolice Nitrianskej (dokončenie...)*. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 8, č. 57, 17. júl 1868, s. [3].

⁴⁶⁴ 21-ročný gazdovský syn, podľa jedného svedka dostal 55 rán palicou. Podľa iného svedka sa komisii podarilo dokázať minimálne 18 rán, tento svedok bol totižto z miesta konania odohnaný. Tamže, s. [3].

⁴⁶⁵ Gazdovský syn v tom čase majúci brušnú prietrž. Napriek snahe richtára a miestneho notára dostal podľa očitých svedkov 46 palíc. Tamže, s. [3].

⁴⁶⁶ Obecný sluha (hajtmán), pri konflikte s pandúrmí nebol prítomný. Tamže, s. [3].

⁴⁶⁷ Dostal 12 rán palicou, až kým neudal mená iných ľudí. Niektorí zmiernení sa bitky nezúčastnili. Tamže, s. [3].

Na druhý deň okolo poludnia malo dôjsť ku vyvrcholeniu tejto situácie, keď bol z obecného domu vyvečený Ján Vlkovič s mnohými zraneniami po bití. V blízkosti kostola bol zastrelený pandúrom Kokešom. Okolnosti tohto zabitia sú nejednoznačné.⁴⁶⁸

Verzia Mateja Vlkoviča je v niektorých okolnostiach odlišná. Ten síce tvrdí, že priamo k udalosti prišiel až pred faru, kde zabili jeho brata, ale informuje o desiatich až dvanástich palicovaných ľuďoch a až potom mali nechať poslať po jeho brata pracujúceho na poli. Z jeho hľadiska bolo tak obetí viac.

Tento rozpor je pochopiteľný z mnohých dôvodov. Celú udalosť nie je možné nijakým spôsobom zrekonštruovať bez pochybností, pretože aj v prípade oficiálnej verzie ako aj ostatných výpovedí sa jedná o subjektívne spomienky.

4.1.3 Martýri a zbabelci

Keď budeme uvažovať nad novinovými príspevkami, vždy musíme brať na zreteľ ich subjektívnu stránku. Predpokladajme, že by noviny chceli písať pravdu. Pravda je, samozrejme, veľmi nejednoznačný pojem a opäť by sme sa dostali do kruhu ako na konci predchádzajúcej stati. Na druhú stranu, nemôžeme prisudzovať novinovým článkom z 19. storočia ani veľký ideologický význam. Niektorí idealisti, aj z Novej školy slovenskej, sa nazdávali, že takéto príspevky udržujú istý odstup a svoju „čistotu.“⁴⁶⁹ Možno s istou iróniou by sme mohli *Slovenské noviny* nazvať idealistickým periodikom. Majme však na pamäti, že sú to hlavne demokratické noviny podriadené, okrem ekonomického zamerania smerom k vznikajúcej buržoázii, hlavne záujmom širšieho obyvateľstva. Z toho vyplýva, že sa na ich stránkach bude neustále vyskytovať dvojitý motív: motív prechodu k lepšiemu, k podnikaniu, šetreniu, zarábaniu a motív istého konzervativizmu, ktorý nielen v slovenskom prostredí vystupoval ako slovansko-maďarský politický boj.⁴⁷⁰

Paradoxom je, že tento boj principiálne odmietali a razili myšlienku spolupráce. Keby sme tak sledovali diskurz názorovej opozície a klasického prejavu slovenskej politiky, môžeme vidieť snahu o štylizáciu národa do postavy obeť. Túto štylizáciu využíva nielen Stará škola slovenská, viazaná na program roku 1861

---

⁴⁶⁸ Tamže, s. [3].

⁴⁶⁹ SNK–LA, 25 A 14, Koncepty a obsahy Viktorínových listov 1857-1860.

⁴⁷⁰ Myšlienky slovanskej vzájomnosti *Slovenské noviny* neustále odmietali, rovnako ako kritizovali koncept celého sporu. Vypäté situácie, ako tá lopašovská, však do istej miery narušujú tieto koncepty.

a nacionalistické tendencie, ale hlavne Nová škola a jej periodikum, ktoré uverejňuje listy a komentáre k udalostiam. Zatiaľ čo Stará škola volí opatrnejší postoj a uverejňuje články k priebehu vyšetrovania, Nová škola udáva tempo vo vývoji kauzy.⁴⁷¹

Postava Jána Vlkoviča v celej štylizácii *Slovenských novín* má podružnú úlohu. Ako bolo uvedené už vyššie, prvá zmienka o tragédii dokonca neobsahovala meno tohto mladého gazdu. Ďaleko dôležitejšia je idealizácia jeho osobnosti.

Prvý príspevok⁴⁷² sa snaží previazať udalosť s kresťanským charakterom. Vykreslená postava zodpovedá religióznej proporcii obyvateľstva: je vyťahnutý z kostola a v poslednej chvíli sa díva na postavu svätca. Katolícka viera patrila, resp. patrí, k pilierom slovenskej spoločnosti dodnes.⁴⁷³ Preto postava veriaceho človeka–trpiteľa sa dá považovať za mimoriadne emotívnu. Napriek jednoznačnému násiliu však tento človek zachováva pokoj a vieru, čo evokuje istý druh martýrstva obdobný mnohým svätcom v staroveku a stredoveku.⁴⁷⁴ *Slovenské noviny* nikdy žiadnu opravu neuverejnili a to ani po vyšetrovaní lopašovského zabitia. Môžeme sa pozeráť na noviny ako na spôsob šírenia klebiet, dezinformácií a klamstiev, ale tak presné to nie je. Vďaka veľmi obmedzenej forme komunikácie v tomto období nemohli, členovia redakcie overovať správnosť všetkých informácií z listov.⁴⁷⁵ Potreba uverejňovať správy a kauzy čo najrýchlejšie, mohla viesť k takýmto podobným dezinformáciám. Prvotný účel však splnila, informovala a zároveň vytvorila auru potreby spolunáležitosti so slovenským katolíkom proti nespravodlivému systému.

Druhá správa vytvára rozdielny koncept, v ktorom je obeťou slovenský roľník. Toto slovné spojenie je zameniteľné za Slováka všeobecne, pretože „slovenský“ vidiek tvoril väčšinu *Felvidéku*.⁴⁷⁶ Z popisu Mateja Vlkoviča môžeme získať obraz o jeho bratovi, ktorý je poctivý a manuálne pracujúci človek pomerne vysokého

---

⁴⁷¹ Tento jav je možné pozorovať aj v číslach. *Slovenské noviny* uverejnili päťkrát viac textov k lopašovským udalostiam ako *Pešťbudínske vedomosti*.

⁴⁷² [b. m.]: *Z Nitrianskej stolice* In: Dopisy, *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 62, 26. máj 1868, s. [2].

⁴⁷³ O jej úlohe v premenách slovenskej spoločnosti vyšlo viacero textov, vid' napr. BUZALKA, J.: *Slovenská ideológia a kríza*. Bratislava, Kalligram, 2012. s. 37-49.

⁴⁷⁴ O „spaseníu spoločenstva veriacich“, ktoré je typické pre náboženstvo aj nacionalizmus písal Carlton Hayes. Vid' HAYES, C.: *Nationalism: A Religion*. New York, Macmillan, 1960. s. 164-165.

⁴⁷⁵ Ako dôkaz by mohlo slúžiť aj geografické rozdelenie dopisovateľov. Drvivá väčšina listov totižto spadala pod niekoľko oblastí Vrbové bol doménou Novej školy. V *Slovenských novinách* sa na druhú stranu neuverejňovali správy a listy z Martina či Revúcej, kde hrala prím Stará škola a jej *Pešťbudínske vedomosti*.

⁴⁷⁶ Horné Uhorsko

vzrastu.⁴⁷⁷ Podobné typy ľudí využívala aj slovenská romantická literatúra.⁴⁷⁸ Z literárneho hľadiska môžeme Jána Vlkoviča pokladať za romantického martyra, ktorého životný príbeh však nie je fikciou. Prečo takýto popis jeho brat v liste ministerskému predsedovi Andrássymu uviedol? Pravdepodobne v tom nebola snaha o manipulovanie so širšou čitateľskou obcou, pretože list bol primárne určený len vláde. Autenticita výpovede Mateja Vlkoviča nakoniec spôsobila, že na obeť budú neskôršie reakcie spomínať ako na statného pracujúceho roľníka prekonávajúceho bolesti a zdravotné ťažkosti.⁴⁷⁹ Ešte idealizovanejšiu predstavu predstavujú dopisovatelia listov. Jeden z nich považuje Jána Vlkanoviča za vykupiteľa,⁴⁸⁰ ktorému budú stavať pomník.⁴⁸¹ Otázne je, či krivda bola vnímaná viac národne ako spoločensky. Bolo to zabitie Slováka alebo roľníka?

Samozrejme, presnejšie by sa malo hovoriť o slovenskom roľníkovi, ale keď toto slovné spojenie rozdelíme, môžeme načrtnúť ich vzájomný vzťah. Matej Vlkovič vo svojej interpelácii ministrovi národnosť nijako nespomína.⁴⁸² Možno z dôvodu, že by mu otvorené prihlásenie sa k slovenskému národu mohlo uškodiť.⁴⁸³ Interpretácia celej udalosti v *Slovenských novinách* by sa mohla charakterizovať nasledujúcim spôsobom: zabitý bol Slovak, pretože bol aj dobrý a pracovitý roľník. Tým získava dôraz na príslušnosť k národu nad ekonomickú či sociálnu príslušnosťou. Noviny, ktoré sa pokúšajú profilovať ako politicky zmierlivé začínajú využívať nacionalistickú agendu. Z tohto pohľadu Nová škola slovenská nie je až takou novinkou na formujúcej sa politickej scéne. V krízových prípadoch sa javí ako menej radikálna forma slovenského nacionalizmu, typická pre staršie vývojové etapy národného hnutia.⁴⁸⁴

Dôvod takéhoto menšieho ideového obratu⁴⁸⁵ je načrtnutý v nasledujúcom príspevku s názvom *Barbarismus stoličných v Nitransku*: „...lebo ak sa toto barbár-

---

⁴⁷⁷ [b. m.]: *V Lopašovom*. In: *Dopisy, Slovenské noviny*, roč. 1, č. 65, 2. jún 1868, s. [3].

⁴⁷⁸ Napr. vysokí synovia sa rodili v Podpoľaní podľa Sládkovičovho Detvana, Statní dvanásti sokoli sedeli pri vatre v Bottovej Smrti Jánošíkovej a hrdí slovenskí junáci vítali Rímskeho cisára v básni *Mor ho!*

⁴⁷⁹ [b. m.]: *V Lopašovom*. In: *Dopisy, Slovenské noviny*, roč. 1, č. 65, 2. jún 1868, s. [3].

⁴⁸⁰ Vykupiteľ – opäť je tu priestor na kresťanský motív. Mohlo by sa jednať o podobnosť s Ježišom Kristom obetujúceho sa za hriechy ľudí.

⁴⁸¹ [b. m.]: *Z Lopašova*. In: *Dopisy, Slovenské noviny*, roč. 1, č. 89, 25. júl 1868, s. [3].

⁴⁸² [b. m.]: *V Lopašovom*. In: *Dopisy, Slovenské noviny*, roč. 1, č. 65, 2. jún 1868, s. [3].

⁴⁸³ O pôvodnom jazyku interpelácie môžeme uvažovať. Slovenský jazyk by mohol prezradiť príslušnosť ku slovenskému národu.

⁴⁸⁴ Na rozdiel od radikálnej evanjelickej časti intelektuálnej spoločnosti, katolíci pôsobili zmierlivo a mali pragmatickejšie pohľady na politické otázky.

⁴⁸⁵ Pretože tento obrat je obmedzený len na tému spojenú s Lopašovom.

stvo len tak pekne zamaže: ako že sa budú môcť opovážiť tieto „Slovenské Noviny“ hlásať bratstvo a svornosť?!“⁴⁸⁶ Dá sa teda predpokladať, že by prípadná vlašná reakcia zo strany redakcie výrazne uškodila ešte nie úplne etablovanému politickému smeru. Už v tak skorom vývojovom štádiu by totižto zlyhali tri základné princípy *Slovenských novín*, bratská svornosť medzi národmi, ich rovnocennosť a osobná voľnosť každého jedinca.

Jedinú neanonymnú reakciu redakcie napísal Móric Philadelphy pod pseudonymom Latiborský.⁴⁸⁷ V tomto texte sa drží priameho útoku na vládu, pretože vzniknutú situáciu nazýva konštitučným despotizmom. Nadväzuje tak na líniu novín o kritike vyrovnania a spája toto zabitie s osobne nechcenou situáciou v štáte.⁴⁸⁸ Philadelphy, obdobne ako anonym vo vydaní predtým, používa termín *barbarismus*. Kritika prichádza hlavne z humanistického pohľadu: podľa neho sa podobná vec v ústavnej krajine v 19. storočí jednoducho nemôže stať. Emotívne skonštatoval, že keby sa skutok stal pred vyrovnaním zo strany Nemcov, vzbudil by ďaleko väčší záujem aj v zahraničí.⁴⁸⁹ Nad Uhorskou časťou monarchie teda vzniklo vákuum vychádzajúce z predpokladu, že pokiaľ došlo k vyrovnaniu medzi oboma časťami monarchie, došlo k vyriešeniu národnostných problémov.

Vo vzťahu k vládnucej moci tak na prvý pohľad vzniká istá dualita. Na jednej strane je kritika systému, vytvoreného súčasťou vládnuou garnitúrou.⁴⁹⁰ Na strane druhej je potom súbor ľudí okolo vrbovského slúžneho, ktorý zjavne porušil právny postup pri riešení napadnutia pandúra. Pokiaľ by sme obmedzili pohľad len na konflikt uhorskej vlády proti Slovákom, úplne by sme vylúčili práve tento aspekt. Činy Istvána Szala a jeho podriadených nevzišli totižto z nariadení župy či vlády. Celé toto konanie vzniklo na základe vlastnej iniciatívy s motiváciami, ktoré ho viažu k inštitúciám centrálnej moci len ideovo. Ďaleko dôležitejší je v tomto prípade vzťah k lokálnej sieti záujmových osôb. V *Slovenských novinách* prichádza obvinenie, že K. Hodossy nocoval v Chtelnici a vystatoval sa tu svojou lojalitou a prácou pre grófa

---

⁴⁸⁶ [b. m.]: *Barbarismus stoličných v Nitransku*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 70, 11. jún 1868, s. [1].

⁴⁸⁷ LATIBORSKÝ: *Konstitucionálny despotismus*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 71, 13. jún 1868, s. [1].

⁴⁸⁸ „Len že by nám veľmi ľúto bolo, keby sme časom to riečiť a vyznať boli prinútení: že bachovskí „beamteri“ (úradníci - pozn. autora) lepšie nakladali s našim ľudom ako to robia teraz po niektorí deákovskí „alkotmányos tiszviselö“-ovia (konštituční úradníci – pozn. autora).“ Tamže, s. [1].

⁴⁸⁹ Tamže, s. [1].

⁴⁹⁰ Túto stranu zastupuje M. Philadelphy svojim príspevkom. Tamže, s. [1].

Jozefa Pálffyho.⁴⁹¹ Aj keď správnosť tejto informácie nie je overiteľná, môžeme uvažovať nad oddelením centrálnej moci a vlády, reprezentovanej vládnucou deákovskou stranou, a regionálnej moci, ako sústave nižších politických inštitúcií a tradičných spoločenských štruktúr. Je jasné, že panskí jágri a iní pracujú pre záujmy majiteľov pozemkov, ale pandúri a žandári zastupujúci župnú resp. štátnu moc konajú v prospech šľachty a bohatých len z osobnej motivácie.

Vzťah *Slovenských novín* ku vláde a jej inštitúciám je premenlivý, hoci deákovskú politiku nepodporujú v danom období nepodporujú. Vo viacerých príspevkoch apelujú na vyšetrenie celej udalosti, pričom práve vláda tu má zohrať úlohu „rozhodcu.“⁴⁹² Pravdepodobne sú si vedomí vyvíjaného nátlaku na vládne inštitúcie. Ten vychádza z apelov na zákonnosť pomerov a hlavne hrozí rizikom straty postavenia Uhorska medzi vyspelými spoločnosťami Európy. Snaha o riešenie zo strany štátnych orgánov bola pochválená v článku *Dlžni sme našej vláde*, kde možno badať tendenciu presúvať tlak vytvorený okolo tejto udalosti na župných úradníkov a ich vyšetrovaciu komisiu. Zásah centrálnej vlády je tak podľa toho priaznivý pre vyšetrenie a hlavne potrestanie vinníkov. „Nitiranski župní páni“ totižto mali celý problém ignorovať a snažiť sa o jeho premlčanie.⁴⁹³ Niekoľkokrát boli uverejnené aj pripomienky o vzájomnom previazaní obvinených ľudí s vyšetrovacou komisiou.⁴⁹⁴ Takáto situácia, kde osobné väzby a záujmy prevažujú nad právom a zákonmi, by mohla byť považovaná za prejav zneužitia regionálnej moci.

Na adresu slúžneho Szala a jeho spolupracovníkov sa znieslo množstvo negatívnych emócií. Niektoré články narábali s pojmom barbarizmu,⁴⁹⁵ iné siahli po inkvizícii,⁴⁹⁶ ako jasnej metafore o spravodlivosti súdneho konania, alebo banditskej udalosti.⁴⁹⁷ Jediný, kto sa pokúšal zastat' obvinených bol provládny časopis *Krajan*.

---

⁴⁹¹ „Dost' na tom, že bol pán Hodossy zo 4. na 4. mája v Chtelnici nocoval, kde a pred gr. Pálffyckými úradníkmi v tom smysle vyslovil: že teraz už len môže byť slavné pánstvo spokojné s jeho úradovaním, lebo že lepšej satisfakcie dostať nemôže.“ [b. m.]: *V Lopašovom*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1. č. 83, 11. júl 1868, s. [2-3].

⁴⁹² [b. m.]: *Dlžni sme našej vláde*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 82, 9. júl 1868, s. [1].

⁴⁹³ [b. m.]: *Protestujeme*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 76, 25. jún 1868, s. [1]. alebo aj *V Lopašovom*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 65, 2 jún 1868, s. [3].

⁴⁹⁴ Hovorí o nich napr. aj Matej Vlkovič, preto vyzýva aby do vyšetrovacej komisie boli pridelení aj ľudia z iných žúp. Vid' [b. m.]: *V Lopašovom*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 65, 2 jún 1868, s. [3]. Obdobne potom aj v návrhoch ľavej strany, aby vo vyšetrovacej komisii do obce Lopašov boli prizvaní aj dvaja sedliaci. Vid' [b. m.]: *O Lopašove v Nitre*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 75, 23. jún 1868, s. [2].

⁴⁹⁵ [b. m.]: *Barbarismus stoličných v Nitransku*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 70, 11. jún 1868, s. [1].

⁴⁹⁶ [b. m.]: *Protestujeme*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 76, 25. jún 1868, s. [1].

⁴⁹⁷ [b. m.]: *Žiadame pravdu a spravodlivosť*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 72, 16. jún 1868, s. [1-2].

Celý príbeh tak mal svojho hrdinu a antihrdinov. Zatiaľ čo Vlkovičovo meno bolo skôr doplnením neustále skloňovaného slova vražda, meno Istvána Szaleho sa stalo symbolom nespravodlivosti, rovnako ako inkvizícia metaforou pre vyšetovanie celej udalosti. Spoločne so Szalem však prišli výčitky na vrchnosť všeobecne, z čoho vyplýva, že „slovenský ľud“ sa stavia v tomto prípade do opozície voči tradičným štruktúram a inštitúciám regionálnej moci. Jeho spojencom by mala byť, vládna moc so zreteľom na právo a spravodlivosť.

4.1.4 „Hisz az panszláv lap!“⁴⁹⁸ Vyšetovanie župnej komisie

Vyšetovanie incidentu z pozície župy malo mesačný sklz. Pravdepodobne by sa ani nekonalo, nebyť zásahu zo strany vlády chcjúcej dostať situáciu pod kontrolu. Ako bolo spomenuté vyššie, z pohľadu zákonov a práva došlo ku konfliktnej situácii medzi výkonnou a regionálnou mocou, kde bol ohrozený „imidž“ Uhorska.⁴⁹⁹ Aké riešenie ponúkla župná komisia? Aké reakcie spôsobili ich rozhodnutia? Ovplyvnilo toto všetko politické smerovanie Novej školy?

Na sťažnosť Mateja Vlkoviča o vyšetovaní vinníkov ich vlastnými známymi nebolo zareagované,⁵⁰⁰ ale podporu získali slovenské záujmy v niektorých ľavicovo orientovaných poslancoch župy.⁵⁰¹ Nitrianska župa bola etnicky prevažne slovenskou, chýbali tu však nielen slovenské gymnáziá, ale aj odvaha prezentovať sa slovenčinou. Promptne začaté zasadnutie na tento problém narazilo. Ani jeden z jedenástich stoličných zástupcov nebol ochotný, alebo schopný, prečítať prílohu ministerského listu, ktorou mal byť prosbopis v slovenskom jazyku.⁵⁰²

Spisovná slovenčina sa kvôli dôvodom spísaným v kapitole 1.2.2 *Sociálna konštrukcia reality slovenského národa 1850-1866* presadzovala pomaly, aj to zväčša medzi slovenskými intelektuálmi a národovcami. Preto nemôže byť prekvapujúce, že v nitrianskej župnej komisii sa medzi zvolenými kandidátmi nenašiel nikto, kto by prečítal prosbopis. Spisovná slovenčina totižto nebola v Uhorsku bežne používaným písaným jazykom a mnohým úradným osobám stačila hovorená reč. Iné využitie slovenčina nemala, a tak chýbala motivácia vyšších vrstiev spoločnosti sa ju naučiť.

---

⁴⁹⁸ Urážka pre tých, ktorí čítajú a obhajujú *Slovenské noviny* v tejto kauze. Krajani ich považuje za panslávov. Doslova označuje tých, ktorí veria panslavistickým novinám.

⁴⁹⁹ Píše o tom napr. Philadelphý vid' LATIBORSKÝ: *Konstitucionálny despotismus*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 71, 13. jún 1868, s. [1].

⁵⁰⁰ [b. m.]: *V Lopašovom*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 65, 2 jún 1868, s. [3].

⁵⁰¹ [b. m.]: *O Lopašove v Nitre*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 75, 23. jún 1868, s. [2].

⁵⁰² Anonymný prosbopis, nejedná sa o Vlkovičov list.

Slovenskí národovci kandidovali väčšinou neúspešne, župné posty zastávali úradníci zo šľachtického stavu, buržoázie či povolani spojených s právnickým vzdelaním. Kandidáti zvolení vo voľbách tak síce bývali zástupcami Horného Uhorska, ale často mohli neovládať jazyk svojich voličov a ani neobhajovali ich záujmy.

Tento stav sa stal základom predvolebnej rétoriky ďalších mesiacov, pretože mnohí slovenskí intelektuáli si mysleli, že voľba slovenských kandidátov do snemu a na iné posty by výrazne pomohla národu. Rovnako títo ľudia poskytovali alternatívu voči vládnym kandidátom, ktorí aj vo voľbách v roku 1869 v tretine volebných okresov nemali protikandidátov.⁵⁰³ Výsledkom tak bolo niekoľko kandidátov Novej školy slovenskej vo voľbách 1869.

Keď sa vrátíme k župnej vyšetrovacej komisii, kde sedeli zástupcovia zvolení v predchádzajúcich voľbách, najsilnejšiu kritiku *Slovenských novín* prezentovali právicoví kandidáti, ktorí, zväčša ovplyvnení maďarskou tlačou a časopisom *Krajan*. Tí považovali *Slovenské noviny* za panslavistické a celý problém zabitia človeka bez súdu bagatelizovali ako panslavistickú propagandu.⁵⁰⁴ Niektorí z nich však podali odlišný pohľad. Pán Bachó za koreň problému nepokladá ani úradníctvo, ani Lopašovčanov, ale nedostatočné zákony ohľadom náhrad škôd za majetok zničený lesnou zverou. Úskalie celého problému podľa neho spočíva v neochote platiť za tieto škody, čím je podľa neho známy aj gróf Jozef Pálffy. Na túto poznámku reaguje aj obhajca obce Lopašov, dr. Mudroň.⁵⁰⁵ Ten pripomína trnavskú petíciu za úpravu urbánneho zákona. Podľa nej by mali byť upravené vlastníctva lesnej pôdy, ktorá by sa mala rozdať ľuďom spravujúcim ju v súčasnosti. Navrhli ju kandidáti ľavej strany a touto úpravou by uhorská šľachta stratila z priamej správy veľké množstvo lesnej pôdy. Tá by sa však vo väčšom množstve ku menším gazdom a sedliakom nedostala, mali by ju vlastniť obce skrz vybraných správcov.⁵⁰⁶ De facto by tak ku žiadnej veľkej zmene nedošlo, iba náklady za náhradu škody a lesné výnosy by putovali správcom a obciam. Personálne by sa štruktúra nemenila. Tento návrh, hoci podporený aj lopašovskými udalosťami, v takejto podobe do volieb v roku 1875 neprešiel.

---

⁵⁰³ Tzv. jednomandátové okresy v Uhorsku boli fenoménom aj v ďalších rokoch. Do roku 1910 sa ich počet zredukoval na 18%. CIEGER, A.: *Stará a nová korupcia: Voľby v Uhorsku (1867-1918)*. In: *Forum Historiae*, č. 2, 2011, s. 56.

⁵⁰⁴ O tom vypovedá aj názov tejto kapitoly, keď prívrženci ľavice citujúci *Slovenské noviny* boli označení za ľudí oklamáných panslavistickou tlačou alebo priamo panslávami.

⁵⁰⁵ Nominovanie tohto slovenského advokáta stačilo na vzbudenie podozrenia z panslavistickej agitácie.

⁵⁰⁶ [b. m.]: *Politická truba*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 124, 15. október 1868, s. [1].

Priebeh ďalšieho vyšetrovania bol pomerne zdĺhavý a slovenskou stranou požadovaný výsledok nepriniesol. Nitrianska župná komisia totižto odmietla potrestanie vinníkov z vlastných radov a rozhodla sa len dočasne vyňať Lopašov z právomoci vrbovského slúžneho úradu a dať ho priamo pod úrad novomestský. Nová vyšetrovacía komisia navštevovala Lopašov a zbierala údaje a informácie až do júla 1868, takže napriek deklarovanej snahe o rýchle riešenie, na výsledné riešenie sa čakalo ešte vyše mesiaca. Problém bol však zredukovaný na náhradu škody: gróf Pálffy bol tak vyzvaný na zaplatenie náhrad Lopašovčanom. Vražda, inkvizícia a barbarizmus, ako bolo vyšetovanie vrbovského slúžneho úradu častované, ostalo napokon nepotrešané. Vyšetrovacej komisii sa nepodarilo dokázať úmyselné zastrelenie Jána Vlkoviča, ani iné porušenia pri vyšetrovacích metódach Štefana Szaleho.⁵⁰⁷

Aj keď výsledok vyšetrovania nedopadol podľa predstáv, *Slovenským novinám*, advokátovi Mudroňovi a ostatným sa podarilo poukázať na porušovanie právomocí. V tomto istom čase sa rozbieha vo Vrbovom aj predvolebná kampaň.⁵⁰⁸ Medializácia prípadu priniesla minimálne aktivitu jedného proslovenského kandidáta za Novú školu slovensku. Advokát Jozef Boór začal získavať podporu aj vďaka polemikám o uhorskej spravodlivosti. *Slovenské noviny* vytvárali tlak aj na vyšetrovaciu komisiu, pretože ich dopisovatelia kritizovali zasadnutia, obvinenia z panslavizmu a snahy nevyšetrovať ľudí spojených so župou. Priniesli aj pripomenutia vláde, po mesiaci ticha potom kauzu znovu spomínali a neustále sa snažili ju udržať v povedomí. Keď uvážime ich veľmi nízky počet odberateľov, jedná sa o veľký úspech. Konkurenčné *Pešťbudínske vedomosti* boli opatrnejšie a uverejňovali len opisy výsledkov vyšetrovania. Rozdiel týchto prístupov je možno prekvapivý, nakoľko práve *Pešťbudínske vedomosti* pôsobia radikálnejšie za slovenské záujmy, ale vychádza z regionálneho zamerania. Stará škola slovenská totiž ešte nemala jasného kandidáta vo vrbovskom okrese a nechceli podporiť kandidatúru novoškolského advokáta J. Boóra. Zároveň nemali žiadnych dopisovateľov z tohto volebného okresu, ďaleko viac prezentovali stredoslovenské mestá a obce.

Problém celého mediálneho pôsobenia *Slovenských novín* tkvie v ich regionalizácii. V čase rozvíjania kauzy dostávali menší priestor aj iní dopisovatelia, ale lopašovská udalosť nebola reflektovaná na problémoch v iných hornouhorských stoli-

⁵⁰⁷ [b. m.]: *V Lopašovskej záležitosti*. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 8, č. 68, 17. október 1868, s. [3].

⁵⁰⁸ BELO, J.: *Vrbovská voľba*. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, č. 121, 8. október 1868, s. [1].

ciach. Keďže do všeobecných volieb ostávalo ešte veľa času,⁵⁰⁹ emotívnosť zabitia právne neodsúdeného človeka v Lopašove vyprchala a do volebných bojov zasiahla jedine v jednom volebnom okrese a to v domácom vrbovskom. Nepodarilo sa tak prekonať regionálny dopad, čo je dôvodom aj takmer nulovej reflexie týchto udalostí v slovenskej historickej produkcii.

Celá situácia naznačuje, že v roku 1868 nemala centrálna vláda úplnú moc nad súdmi a trestaním chýb úradníkov. Aktivita ministerstiev a vlády poukazuje na fakt, že ich jedinou možnosťou bol vytvárať tlak, zmeny v motivácii konaní regionálnych aktérov bol však minimálne. Župný úrad nedokázal potrestať jedného zo svojich podriadených, jeho jediným výsledkom bola dočasná zmena územných kompetencií slúžnovských úradov a po voľbách a nových nomináciách premiestnenie dotknutých osôb na iné miesta. Pandúr, slovenskou stranou obvinený z vraždy, taktiež potrestaný nebol. Celý problém tak ostal zredukovaný na jelene a lesnú zver ničiacu úrodu, za ktorú mal gróf Pálffy zaplatiť. Regionálna moc tak ukázala svoju cyklickosť, v ktorej sú jej jednotlivé inštitúcie natoľko prepojené, že môže dochádzať jedine k ich čiastočným preskupeniam vo vnútri, ale žiadna radikálna zmena, vyvolanie zodpovednosti a vylúčenie z jej radov tak ľahko nenastane.

4.2 Odstúpenie poslanca

Tesne po lopašovskej kauze zasiahla vrbovský okres ďalšia. Tentoraz spojená s jej voleným zástupcom Inczem Zerdahelyom.⁵¹⁰ Dotyčný pôsobil ako poslanec pri uhorskom sneme v rokoch 1865-1868. Aký dopad mala takáto kumulácia problémov na volebný región? V akom vzťahu k regiónu bol I. Zerdahely a ako pôsobila jeho abdikácia v kontexte uhorského volebného zákona?

I. Zerdahely sa narodil v roku 1822. Pochádzal z negrófskej vetvy rodu Zerdahely de Nyitrazerdahely.⁵¹¹ Jeden z jeho príbuzných, Karoly Zerdahely bol županom Liptovskej stolice v rokoch 1861-1864. Sám Incze zastával podľa Pavla Koblasu úrad nitrianskeho župana.⁵¹² Tento úrad býval tradične dedičný, príp. menovaný panovníkom. Post podžupana bol potom buď volený alebo nevolený, podľa zvyku

---

⁵⁰⁹ Voľby sa mali konať na záver roku 1868, ale pre obštrukcie v sneme sa organizovali až v marci 1869.

⁵¹⁰ KOBLASA, P.: *Zemanský rod Zerdahely a František Palacký*. In: Rodopisná revue online, roč. 12, 9-10, 2010. [cit. 31.3.2017] s. 12.

⁵¹¹ Zerdheli z Nitrianskej Stredy. Mladšia vetva mala červený štít, na zelenom trojvrší stojaci doprava hľadiaci celý zlatý grif držiaci v pravej ruke tri zlaté ľalie. KERESTEŠ, P.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV. Nitrianska stolica*. Bratislava, Hajko&Hajková, 2010. s. 266-267.

⁵¹² KOBLASA, P.: *c. d.*, 11-12.

a rozhodnutia župy. Podžupan riadil agendu slúžnych, ktorí bývali nominovaní. Jedine posty poslancov do snemu a richtárov bývali volené.⁵¹³

Zerdahely bol navrhnutý na kandidatúru vo Vrbovskom okrese po krátkom pôsobení Viliama Paulínyho-Tótha, Nastala tu typická situácia: v snahe nepripustiť ďalšie volebné víťazstvo slovenskému kandidátovi prišli deákisti s menom skúseného politika, ktoré v kombinácii s korupciou uspelo aj v značne proslovensky orientovanej oblasti. Paulíny-Tóth tak ostal spoločne so Starou školou slovenskou (v tom čase ešte len národným hnutím, keďže Nová škola ešte neexistovala) na porazenej strane.⁵¹⁴

Kritika Zerdahelyovej práce sa začala približne v marci 1868, keď v liste z vrbovského okresu kritizovali jeho politiku proti slovenskému čitateľskému spolku a iným národným aktivitám. Podľa vyznenia textu Zerdahelyovi korteši získali niekoľko slovenských hlasov prostredníctvom sľubov za zlepšenie postavenia a daňové úľavy.⁵¹⁵ Avšak zástupca tieto sľuby svojou pasivitou na sneme nielenže nesplňoval, ale v očiach sťažujúceho aj prehliadal. Mnohí zástupcovia okresov z územia dnešného Slovenska takto vykonávali svoj post. v jednej z úvah na volebnú tému *Slovenské noviny* hovoria, že asi pätina celého snemu pochádza zo „slovenských“ obvodov, pričom záujmy Slovákov nehájil v parlamentne takmer nikto.⁵¹⁶

V júli 1868 sa prevalilo medzi voličmi, že poslanec I. Zerdahely často absentuje v uhorskom parlamente.⁵¹⁷ Popri tom sa nezdržuje ani vo Vrbovom, čo je možné vidieť aj na základe jeho mlčania v otázke lopašovských udalostí. Preto rastie nespokojnosť s jeho prácou. Tá je podmienená aj ekonomickým faktorom, vďaka na jeho plat totižto nesú voliči aj pri jeho neaktivite.⁵¹⁸ Deákova strana sa podľa dopisovateľa pokúsi v najbližších voľbách udržať pozíciu pomocou obštrukcií.⁵¹⁹

Na konci mesiaca potom prišiel záver, keď sa objavila správa o vzdaní sa poslaneckého mandátu I. Zerdahelyom. Avšak nie z dôvodu nejakého voličského tlaku, tí zaslali len niekoľko listov a lopašovskú udalosť *Slovenské noviny* a ani nikto

---

⁵¹³ K téme uhorského politického systému a volieb vid' RÉVESZ, L.: *Der Ungarische Reichstag 1848 bis 1918: Rechtliche Grundlagen und praktische Umsetzung*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. Band VII/I, Eds. Helmut Rumpler – Peter Urbanitsch. Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2000. s 1007-1060.

⁵¹⁴ BOKES, F.: *Viliam Pauliny-Tóth*. Martin, Matica slovenská, 1942. s. 4-5.

⁵¹⁵ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 29, roč. 1, 7. marec 1868. s.[3].

⁵¹⁶ [b. m.]: *O voľbách I*. In: *Slovenské noviny*. č. 63, roč. 1, 26. máj 1868. s. [1].

⁵¹⁷ [b. m.]: *Slovenské noviny*, č. 84, roč. 1, 14. júl 1868. s. [3].

⁵¹⁸ Poslanecký plat I. Zerdahelya bol 15 zlatých a 15 krajciarov. Tamže, s. [3].

⁵¹⁹ Tamže, s. [3].

iný s jeho osobou nespájali. Príčinou bolo finančne lepšie ohodnotené miesto na ministerstve financií vo Viedni. S ohľadom na politickú pasivitu a nepopulárnosť tohto poslanca vyslovilo zhromaždenie vrbovských remeselníkov a veľmožov, že takéhoto zástupcu už nikdy voliť nebude.⁵²⁰

Od augusta 1868 teda vrbovský volebný okres nemal obsadené kreslo snemového poslanca, na ktoré mal nárok. Keďže situácia bola v tejto dobe protivládne vyhrotená vďaka aféram, podžupan Nitrianskej stolice rozhodol o nekonaní nových volieb v špeciálnom, ale až v regulárnom termíne. Ten bol stanovený na november toho roku.⁵²¹ Už od februára 1868 sa však vyskytovali v *Slovenských novinách* dohady, že voľby v riadnom a zákonom stanovenom termíne nebudú.⁵²² Obštrukcie Deák párt spôsobili, že voľby boli skutočne presunuté na február až marec 1869. Z dôvodu krytia termínov s niektorými richtárskymi voľbami, ako napríklad v Myjave, nebol vyhlásený mimoriadny termín pre Vrbové ani v decembri 1868 a ani v januári 1869. Voliči teda ostali bez svojho zástupcu dlhých osem mesiacov.

Hoci dobou trvania to bolo jednou z anomálií, takýto postup sa v uhorskom politickom systéme opakoval viac krát. Jedná sa o spôsob preklenutia obdobia úpadku podpory vládnej moci a zároveň riešenie vzniknutých problémov pomocou času. Lopašovskú udalosť sa *Slovenským novinám* podarilo „živiť“ v obehu takmer pol roka, lenže téma sa vyčerpala. Zardehelyov odchod do Viedne sa obdobne neuchytil, pretože mal ťažkú konkurenciu práve v podobe zabitia Jána Vlkoviča. Slovenská žurnalistika reagovala veľmi podobne v oboch prípadoch: *Pešťbudínske vedomosti* pre svoju regionálnu vyhranenosť prešli udalosť bez zmienky, Bobulova redakcia sa obmedzila na správy dopisovateľov, ktoré v tomto prípade neboli tak emočne vyhrotené. Okrem „zrady voličov“ rezonovala len ekonomická otázka celého problému.

Aj na takom mikroregióne akým je volebný okres Vrbové je možné vidieť mnohé negatívne prejavy politického systému a ich kumulácie v predvolebnom období spôsobovali oblastné pnutia nielen na nacionalistickej, ale aj sociálnej báze. Zardehely zastupoval aristokratickú vrstvu⁵²³ napojenú na politiku Deákovej strany

---

⁵²⁰ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 88, roč. 1, 23. júl 1868. s. [2].

⁵²¹ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 113, roč. 1, 19. september 1868. s. [2].

⁵²² LATIBORSKÝ: *Vyrovnanie I*. In: *Slovenské noviny*. č. 25, roč. 1., 27. február 1868. s. [1].

⁵²³ Treba spomenúť, že lokálna politika nebola polarizovaná ako napríklad v Turci, kde proti sebe stáli prívrženci vládnej pravice a ľavice. V tomto prostredí skôr išlo o dualitu vládnej strany a národnej opozície.

vyrovnania, malomešťania a gazdovia z vidieku mohli byť voličskou základňou pre opozíciu. Vo voľbách zohráva úlohu aj konzumácia alkoholu.⁵²⁴

4.3 Kortešačky⁵²⁵ a volebný výsledok

Vo Vrbovom začala predvolebná kampaň už v priebehu júla a augusta 1868, čo spôsobili práve kontroverzné udalosti. Priame politické témy sa v oblasti preberali v rôznych intervaloch sily po celých osem mesiacov. Pomohlo predlžovanie mandátu výrazne kandidátom vládnej strany? Aké metódy a praktiky využili z pohľadu *Slovenských novín* ich konkurenti? Aj tieto otázky nám pomôžu zodpovedať charakteristické prejavy uhorského volebného systému.

V prvom rade je potrebné povedať niečo málo o kandidátoch vystupujúcich v tejto voľbe. Ako bolo spomenuté v predchádzajúcich kapitolách, v tomto okrese sa v roku 1865 etablovali dva politické prúdy. Jeden možno charakterizovať ako maďarský aristokraticko-liberálny, jeho protiváhu v tomto prípade tvoril národno-liberálny smer, zastúpený takmer výsostne len Slovákmi, výnimočne aj Slovenkami.

Liberálni aristokrati zastupovali okres v roku 1861 a potom v rokoch 1865-1868. V druhom prípade to bolo skrz Inczeho Zerdahelya, zemana pochádzajúceho z inej oblasti Nitrianskej župy. Majetok a vplyv Zerdahelyovcov upadal, a tak sa Incze rozhodol odísť do Viedne na ministerstvo financií a okrem uprázdneného miesta poslanca ostalo Vrbové aj bez jasne formulovanej náhrady v rámci politického prúdu. Môžeme polemizovať, že aj vďaka tejto situácii dochádzalo k odriekaniu predčasnej voľby. Rozpredávaný majetok Zerdahelyovcov skupovali iné rody⁵²⁶ a taktiež židia. Jedným z najvplyvnejších rodov v oblasti boli v priebehu 60. rokov 19. storočia Ocskayovci z Ocskó.⁵²⁷ Preto je logickým vyvrcholením rodového majetku a vplyvu kandidatúra Rudolfa Ocskaya za poslanca v roku 1869. Ako kandidát vystupoval približne od prelomu augusta a septembra, čiže už v ranej fáze kampane.⁵²⁸ Pochopiteľne, jeho kandidatúru prijímali *Slovenské noviny* so značným odporom a rozšírila sa správa, že jeho kortešmi sú aj Imre Szale a Kalmán Hodossy (vystupu-

---

⁵²⁴ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 90, roč. 1., 28. júl 1868. s. [3].

⁵²⁵ korteš – hovor. pred voľbami agitovať, získať voličov (od 19. storočia) *kortešovať*. In: KRÁLIK, Ľ.: *c. d.*, s. 291.

⁵²⁶ KOBLASA, P.: *c. d.*, s. 12.

⁵²⁷ Očkajovci z Očkova. Modré pole na zelenej pažiti doprava kráčajúci hnedý medveď. Nad ním je v strede zlaté slnko sprevádzané v pravom rohu hviezdíčkou, v ľavom privráteným polmesiacom. KERESTEŠ, P.: *c. d.*, s. 177-179.

⁵²⁸ SLANICKÝ: *Vrbovska voľba*. In: *Slovenské noviny*. č. 106, roč. 1, 3. september 1868. s. [1].

júci ako obvinení v kauze zabitia Jána Vlkoviča z Dolného Lopašova).⁵²⁹ Rudolf Ocskay ostal kandidátom rýdzo neslovenským, väčšina potenciálneho slovenského voličstva odsudzovala praktiky regionálnych úradníkov. Ďaleko širšiu podporu však získal práve vo väčších obciach, kde ho podporovali niektorí mešťania, židia a pochopiteľne zemania. Vďaka tomu získal výhodu v kuriálnom systéme.

Druhá politická línia bola zastúpená Viliamom Paulíny-Tóthom ako kandidátom už v roku 1865. Bola súčasťou slovenského národného hnutia. Paulíny-Tóth pochádzal z rodiny evanjelického farára v Zemianskom Podhradí, ktorá úzko spolupracovala s Ľudovítom Štúrom. Tesne po jeho narodení mu zomrel otec Fridrich Viliam Paulín. V troch rokoch sa spoločne s matkou Katarínou Dedinskou presťahoval do Modry k svojmu otčimovi Michalovi Dionýzovi Doležalovi. Ten bol taktiež národne činným evanjelickým farárom.⁵³⁰ Paulíny pôsobil ako dôstojník slovenskej dobrovoľníckej armády v roku 1849 (vo veku 23 rokov). V Kecskeméte ho adoptoval v roku 1855 snúbenicin strýko Ján Tóth⁵³¹ a prijal k svojmu menu aj uhorské šľachtické meno Tóth de Tőre et Tóthmegyer.⁵³² Hoci žil v Budíne, s regiónom severozápadného Uhorska bol spätý svojim dospievaním a okrem toho bol aj prominentnou postavou národného hnutia.⁵³³ V októbri 1868 bol pod tlakom *Slovenských novín* nútený prehlásiť, že v najbližších voľbách kandidovať nebude.⁵³⁴ Stará škola slovenská však nakoniec vo februári 1869 postavila vlastného kandidáta, ktorým sa stal Ján Francisci. Jeho hlavným kortešom bol Ján Trokan.⁵³⁵ J. Francisci bol ďalšou prominentnou postavou slovenských dobrovoľníckych výprav a národného hnutia ako takého. V rokoch 1864-1865 viedol ako župan Liptovskú stolicu.⁵³⁶ S Vrbovým a jeho okolím nebol nijako bližšie spätý a táto kandidatúra bola jeho posledným veľkým politickým prejavom.

Oproti týmto dvom prúdom vznikol tretí, ktorý odoberal hlasy hlavne kandidátovi Starej školy slovenskej, ale mohol získať aj hlasy kritikov vládnej politiky zo strany strednej triedy. Táto skupina vybrala kandidáta spomedzi seba. Stal sa ním

---

⁵²⁹ [b. m.]: *Slovenské noviny*, č. 16, roč. 2, 6. február 1869. s. [2].

⁵³⁰ GOMBALA, E.: *Viliam Paulíny-Tóth*. Martin, Matica slovenská, 1976. s. 7.

⁵³¹ Tamže, s. 77.

⁵³² Tóth z Turej a Slovenského Medera (dnes Veľkého Medera).

⁵³³ O jeho politickej kariére v rokoch 1869-1872 viď bližšie BOKES, F.: *Viliam Paulíny-Tóth*, s. 3-39.

⁵³⁴ PAULÍNÝ-TÓTH, V.: *Ku vrbovskej voľbe*. In: *Pešťbudínske vedomosti*. č. 83, roč. 8, 10. október 1868. s. [1].

⁵³⁵ [b. m.]: *Slovenské noviny*, č. 19, roč. 2, 18. február 1869. s. [2].

⁵³⁶ BOKES, F.: *Viliam Paulíny-Tóth*. s. 7-8.

vrbovský advokát Jozef Boór. Ako vrbovský rodák robil notára v Komárne. Bol kritikom zákonodarstva a volebného systému. Viazal tak na seba prevažne demokraticky zmýšľajúcich ľudí, presadzujúcich tajné a čo najrozsiahlejšie volebné právo. J. Boór bol národne aktívny, ale odmietal radikálne myšlienky separácie slovenského *Okolia*. Ako regionálny kandidát ukázal aj na postupnú zmenu trendu: národne orientovaní kandidáti zvykli cestovať po rôznych volebných okresoch aby ich zvolili, prípad J. Boóra však ukazuje postupnú snahu o fixáciu regionálnych politických štruktúr a potrebu vytvorenia organizovanej politickej strany, nielen zoskupenia na honoráčnej báze.

Od októbra do februára proti sebe de facto stáli len J. Boór a R. Ocskay, hoci ten sa prejavoval len skrz svojich kortešov. Tu sa ukazuje veľký rozdiel nad prístupom oboch kandidátov k vedeniu kampane. R. Ocskay používal často kritizovanú formu skrz krčmovú agitáciu, pijatiku a jedlo. Gro tejto kampane spadalo na február 1869, tj. mesiac pred voľbami.⁵³⁷ Kritika týchto praktík zo strany *Slovenských novín* mierila okrem alkoholizmu a nespravodlivého volebného systému aj na židov, ktorí často podnikali v oblastiach ako krčmárstvo či požičiavanie peňazí. Aktivita bohatých Ocskayovcov v tomto smere pomáhala podnikaniu v oblasti.⁵³⁸ Príchod tretieho kandidáta, Jána Francisciho, spôsobil zmätok hlavne v Boórovom tábore. Ako verejne známa osobnosť mal Francisci takmer ideálne podmienky s jedinou výnimkou, že jeho súperii viedli svoje kampane omnoho dlhšie a mali na svojej strane väčšie množstvo voličov.

Predohru hlavným voľbám tvorili richtárske voľby obciach nitrianskej župy. Jednou z nich bola Myjava, spadajúca pod vrbovský volebný okres.⁵³⁹ Na myjavskom prípade je možno demonštrovať viaceré nedostatky systému a praktiky. V prvom rade je to nutnosť organizácie volieb slúžnovským úradom, čo spôsobovalo prepojenie aktuálneho úradníctva na voľbu volených zástupcov. *Slovenské noviny* priniesli o. i. aj klebetu o tom, že slúžny Tornay prišiel do Myjavy nie na voľby, ale na vymenovanie terajšieho richtára M. Borsuka⁵⁴⁰ na nové obdobie.⁵⁴¹ Za ním stál

---

⁵³⁷ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 16, roč. 2, 6. február 1869. s. [2].

⁵³⁸ Tamže, s. [2].

⁵³⁹ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 11, roč. 2, 26. január 1869. s. [2].

⁵⁴⁰ Prvé meno sme, bohužiaľ, nedopátrali.

⁵⁴¹ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 11, roč. 2, 26. január 1869. s. [2].

najvýraznejšie miestny zeman Janičkovič.⁵⁴² Borsukovým protikandidátom bol Slo-
vák Ján Gálik.

Voľba mala prebehnúť v piatok 22. januára. Voliči sa začali zhromažďovať už vo štvrtok, pili alkohol a agitovali. V predvečer voľby do Myjavy pricestoval slúžny Tornay podľa slov anonyma v *Slovenských novinách* mal byť pohoršený z „panslávistických agitácií“ kortešov Jána Gálika.⁵⁴³ Tým sa podarilo zozbierať niekoľko Myjavčanov a odišli ku krčme, v ktorej sa stretávali Borsukovi voliči. Po slovnej výmene malo dôjsť k rozbitiu okna na izbe slúžneho Tornaya, ktorý v hostinci prebýval. V deň voľby na oplátku Borsuk a Janičkovič vyzbrojení palicami s podporou desiatich pandúrov rozohnali dav Gálikových voličov a niekoľkých zranili.⁵⁴⁴ Tí podali protest, a tak bola voľba anulovaná.⁵⁴⁵

Myjavský príbeh vypovedá veľa o praktikách moci v Uhorsku, keď richtár osobne mláti palicou svojich oponentov z radov občanov. Rovnako sa ukazuje aj zjavná agresivita a rozhodnutie s akým sa uhorská politická moc udržuje pri vedení. Podstatným znakom je aj jej prepojenie a dosah na samotný systém voľby. Myjavčanom nakoniec nebolo umožnené zvoliť si svojho richtára v tomto termíne, napriek zjavnej obštrukcii zo strany toho terajšieho. Okrem alkoholu⁵⁴⁶ tak vidíme v praxi aj ďalší typický prvok uhorskej moci a volebnej kampane – násilie.

Do volieb vo Vrbovom vstupoval celý región s viacerými veľkými kauzami za posledných niekoľko mesiacov. V záverečnej fáze predvolebných kortešačiek v *Slovenských novinách* sa tieto udalosti veľmi nespomínali.⁵⁴⁷ Takéto konania boli evidentne relatívne bežné a po počiatočných emóciách sa situácia v textoch upokojila. Zároveň však dochádzalo k mobilizácii voličov a presunu kortešovania z novín do terénu. Jednotlivé strany si vyrábali zástavy, otužovali sa alkoholom, diskutovali, hodovali a chystali sa na voľby celkom dvakrát. Najprv od 20. februára dochádzalo k zapisovaniu voličov, kde prichádzali jednotlivé tábory v zorganizovaných húfoch. Volebná registrácia prebiehala v jedinom možnom volebnom mieste, vo Vrbovom.

---

⁵⁴² Prvé meno nezistené. Pochádzal z rodu Janičkovičovcov z Koválova. Mladšia línia mala modrý štít, na ňom zelená pažiť a z nej vyrastajúci zelený ovocný strom. Vedľa stromu stojí nahý muž, ktorý zahrýza do odtrhnutého ovocia. KERESTEŠ, P.: *c. d.*, s. 108.

⁵⁴³ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 11, roč. 2, 26. január 1869. s. [2].

⁵⁴⁴ Tamže, s. [2].

⁵⁴⁵ Tamže, s. [3].

⁵⁴⁶ O úlohe alkoholu v predvolebnej kampani spieva aj volebná pieseň: „Oj vy milí páni, nemám nič vami; ten špiritus, ten smradľavý, vyžerte si sami!“ BOBULA, J.: *Wolebné pesničky*. Pešť, Minerva, [b. d. v.]. s. 26.

⁵⁴⁷ V niektorých textoch sa objavil Lopašov.

Pochopiteľne, v tomto období dochádzalo k mnohým potýčkam medzi voličmi, hlavne vďaka dočasnému prímeriu Starej a Novej školy z novembra 1868⁵⁴⁸ sa presunuli útoky len medzi „Ocskayovcov“ a ostatných. Jeden z incidentov predchádzal oficiálnemu prevolaniu kandidatury J. Boóra, keď 9. februára prívrženci R. Ocskaya poškodili pri bitke hodiny na vrbovskom kostole.⁵⁴⁹

Po registrácii voličov obyčajne do mesiaca prichádzalo hlasovanie, v tomto prípade konané 17. marca 1869. Ako je možné badať z riadkov vyššie, samotný akt sprevádzala veľmi hustá atmosféra plná alkoholu, násilia a emócií. V týchto prípadoch sa volebné komisie schyľovali k ďalšiemu sprievodnému kroku uhorského systému, a to k ozbrojenej represii. Nad volebnými komisiami dozerali zväčša slúžni úradníci,⁵⁵⁰ takže je tu opäť jasné prepojenie medzi systémom a mocou. Pri pohľade na iné príbehy kandidátov sa vrbovské udalosti nezdajú až tak vážne: Michal Žačko bol sústavným psychickým nátlakom a vydieraním prinútený odstúpiť z volieb. Spájal sa totižto aj s opozičnou aristokratickou ľavicou, ktorá v seneckom okrese odmietala Slováka za poslanca.⁵⁵¹ Na dom Jána Blahu v trnavskom volebnom okrese mali v predvolebnú noc dva krát vystreliť z pušky.⁵⁵² Obdobné udalosti sa však nekonali len v súvislosti s národnostnými kandidátmi, bol to celospoločenský politický jav. Výnimočný stav bol vyhlásený v dôsledku volebného súperenia dvoch kandidátov aj v Nyíregyháze.⁵⁵³ Preto nemožno volebné násilie vzťahovať len k potláčaniu iných národno-emancipačných hnutí, ale k celým voľbám ako k prostriedku udržania terajšieho statusu quo na sneme. V tejto atmosfére obmedzili úrady pre bezpečnosť pohyb Jánovi Franciscimu⁵⁵⁴ aj Jozefovi Boórovi.

Záverečné slovo v tejto voľbe patrilo ozbrojeným pandúrom a vojakom. Tí vytvorili tri špaliere⁵⁵⁵ na cestách k miestu voľby a obmedzovali pohyb ľudí. Voliči Boóra a Francisciho boli zhromažďovaní pred Vrbovým a počas celého dňa nemohli vstúpiť bez povolenia do mesta. Voliči R. Ocskaya mohli slobodne vstupovať a voliť. Poobede sa podarilo presadiť presunutie približne 600 voličov Boóra a Francisci-

---

⁵⁴⁸ SLANICKÝ: *Pokoj medzi nami*. In: *Slovenské noviny*. č. 137, roč. 1, 14. november 1868. s. [1].

⁵⁴⁹ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 17, roč. 2, 9. február 1869. s. [2].

⁵⁵⁰ slúžny Štefan Prónay mal agitovať za deákovskú stranu. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 30, roč. 2, 20. marec 1869. s. [1].

⁵⁵¹ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 29, roč. 2, 18. marec 1869. s. [2].

⁵⁵² [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 31, roč. 2, 23. marec 1869. s. [3].

⁵⁵³ Tamže, s. [3].

⁵⁵⁴ J. Francisci sa do vrbovského obvodu na voľby nakoniec nedostavil. Tamže, s. [2].

⁵⁵⁵ Rad ozbrojencov po oboch stranách cesty. *špalier*. In: KRÁLIK, L.: *c. d.*, s. 588.

ho do miestneho hostinca, ale nikomu sa nepodarilo odvolať týchto kandidátov.⁵⁵⁶ Juraj Chovanec-Boór predstúpil pred volebnú komisiu, tá však jeho hlas pripísala R. Ocskayovi.⁵⁵⁷ Na konci dňa získal kandidát vládnej strany 1437 hlasov, zatiaľ čo Boór a Francisci si pripísali dve nuly.⁵⁵⁸

Proti takémuto postupu vzniesli už ráno o 9:30 sťažnosť niekoľkí zástupcovia davu voličov J. Boóra a J. Francisciho, medzi nimi aj neúspešný myjavský richtársky kandidát Ján Gálik, či farár Ján Boór a Francisciho korteš J. Trokan.⁵⁵⁹ Sťažnosť síce spôsobila možnosť zhromaždiť sa v krčme, ale žiadny väčší dopad nemala.

Vrbovské voľby ukázali mechaniku násilia a korupcie, ktorá vyvrcholila svojvoľným zvolením vládneho kandidáta. Bolo by mylné sa domnievať, že tento systém fungoval výlučne proti národnostiam, či iba proti Slovákom. Obdobné zásahy môžeme v tejto ranej fáze demokratizácie a parlamentarizácie badať aj v iných oblastiach. *Slovenské noviny* zohrali v tejto situácii rolu informátora, okrem uverejňovania mien poslancov sa na ich stránkach objavovali aj listy a správy z regiónov. Pochopiteľne, prevládal pocit sklamaní a frustrácie, ktorý najlepšie vystihuje táto pasáž: „Lopašov! Poddaj si ruky s nezákonným mlátením (okrem lopašovského mlátenia je tu myslená aj myjavská udalosť – pozn. aut.) a aktom vrbovskej voľby p. Ocskaya, ktorý sa nemôže chlubiť s víťazstvom.“⁵⁶⁰ Ján Bobula všetko nakoniec zhodnotil slovným spojením: „divadelné predstavenie.“⁵⁶¹

Voľby vo Vrbovom by sa mohli stať prototypom mnohých volebných nešťastí a nedemokratických praktík. V roku 1872 odstúpil kandidujúci Jozef Boór v dôsledku zastrelenia niekoľkých jeho voličov počas kortešačiek.⁵⁶² Voľby v rokoch 1875 a 1905 potom medializovali rozličné osobnosti ako Robert Seton Watson,⁵⁶³ či Karel Kálal.⁵⁶⁴ Vo Vrbovom dochádzalo k neustálym manipuláciám a obmedzovaniu volebných práv.

---

⁵⁵⁶ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 31, roč. 2, 23. marec 1869. s. [2].

⁵⁵⁷ Tamže, s. [2].

⁵⁵⁸ ŠOBA Nitra, Fond Ústredný volebný výbor Nitrianskej župy, M20A. *Zápisnica volebného okresu vrbovskeho*.

⁵⁵⁹ [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 31, roč. 2, 23. marec 1869. s. [2].

⁵⁶⁰ Tamže, s. [2].

⁵⁶¹ BOBULA, J.: *Voľby*. In: *Slovenské noviny*. č. 34, roč. 1, 1. apríl 1869. s. [1].

⁵⁶² KACÍREK, L.: *Politický zápas*, s. 27.

⁵⁶³ SETON – WATSON, R.: *Racial problems in Hungary*. [cit. 4.4.2017], Dostupné z <http://web.archive.org/web/20070328082545/http://uk.geocities.com/gogastransylvania/Seton-Watson/RacialProblems13.htm>

⁵⁶⁴ KÁLAL, K.: *Slovenské obrázky z pod Tatier*. [cit. 4.4.2017], Dostupné z http://zlatyfond.sme.sk/dielo/5013/Kalal_Slovenske-obrazky-zpod-Tater/10

Slovenskí predstavitelia nemali veľmi dobrú mienku o voľbách, kritizovali spôsob ich prevedenia a vedenie kampane ako takej, pretože spôsobovala nemalé škody. Voľby boli finančne náročné⁵⁶⁵ a rôznymi mechanizmami priamo ovplyvňované.

---

⁵⁶⁵ Podľa neoverených odhadov *Slovenských novín* sa náklady na voľby v jednom okrese pohybovali medzi 6-10 000 zlatých, celkovo teda okolo 3 miliónov zlatých. [b. m.]: *Slovenské noviny*. č. 24, roč. 2. 6. marec 1869. s. [3].

Záver

Táto práca sa venovala vybraným problémom vývoja honoračnej politickej strany Novej školy slovenskej v dobe od jej vzniku v januári 1868 po jej prvú účasť v snemových voľbách v marci 1869. Výskum sa opieral hlavne o *Slovenské noviny*, hlavné periodikum Novej školy slovenskej. V práci bola použitá aj sekundárna literatúra, hlavne v kapitole historiografia Novej školy v rokoch 1906-2016.

Úvodná kapitola tvorila vstup do problematiky spracovanej hlavne prostredníctvom sekundárnej literatúry. Všímalí sme si hlavne diskurz vybraných historických diel. Neobjavili sa žiadne väčšie protichodné tvrdenia, ale práce sa navzájom výrazne korigovali, aby nedochádzala k prílišnému zidealizovaniu jednej zo strán.

V druhej kapitole boli potvrdené výsledky bádateľského záujmu predchádzajúcich autorov a menoslov zakladateľov strany bol doplnený len o jedného technického spolupracovníka Jána Thuryho. V tomto ohľade práca nepriniesla žiadne významnejšie posuny, nebolo možné ani vyvrátiť teoretickú aktivitu národovca Jozefa Viktorína v *Slovenských novinách*. Úvahou o fungovaní strany sa podarilo teoreticky poprieť prepojenie Novej školy s niektorými maďarskými politikmi, keďže ich vzájomný vývoj sa líšil. Preto názory o prepojení s Kossuthom či Szilágyim môžeme považovať za nepodložené obvinenia. V podkapitole 2.1.5 *Inzerenti* sme vytvorili zoznam inzerujúcich v *Slovenských novinách* z čoho vyplynulo, že niektorí sa prezentovali taktiež v *Pešťbudínskych vedomostiach* (napr. peštiansky hodinár Ignác Kohn). Táto problematika nie je zatiaľ príliš preskúmaná, preto ukazuje možnosti ďalšieho postupu bádania. Väčšina inzerujúcich podnikateľov vyvíjala svoju činnosť v Pešti, resp. vo Viedni. Finančne bola Nová školy rozhodne prepojená s peštianskou buržoáziou.

Pre fungovanie reklamy v *Slovenských novinách* vzišlo viacero zaujímavých poznatkov zo štatistickej analýzy. *Slovenské noviny* mali výrazne pestrejšiu paletu inzerentov a aj vyššie množstvo (približne jedenásť za mesiac). Reklamné portfólio rotovalo pomerne rýchlo, najčastejšia dĺžka inzercie bola jeden mesiac. To prináša viacero otázok nad funkčnosťou tohto systému a jeho schopnosti generovať finančné prostriedky pre chod redakcie. Pre nedostatok prameňov nebolo možné tieto myšlienky ďalej rozvíť a ostávajú nezodpovedané pre ďalšie bádanie.

Pri komparácii programov kandidátov Novej školy za poslancov snemu v roku 1869 s ideami strany prezentovanými v *Slovenských novinách* bola ukázaná jasná rozdielnosť medzi nimi. Volebné programy kandidátov boli voľné a zhodovali sa len

v duchu politického myslenia. Ich prezentácia v *Slovenských novinách* bola, ako ukázala analýza, v dvoch formách. Konkrétne sa jedná o formy priamej prezentácie kandidátom a sprostredkovanej prezentácie kortešov, ktorí často uverejňovali články v novinách na podporu kandidáta. Metódy predvolebnej mediálnej kampane sa začali vyvíjať už v tomto období, hoci nemali veľký dopad. Tento záver je vyvodенý z korelácie medzi volebným výsledkom kandidáta a priestorom v *Slovenských novinách*. Existujú iné objektívne príčiny volebných úspechov a neúspechov (príslušnosť k sociálnej skupine, miera stotožnenia s jednou z dvoch najsilnejších politických strán, atď.).

Celkovo sa práci podarilo zmapovať zázemie strany len torzovito, chýba napr. inzerujúca časť mimo vymedzené obdobie. Dôležitosť rodinného zázemia sa potvrdila hlavne pri zaťoch Jozefa Pozdecha (Ján Bobula, Ján Thury, Martin Jurišič), čím vzniklo jadro fungujúcej Novej školy. Etnickú otázku financujúcich podnikateľov nebolo možné spracovať pre komplikovanosť výskumu a neúplnosť prameňov.

Viacere nové možnosti ukázali štatistické metódy pre listy v *Slovenských novinách*. Vďaka analýze uverejnených listov bolo možné vytvoriť mapu žúp s najčastejšími interakciami so *Slovenskými novinami* v danom časovom horizonte.⁵⁶⁶ Tento postup nedokázal potvrdiť tézu Ľuboša Kačírka o najväčšej aktivizácii Pešte a Liptova. Najsilnejšie zastúpenie mali Nitra a Prešporok. Kačírkom spomenuté oblasti skončili v tabuľke až na štvrtom, resp. piatom mieste. Problém by si zaslúžil ďaleko hlbšie spracovanie z dôvodu výskumu rozsahu pôsobenia politickej strany, ale už teraz je možné skonštatovať, že iba pozorovaním nie je možné získať skutočne presné výsledky. Záverom je skonštatovanie, že najsilnejšiu odozvu dostali i *Slovenské noviny* v oblasti súčasného západného Slovenska. Aj ich obsah sa prispôboval tejto skutočnosti, čo mohlo mať negatívny dopad na čitateľské zázemie. Korelácia medzi týmito dvomi javmi ostáva neprebádanou a otvorenou otázkou ďalšieho výskumu.

Redaktori *Slovenských novín* ako zástupcovia Novej školy prispeli do debaty otvorením viacerých tém. Napr. v oblasti úvah o ženskej otázke a emancipácii nepri-niesli žiadny ucelený koncept alebo program. Dokonca je možné skonštatovať, že sa len niekoľkokrát vyjadrili v prospech ženského hnutia. Podstatou Bobulovej iniciatívy v tomto bolo praktické uvažovanie nad zvoliteľnosťou slovenských kandidátov,

---

⁵⁶⁶ Vid' príloha B.3 Mapa podielu žúp na rubrike Dopisy.

kde predpokladal lepšie výsledky pri rozšírení volebného práva na ženy. Vychádzal analogicky z prístupu voči židom, ktorých niektoré vetvy podporovali maďarské národné hnutie. Nad citlivým prístupom k riešeniu ošemetnej problematiky zvíťazila praktickosť, čo v kontexte neskoršieho vývoja strany a sporu Kolomana Banšela s Hanou Gregorovou pôsobilo skôr negatívne. Vzťah k ženskému hnutiu sa teda v ponímaní Novej školy vyvíja a minimálne otvorili debatu o emancipácii žien. Výskum gender history a dejín žien na Slovensku zaznamenal progres v posledných rokoch a vzťah k Novej škole je, zdá sa, takmer tematicky vyčerpaný. Priestor je možné vidieť v skúmaní premeny mužského ideálu v dôsledku modernizácie a obmeny životného štýlu.

Ako vyplynulo z bádania vo vybraných prameňoch, Nová škola slovenská bola posledným pokusom o aktivizáciu slovenskej šľachty. Ukazuje sa, že predstavy o úlohe šľachty sa len výnimočne dali zlúčiť s činnosťou tej reálnej. Tá zväčša považovala Novú školu za jeden z možných nástrojov ako formovať slovenskú politiku. Takto postupoval napr. Zoltán Zmeškal, ktorý sa snažil zmeniť orientáciu *Slovenských novín* na provládnú politiku už v počiatočnej fáze vývoja strany. Výskum šľachty je v slovenskej historiografii na vzostupe, preto táto téma v najbližšej dobe prejde určite spracovaním aj od iných autorov. Jednou z možností sú opäť štatistické analýzy či filozofické základy jednotlivých dopisovateľov, počítajúc Virgila Szilágyiho a pod.

Podobne mýtické prvky prevažovali aj v diskurze národných dejín. Potvrdením je komparácia prístupov k dejinám F. Sasinka a J. Záborského v kapitole 3.3 *Naratív uhorskej minulosti*, z ktorej vyplýva, že síce Nová škola súhlasila so Sasinkovým uhlom pohľadu, ale selektívnym výberom citácií modelovala svoj vlastný. Preto je pre jej historické predstavy vhodnejšie rozoberať text J. Záborského. Vyberala informácie týkajúce sa hlavne slovensko-maďarskej spolupatričnosti. Bohužiaľ, z hľadiska dochovaných materiálov sa v tomto ohľade mimo dohady dá pohnúť už len systematickým sledovaním ponímania dejín v *Slovenských novinách*. To je však natoľko časovo náročné z dôvodu výskytu poznámok aj v článkoch s nehistorickými úvahami, že ďalšie práce budú hľadať skôr len nejaký druh skratky.

K výskumu prejavov volebného systému a kampane priniesla práca niekoľko konkrétnych výsledkov k obvodu Vrbové. Môžeme skonštatovať, že kandidáti, úradníci a štátne orgány neustále porušovali zákony pri udržiavaní politického systému. Reakcia *Slovenských novín* bola vytrvalá a využívala hlavne dopisovateľov. Napriek

svojej ideovej pozícii, ako strany zmierenia, Nová škola vystupovala voči Maďarom v prípade obvodu Vrbové ďaleko agresívnejšie než konkurenčná Stará škola. Nebránila sa ani uverejňovaniu listov s nepravdivým či zavádzajúcim obsahom, ktoré podtrhovali bojovnosť a odhodlanie slovenského národa. Tieto zistenia vypovedajú o aktívnej protivládnej kampani a pozícii Novej školy. V tejto fáze vývoja ju v žiadnom prípade nemôžeme radiť medzi provládne strany.

Uhorský politický systém ukázal, že má množstvo rôznych spôsobov na priame ovplyvňovanie volieb. V takomto politickom ovzduší bol význam fungovania politických strán obmedzený, avšak stále nie zanedbateľný. Práca ukázala viacero možných spôsobov ako dosiahnuť zvolenie vybraného kandidáta, či dočasne obmedzovať slobody a práva občanov. Na základe týchto znakov je nutné vnímať Uhorsko ako autoritatívny režim, ktorý mal po roku 1868 čiastočne odlišný vývin od Rakúska. Nová škola sa do tohto systému svojou činnosťou zapojila, otvorila rôzne debaty a pohľady na témy, ako alternatívu k Starej škole ju možno hodnotiť pozitívne. Nekonzistencia programu a absencia vnútornej štruktúry, vyplývajúca aj z tohto príspevku k téme, nakoniec viedla do povestnej „slepej uličky.“

Kam by sa mohol výskum Novej školy uberať? Dá sa povedať, že v dnešnej situácii pri takto spracovanej historiografii sú možné len dve cesty: objavovať stále nové metódy práce s novinami alebo postupne prenášať ťažisko skúmania na témy, ktorých sa Nová škola nejakým spôsobom dotýka. Bolo by zaujímavé analyzovať trendy s reklamou a interakciami nielen v prvej fáze, ale celkovo za pôsobenia strany. Takýto výskum by mohol viac ozrejmiť celé národné hnutie a fungovanie Novej školy, rovnako aj dejiny sociálnej mobility, podnikania atď. Rovnako by bolo možné analyzovať novinové príspevky štatistickými metódami podľa tém, čiže zistiť akú reálnu odozvu mali články v jednotlivých periodikách na konkrétne témy. Noviny ako prameň stále pôsobia málo prebádane a ukazujú viaceré možnosti spracovania.

Zoznam prameňov

Archívne pramene

1. Archív Matice slovenskej, Fond 1863/64, č. 194, *List J. N. Bobulu K. Kuzmánymu z 24.6.1864 (oznamuje prerušenie stykov s Maticou.)*
2. Archív spolku sv. Vojtecha v Trnave, Fond Korešpondencia cirkevných dejateľov, Fasc. 185, č. 37 c,d. *Fragment Palárikovho životopisu od neznámeho súčasného autora.*
3. Archív spolku sv. Vojtecha v Trnave, Fond Spolok sv. Vojtecha, trezor A, fasc. 400/ 2a. *Zasadnutie dočasného výboru SSV 14. decembra 1869 v Trnave.*
4. Slovenská národná knižnica – Literárny archív, Fond Kutlík Vendelín (1855-1888), A 33. *Súdne spisy procesu pre panslavizmus.*
5. Slovenská národná knižnica – Literárny archív, Fond Korešpondencia, 25 C 26. *List Palárika Viktorínovi, 20. máj 1864.*
6. Slovenská národná knižnica – Literárny archív, Fond Korešpondencia, 25 C 26. *List Palárika Viktorínovi, 22. jún 1864.*
7. ŠObA Bytča, Osobný fond Jána Palárika, prír. 541/86. *Torzo písomnej pozostalosti Jána Palárika. Korešpondencia.*
8. ŠObA Nitra, Fond Ústredný volebný výbor Nitrianskej župy, M20A. *Zápisnica volebného okresu vrbovského.*
9. *Odpoveď Zoltána Zmeškala, oravského statkára a prívrženca Novej školy na výzvu Národnodemokratického spolku v Pešti, ktorý ho vyzval k spolupráci.* In: BOKES, F.: *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v r.1848 -1914 II. 1867-1884.* Bratislava, SAV, 1965. s. 209.

Tlačené pramene dostupné na internete

1. *Az áprilisi törvények szövege* [cit.21.3.2017] Dostupné z <https://1000ev.hu/index.php?a=2&k=3&f=5276>
2. *Bihári Pontok.* In: Kislexikon, [cit. 11.3.2017] Dostupné z http://www.kislexikon.hu/bihari_pontok.html
3. PETÖFI, S.: *Akasszátok föl a királyokat!* [online] Dostupné z <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/akassz.htm>
4. PETÖFI, S.: *Nemzeti dal.* [online] Dostupné z <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/nemdal.htm>
5. KRÁL, J.: *Krajinská pieseň.* [online] Dostupné z http://zlatyfond.sme.sk/dielo/424/Kral_Krajinska-piesen/1

Tlačené pramene - noviny

10. *Slovenské noviny* (Pešť) roč. 1, 1868 – roč. 2, 1869.
11. *Pešťbudínske vedomosti* (Pešť) roč. 8., 1868 – roč. 9, 1869.

Zoznam literatúry

Monografie, zborníky a iné publikácie

1. *Dejiny Slovenska v dátumoch*. Bratislava, Slovart, 2008. 885 s.
2. BAYLY, C. A. – BIAGINI, E.: *Giuseppe Mazzini and the Globalisation of Democratic Nationalism 1830-1920*. Londýn, British academy scholarship online, 2008. 444 s.
3. BOKES, F. *Viliam Paulíny-Tóth*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1942. 39 s.
4. BOKES, F.: *Dejiny Slovenska a Slovákov od najstarších čias až po oslobodenie*. Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení, 1946. 441 s.
5. BOKES, F.: *Pokusy o slovensko-maďarské vyrovnanie r.1861-1868*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1941. 232 s.
6. BOKES, F.: *Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1945. 143 s.
7. BOTTO, J.: *Slováci – vývin ich národného povedomia I*. [Cit. 5.3.2017] Dostupné z http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1044/Botto_Slovaci-vyvin-ich-narodneho-povedomia-1/9
8. BUZALKA, J.: *Slovenská ideológia a kríza*. Bratislava, Kalligram, 2012. 199 s.
9. CSORBA, L.: *Szechényi István*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2001. 348 s.
10. ČULEN, K.: *Boj Slovákov o slobodu*. Bratislava, Generálny sekretariát HSĽS, 1944. 238 s.
11. ČULEN, K.: *Roky slovenských nádejí a sklamaní. 1848-1875*. Trnava, Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, 1932. 104 s.
12. DEÁK, I.: *Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians 1848-1849*. London, Pheonix, 2001. 440 s.
13. DEMETER, Zs. – DÉR, D. – FLEISCH, J.: *Vértanúk könyve*. Budapest, Rubicon – Ház, 2007. 352 s.
14. DEMMEL, J.: *Magyar haza, szlovák nemzet*. Békéscsaba, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2016. 270 s.
15. DEMMEL, J.: *Panslávi v kaštieli*. Bratislava, Kalligram, 2017. 240 s.
16. EVANS, R. J. W.: *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*. Praha, Argo, 2003. 593 s.
17. GAŠPARÍK, M.: *Ján Palárik a jeho boj za demokratizáciu slovenského národného hnutia*. Bratislava, SAVU, 1952. 70 s.
18. GBÚROVÁ, D.: *Dotyky s politikou*. Trenčín, Q–EX, 2002. 222 s.
19. GOMBÁR, E.: *Viliam Paulíny-Tóth*. Martin, Matica slovenská, 1976. 300 s.
20. GREGOROVÁ, H.: *Slovenka pri krbe a knihe*. Praha, Mazáčova slovenská knižnica, 1929. 251 s.
21. HAYES, C.: *Nationalism: A Religion*. New York, Macmilan, 1960. 196 s.
22. HOFFMANN, S.-L.: *Geselligkeit und Demokratie. Vereine und zivile Gesellschaft im transnationalen Vergleich 1750-1914 (Probleme Europäischer Geschichte 1)*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. 144 s.
23. HROCH, M.: *Národy nejsou dílem náhody*. Praha, SLON, 2009. 316 s.
24. HUČKO, J.: *Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodeneckej inteligencie*. Bratislava, Veda, 1974. 385 s.
25. HUDEK, A. a kol.: *Overcoming the Old Borders. Beyond the Paradigm of Slovak National History*. Bratislava, SAV, 2013. 214 s.
26. IGGERS, G.: *Dějepisectví ve 20. století*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 178 s.

27. IVANTYŠYNOVÁ, T. – KODAJOVÁ, D. a kol.: *Východná dilema strednej Európy*. Bratislava, SDK SVE, 2010. 253 s.
28. KAČÍREK, L.: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne 1850-1875*. Békescsaba, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2016. 401 s.
29. KANN, R.: *A History of the Habsburg Empire 1526-1918*. Berkeley and Los Angeles, University of California press, 1974. 646 s.
30. KÁLAL, K.: *Slovenské obrázky z pod Tatier*. [cit. 4.4.2017], Dostupné z http://zlatyfond.sme.sk/dielo/5013/Kalal_Slovenske-obrazky-zpod-Tater/10
31. KERESTEŠ, P.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV*. Nitrianska stolica. Bratislava, Hajko&Hajková, 2010. 327 s.
32. KÓNYA, P. a kol.: *Dejiny Uhorska*. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. 787 s.
33. KOSTICKÝ, B.: *Nová škola slovenská*. Bratislava, SAV, 1959. 145 s.
34. KOVÁCS, A.: *A szlovákok éléte és kulturája Budapesten a dualizmus korában (1867-1918)*. Piliscsaba - Esztergom: Pazmány Péter Katolikus Egyetem, 2006. 164 s.
35. KOVÁCS, A. (ed.): *Identita, história a kultúra: Dejiny Slovákov na Dolnej zemi*. Zborník z konferencie 11.-12. novembra 2010. Budapešť – Békešháza, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011. 174 s.
36. KOVÁCS, A.: *Po stopách slovenskej minulosti Budapešti*. Budapešť, Výskumný ústav Celostátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku, 2014. 347 s.
37. KRAJČOVIČ, M.: *Slovenské národné hnutie v medzinárodnom kontexte*. Bratislava 2010. 459 s.
38. KRAJČOVIČ, R.: *Pôvod a vývin slovenského jazyka*. Bratislava, SPN, 1981. 240 s.
39. KRÁLIK, Ľ.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava, Veda, 2015. s. 497.
40. KUTNAR, F. – MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha, Nakladatelství LN, 1997. 1032 s.
41. LENDEROVÁ, M.: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha, Mladá fronta, 1999. 320 s.
42. LIPTÁK, Ľ. a kol.: *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Bratislava, Archa, 1992. 312 s.
43. MAREK, P. a kol.: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. 403 s.
44. MARTINKOVIČ, M.: *Politické myslenie Novej školy: občiansko-národný program Slovenských novín*. Bratislava, SAV, 2013. 222 s.
45. MAŠEK, P.: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti. I. svazok*. Praha, Argo, 2008. 673 s.
46. MORAVČÍK, L.: *Pramene zdravia a nádeje. 300 rokov kúpeľov Lúčky*. Turany, P+M, 2012. 100 s.
47. NOVÁK, J. – VÍTEK, P.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku II. Liptovská župa*. Bratislava, Hajko&Hajková, 2004. 175 s.
48. PETRO, L.: *Ján Nepomuk Bobula 1844-1903: život a dielo*. Budapešť, Slovenská samospráva 6. obvodu, 2009. 137 s.
49. PICHLER, T.: *Národovci a občania: O slovenskom politickom myslení v 19. storočí*. Bratislava, SAV, 1998. 131 s.
50. PODOLAN, P. – VIRŠINSKÁ, M.: *Slovenské dejiny III. (1780-1914)*. Bratislava, Literárne informačné centrum, 2014. 405 s.

51. PODRIMAVSKÝ, M.: *Slovenská národná strana v druhej polovici XIX. storočia*. Bratislava, Veda, 1983. 240 s.
52. POLLACK, M.: *Americký cisár*. Bratislava, Absynth, 2016. 237 s.
53. PRESBREY, F.: *The History and Development of Advertising*. New York: Doubleday, Doran & Co., 1929. 642 s.
54. RUTTKAY, F.: *Dejiny slovenského novinárstva do roku 1918*. Bratislava, Veda, 1999. 226 s.
55. RUTTKAY, F.: *Novinárske osobnosti 1. Ludovít Štúr, Daniel Gabriel Lichard, Ján Mallý-Dusarov*. Bratislava, Univerzita Komenského, 1983. 177 s.
56. SETON – WATSON, R.: *Racial problems in Hungary*. [cit. 4.4.2017], Dostupné z <http://web.archive.org/web/20070328082545/http://uk.geocities.com/gogastransylvania/Seton-Watson/RacialProblems13.htm>
57. SCHÖDL, G.: *Deutsche Geschichte im Osten Europas: Land an der Donau*. Berlin, Siedler Verlag, 1995. 719 s.
58. ŠKULECOVÁ, I.: *Živena, spolok slovenských žien – organizácia spolku do roku 1918*. [cit. 24.3.2017]. Dostupné z http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec1/pdf_doc/35.pdf
59. ŠKULTÉTY, J.: *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života. 1790-1914*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1920. 148 s.
60. ŠOLTÉS, P. – VÖRÖS, L. a kol.: *Korupcia*. Bratislava, Veda, 2015. 563 s.
61. VARSÍK, B.: *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva*. Bratislava, Veda, 1988. 298 s.
62. VAS, Z.: *Kossuth Lajos élete*. Budapešť, Magvető kiadó, 1976. 835 s.
63. VAVROVIČ, J.: *Ján Palárik - Son oecuménisme et son panslavisme*. Cleveland – Rím, Slovak Institute, 1974. 278 s.
64. VIRŠINSKÁ, M.: *Memorandum národa slovenského*. Martin, Matica slovenská, 2011. 66 s.
65. VÍTEK, P. – MAŤUGOVÁ, S.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku III. Oravská župa*. Bratislava, Hajko&Hajková, 2007. 183 s.
66. VÖRÖS, L.: *Analytická historiografia verus národné dejiny*. Pisa, Pisa University Press, 2010. 230 s.

Články a state

1. *Boórovci*. In: *Kalendár ECAV 1914*. Myjava, ECAV, 1913. s. 63-64.
2. CIEGER, A.: *Stará a nová korupcia: Voľby v Uhorsku (1867-1918)*. In: *Forum Historiae*, č. 2, roč. 5, Bratislava, HÚ SAV, 2011. s. 38-59.
3. CLAEYS, G.: *Mazzini, Kossuth, and British Radicalism 1848-1854*. In: *Journal of British studies*, č. 3, roč. 28, Cambridge, Cambridge university, 1989. s. 231-232.
4. ČULEN, K.: *Novinár a pedagóg*. In: *Sborník literárne vedeckého odboru Spolku sv. Vojtecha*. Trnava, Spolok sv. Vojtecha, 1933. s. 124-263.
5. DUDEKOVÁ, G.: *Emancipácia a ženské hnutie v Uhorsku (Možnosti a výsledky nových výskumov)*. In: *ČAS* [cit. 24.3.2017]. Dostupné z <http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2006/Dudekova.html>
6. DUVERGER, M.: *Factors in a Two-Party and Multiparty System*. In: *Party, Politics and Pressure Groups*. New York, Thomas Y. Crowell, 1972. s. 23-32.
7. JÁGER, R.: *Ústavno-právne usporiadanie Uhorska podľa Jozefa Hložanského*. In: *Studies of Socio-Economics & Humanities / Socioekonomické a Humanitní Studie*. č. 2, roč. 3, Praha, Bankovní institut vysoká škola, 2013. s. 15-21.

8. KAČÍREK, Ľ.: *Čitateľské zázemie Slovenských novín (1868-1875) na slovenskom etnickom území*. In: *Studia Bibliographica Posoniensia*. Bratislava, Univerzitná knižnica v Bratislave, 2012. s. 186.
9. KAČÍREK, Ľ.: *Ján Nepomuk Bobula (1844-1903)*. In: *Slováci v zahraničí 30*, Martin, Matica slovenská, 2013. s. 34-53.
10. KAČÍREK, Ľ.: *Nová škola slovenská: neúspešná snaha o spoluprácu s uhorskou vládou*. In: *Historické revue*, č. 3, roč. 28, Bratislava, SAHI, 2017. s. 54-59.
11. KAČÍREK, Ľ.: *Od Parnasu k redaktorstvu. Spolupráca Kolomana Banšela s Novou školou slovenskou*. In: *Studia Academica Slovaca 41*. Bratislava, Univerzita Komenského, 2012. s. 302.
12. KAČÍREK, Ľ.: *Pokusy Novej školy (1868-1875) o získanie šľachty pre národné hnutie*. In: KOVAČKA, M. – AUGUSTÍNOVÁ, E. – MAČUHA, M. (ed.): *Zemianstvo na Slovensku v Novoveku. Časť II. Duchovná a hmotná kultúra. Studia historico-bibliographica Turociensia*, zv. 2. Martin, SNK, 2009. s. 225-242.
13. KAČÍREK, Ľ.: *Politický zápas medzi Novou školou a Starou školou počas volieb do Uhorského snemu v rokoch 1869 a 1872 a činnosť poslancov Novej školy slovenskej*. In: *Historický zborník*. č.2, roč. 17, Martin, Matica slovenská, 2007. s. 13-36.
14. KAČÍREK, Ľ.: *Poslanci uhorského snemu z Liptova Peter Matuška a Jozef Kajuch*. In: *Slováci v zahraničí 29*. Martin, Matica slovenská, 2012. s. 72-83.
15. KAČÍREK, Ľ.: *Prínos Novej školy (1868-1875) pre formovanie národného hnutia v 60. a 70. rokoch 19. storočia*. In: *Studia Academica Slovaca 41*. Bratislava, Univerzita Komenského, 2012. s. 295-312.
16. KAČÍREK, Ľ.: *Prívrženci Novej školy slovenskej (1868-1875) v Budapešti a na Dolnej zemi*. In: KOVÁČOVÁ, A.: *Identita, história a kultúra. Dejiny Slovákov na Dolnej zemi*. Budapešť – Békešská Čaba, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011. s. 88-121.
17. KAČÍREK, Ľ.: *Prouhorské slovenské časopisy v 60. a 70. rokoch 19. storočia*. In: *Studia bibliographica Posoniensia 2016*. Bratislava, Univerzitná knižnica, 2016. s. 83-95.
18. KAČÍREK, Ľ.: *Slovenská komunita v Pešťbudíne v 19. storočí na príklade slovenského evanjelického zboru*. In: *Populačné štúdie Slovenska 7*. Bratislava, Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2015. s. 39-49.
19. KAČÍREK, Ľ.: *Slovenské noviny (1868-1875)*. In: *Studia bibliographica Posoniensia 2011*. Bratislava, Univerzitná knižnica, 2011. s. 55-72.
20. KAČÍREK, Ľ.: *Vydavateľské aktivity Novej školy slovenskej (1868-1875)*. In: *19. storočie v zrkadle písomných prameňov (z dejín knižnej a duchovnej kultúry Slovenska)*. Prešov, Štátna vedecká knižnica, 2016. s. 149-159.
21. KLEIN-TESNOSKALSKÝ, B.: *Pred polstolietím*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 39, Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1923. s. 299.
22. KOBLASA, P.: *Zemanský rod Zerdahely a František Palacký*. In: *Rodopisná revue online*, roč. 12, č. 9-10, 2010. s. 11-12.
23. KODAJOVÁ, D.: *Živena – spolok slovenských žien*. In: DUDEKOVÁ, G. a kol.: *Na ceste k modernej žene*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 2011. s. 218-219.
24. KOVÁCS, A.: *Pest város szlovák építője: Ján Bobula*. In: *Barátság 10*, Budapešť, 2003. s. 4070-4072.
25. MANNOVÁ, E.: *Mužské a ženské svety v spolkoch*. In: DUDEKOVÁ, G. a kol.: *Na ceste k modernej žene*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 2011. s. 191.
26. MANNOVÁ, E.: *Verejnosť verzus rodinný krb? Ženy v spolkoch na Slovensku v 19. storočí*. In: *ČAS* [cit. 24.3.2017] Dostupné z <http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2006/Mannova.html>

27. MARTINKOVIČ, M.: *Ideové paralely a odlišné stratégie v slovenskom politickom hnutí*. In: *Filozofia*. č. 10, roč. 63, Bratislava, SAV, 2008 s. 892-899.
28. MARTINKOVIČ, M.: *Politický realizmus v myslení Novej školy*. In: *Filozofia*. č. 10, roč. 62, 2007. s. 911-920.
29. MORAVČÍK, L.: *V kúpeľoch znie Piťova „husľa“*. In: *Noveslovo.sk* [citované 21.3.2017] Dostupné z <http://www.noveslovo.sk/node/55155>
30. MRVA, I.: *Šimon Révai. Uhorský patriotizmus, karierizmus a slovenské empatie*. In: *Rod Révai v slovenských dejinách*. Martin, Slovenská národná knižnica, 2010. s. 299-312.
31. ORMIS, J. V.: *Ján Bobula*. In: *Sborník Matice slovenskej*. Roč XI-XII, Sošit 1-8, Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1933-1934. s. 151-168.
32. PICHLER, T.: *Slovenské politické myslenie v 19. storočí – kľúčové problémy*. In: *Filozofia*. č. 1, roč. 57, Bratislava, SAV, 2002. s. 15-20.
33. PODRIMAVSKÝ, M.: *Formovanie modernej slovenskej politiky 1845-1914*. In: BYSTRICKÝ, V. – KOVÁČ, D. – PEŠEK J. a kol.: *Kľúčové problémy moderných slovenských dejín*. Bratislava, Veda, 2012. s. 62-64.
34. RÉVESZ, L.: *Der Ungarische Reichstag 1848 bis 1918: Rechtliche Grundlagen und praktische Umsetzung*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. Band VII/I, Eds. Helmut Rumpler – Peter Urbanitsch. Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2000. s. 1007-1060.
35. SKLADANÁ, J.: *Používanie slovenského jazyka v prostredí strednej a nižšej šľachty na Slovensku v predspisovnom období*. In: KOVAČKA, M. – AUGUSTÍNOVÁ, E. – MACUHA, M. (ed.): *Zemianstvo na Slovensku v Novoveku. Časť II. Duchovná a hmotná kultúra. Studia historico-bibliographica Turociensia*, zv. 2. Martin, SNK, 2009. s. 3-8.
36. ŠKULTÉTY, J.: *Michal M. Hodža*. In: *Slovenské pohľady*, č. 4, roč. 38, Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 922. s. 205.
37. VÖRÖS, L.: *Ako existujú sociálne entity? Metodologické poznámky k žánru národných dejín*. In: KOVÁČ, D.: *Sondy do slovenských dejín v dlhom 19. storočí*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2013. s. 12-29.
38. ZAPLETAL, V.: *Vznik Bobulových Slovenských novín*. In: *Historické štúdie*. Bratislava, SAV, 1955. s. 489-527.
39. ZAPLETAL, V.: *Príspevok k dejinám Novej školy v rokoch 1869-1872. Akciová spoločnosť Minerva*. In: *Historické štúdie*. Bratislava, SAV, 1956. s. 7-38.

Akademické práce (bakalárske, magisterské, rigorózne, dizertačné)

1. BYSTRICĀNOVÁ, S.: *Štátoprávne koncepty politickej reprezentácie predstaviteľov Starej a Novej školy po Rakúsko-Uhorskom vyrovnaní v r. 1867*. [rigorózna práca] Sládkovičovo, Vysoká škola Danubius, 2015. 91. s.
2. BYSTRICĀNOVÁ, S.: *Štátoprávne programy Slovákov v období dualizmu*. [diplomová práca] školiteľ: Miroslav Daniš. Sládkovičovo, Vysoká škola Danubius, 2014. 66 s.
3. DUPKALA, R.: *Idea občianskej spoločnosti a jej ohlas v politickom myslení na Slovensku*. [dizertačná práca] školiteľka: Irina Dudinská. Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2014. 117 s.
4. GÜNTHEROVÁ, K.: *Katolícke politické strany na Morave a na Slovensku a ich zakotvenie v ženských spolkoch v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia*. [bakalárska práca] školiteľ: Jiří Malíř. Brno, Masarykova univerzita, 2009. 58 s.

5. HUDACKÝ, J.: *Konfrontácia Starej a Novej školy slovenskej v dobovej tlači*. [bakalárska práca] školiteľ: Michal Čakloš. Ružomberok, Katolícka univerzita, 2014. 39 s.
6. LESKOVJANSKÁ, L.: *Idea vlastenectva a národovectva v politickom myslení Novej školy*. [bakalárska práca] školiteľ: Marcel Martinkovič. Trnava, Trnavská univerzita v Trnave, 2015. 47 s.
7. MÉSZÁROS, T.: *Vývoj slovenského právno-filozofického myslenia v 19. storočí*. [rigorózna práca] školiteľ: Ján Cuper. Bratislava, Univerzita Komenského, 2016. 75 s.
8. PRÁZNOVSKÁ, M.: *Ján Palárik – idea občianskeho spolužitia*. [bakalárska práca] školiteľ: Milan Čáky. Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2015. 34 s.
9. SÝKOROVÁ, L.: *Novinárske dielo J. Palárika*. [bakalárska práca] školiteľ: Andrej Habiňák. Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2013. 41 s.
10. SZISZÁKOVÁ, S.: *Politické aktivity Jána Nepomuka Bobulu*. [diplomová práca] školiteľ: Libuša Franková. Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2014. 67 s.

Prílohy

A Prílohy k inzercii

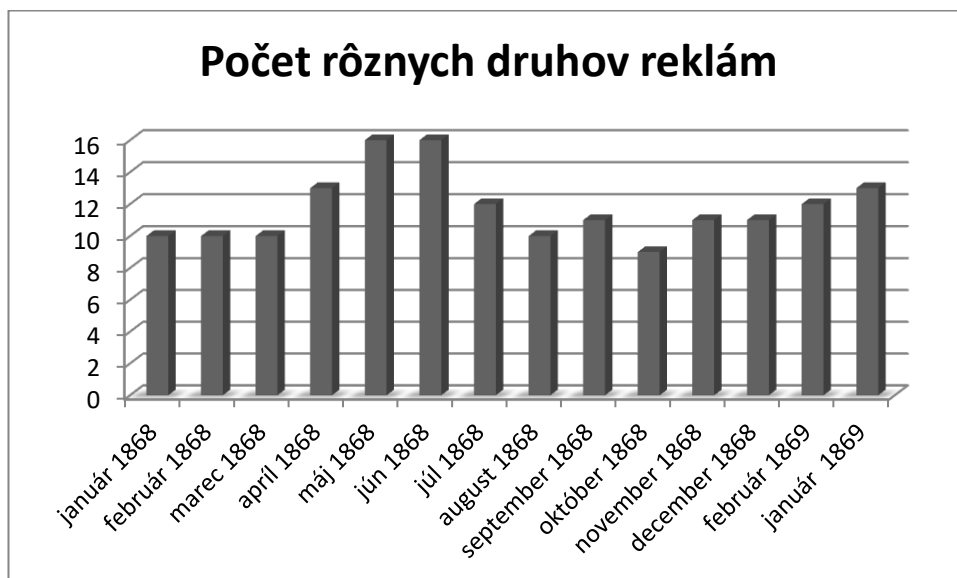
A.1 Tabuľka inzerentov (Meno+predmet inzercie)

Baligovič, Jozef	Advokát
Bobula, Ján	Staviteľská fabrika a kancelária
Budinský, Juraj	Sklad mužského oblečenia
Eisenhut, Kr.	Balzam na pretrhnutie, sklad
Fiala, Alois	Rodinná pomáda proti plešateniu, sklad
Fogl, E.	Plátna a biele šaty
Földessy	Zber semäna
Hander, Moric	Ludový liečiteľ
Haza (Vlast') maďarská život zabezpečujúca banka	Sporenie
Heller, J. H.	Hracie pyksle a nástroje, sklad
Herz, M.	Hodinár
Hoffmann	Výkup semäna
Holéci, Jozef	Právnická kancelária
Jurišič, Martin	Výroba mechov
Kníhkupectvo I. L. Kober v Prahe	Knihy v ruskom jazyku
Kohn, Ignác	Sklad hodín
Matuška, Peter	Advokát
Mervay, Albert	Karpatské zelinové thee, sklad
Plesch, Ján a synovia	Liehové nápoje (Rum a Slivovica), sklad
Pozdech, Jozef	Zostavovateľ zvonov
Raudnic, J. S.	Svietniky a podoby svätých pre chrámy
Resö-Ensel, Alexander	Právnická kancelária
Stettinger & Co	Optik a mechanik
Szkyták, Fraňo	Kúpele v Oravskej Polhore
Ústav pre životné zabezpečenie Slávia	Sporenie
Varga, Ludovít	Otužujúci nápoj, sklad
Wondrák, J.	Zlatník
Zarzetský, Jozef	Fabrika na zápalky
Zoufall, Jan	Výrobca pušiek
	Predplatné Slovenských novín
	Sklad mlynských kameňov
	1. cisárska a kráľovská privata parolodná spoločnosť
	Cisárska a kráľovská železničná spoločnosť

A.2 Tabuľka podielov inzerentov a objemu inzercie

Miesto	Podiel inzerentov	Podiel inzercie
Viedeň	15%	25%
Pešť	73%	70,5%
Ostatné	12%	4,5%

A.3 Graf vývoja počtu reklám rôznych druhov

B Prílohy k listom

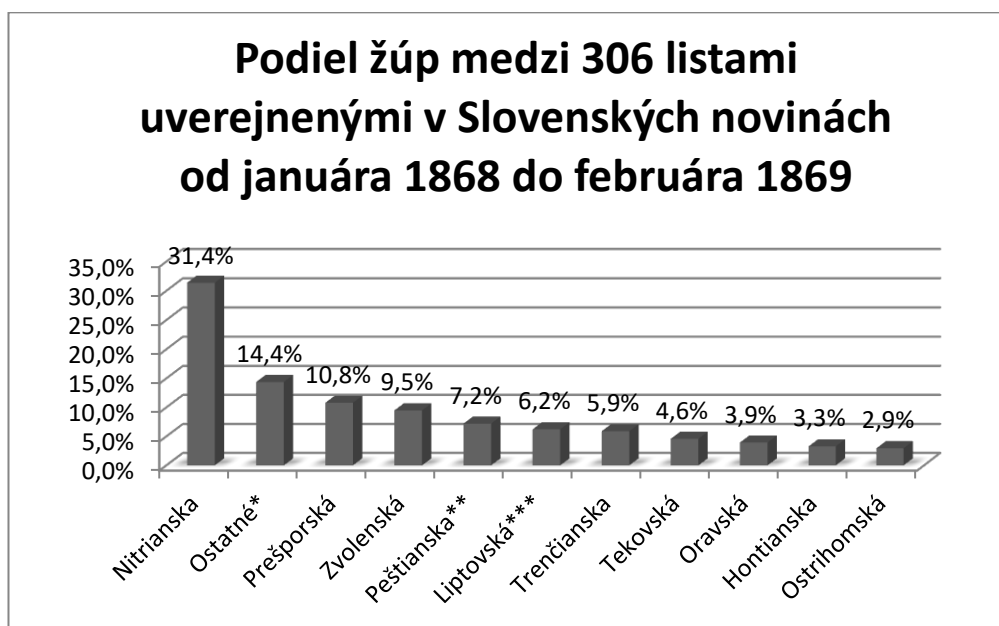
B.1 Zoznam miest podľa pôvodu listov (radené podľa župy)

Mesto/oblasť	Dnešný názov	Župa	Počet výskytov
Košice	Košice	Abovsko-turianska	1
Gemer (Kokava)	Kokava nad Rimavicou	Gemersko-malohontská	4
Veľká Revúca	Revúca	Gemersko-malohontská	1
Hont		Hontianska	8
Banská Hodruša	Hodruša-Hámre	Hontianska	1
Šahy	Šahy	Hontianska	1
Jászberény	Jászberény	Jásovsko-veľkokumánska-solnócka	3
Liptov		Liptovská	7
Tatry		Liptovská	3
Sv. Kríž	Sv. Kríž	Liptovská	1
Liptovský sv. Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Liptovská	2
Bobrov	Bobrov	Liptovská	1
Ružomberk	Ružomberok	Liptovská	5
Nitra	Nitra	Nitrianska	12

Nitrianska župa		Nitrianska	18
Lopašov	Dolný Lopašov	Nitrianska	4
Vrbové	Vrbové	Nitrianska	23
Myjava	Myjava	Nitrianska	4
Krajné	Krajné	Nitrianska	1
Piešťany	Piešťany	Nitrianska	5
Javorec	Sobotište- Javorec	Nitrianska	2
Senica	Senica	Nitrianska	7
Rybany	Rybany	Nitrianska	1
Hlohovec	Hlohovec	Nitrianska	2
Kostoľany	Zemianske Kos- toľany	Nitrianska	1
Temätín	Lúka	Nitrianska	1
Hlboké	Hlboké	Nitrianska	1
Borovce		Nitrianska	1
Moravany pri Piešťanoch	Moravany nad Váhom	Nitrianska	1
Turá Lúka	Turá Lúka	Nitrianska	1
Krakovany	Krakovany	Nitrianska	3
Hubina	Hubina	Nitrianska	2
Žabokreky nad Nitrou	Žabokreky nad Nitrou	Nitrianska	1
Holíč	Holíč	Nitrianska	2
Šaštín	Šaštín	Nitrianska	1
Skalica	Skalica	Nitrianska	2
Novohrad		Novohradská	1
Orava		Oravská	12
Ostrihom	Esztergom	Ostrihomská	9
Pešť	Budapest	Peštiansko-pilišsko-šolsko- malokumánska	20
Pilšská Čaba	Piliscsaba	Peštiansko-pilišsko-šolsko- malokumánska	2
Malokarpatská oblasť pri Prešporoku		Prešporská	3
Trnava		Prešporská	21
Pezinok	Pezinok	Prešporská	1
Boleráz pri Trnave	Boleráz	Prešporská	1
Devín	Devín	Prešporská	1
Malacky	Malacky	Prešporská	2
Sv. Jur	Sv. Jur	Prešporská	1
Prešporok	Bratislava	Prešporská	1
Kugel	Veľká Homo- ľa/Modra	Prešporská	1
Sereď	Sereď	Prešporská	1
Javorina	Tatr. Javorina	Spišská	2
Levoča	Levoča	Spišská	1

Nový Sad	Novi Sad	Sriemska	1
Kulpín	Kulpín	Sriemska	1
Prešov	Prešov	Šarišská	4
Tekov		Tekovská	1
Galiba	Rybník	Tekovská	1
Sv. Beňadik	Hronský Beňadik	Tekovská	5
Zlaté Moravce	Zlaté Moravce	Tekovská	7
Belá	Belá pri Žiline	Trenčianska	4
Skalka	Skalka pri Trenčíne	Trenčianska	6
Kysuca	Kysucké Nové Mesto	Trenčianska	1
Stráža	Stráža	Trenčianska	2
Trenčín	Trenčín	Trenčianska	2
Varín	Varín	Trenčianska	1
Púchov	Púchov	Trenčianska	2
Turčiansky sv. Martin	Martin	Turčianska	1
Turiec		Turčianska	3
Sklenné	Sklené pri Handlovej	Turčianska	1
Zniev	Kláštor pod Znievom	Turčianska	1
Biela Hora	Vinné	Užská	3
Banská Bystrica	Banská Bystrica	Zvolenská	12
Zvolen	Zvolen	Zvolenská	6
Sielná	Sielnica	Zvolenská	2
Brezno	Brezno	Zvolenská	1
Slovenská Ľupča	Slovenská Ľupča	Zvolenská	1
Hronica	Hronec	Zvolenská	1
Dobrá Niva	Dobrá Niva	Zvolenská	4
Krupina	Krupina	Zvolenská	1
Sv. Ján	Sv. Ján	Zvolenská	1
Praha	Praha		6
Viedeň	Wien		10

B.2 Podiel žúp medzi listami uverejnenými v *Slovenských novinách*

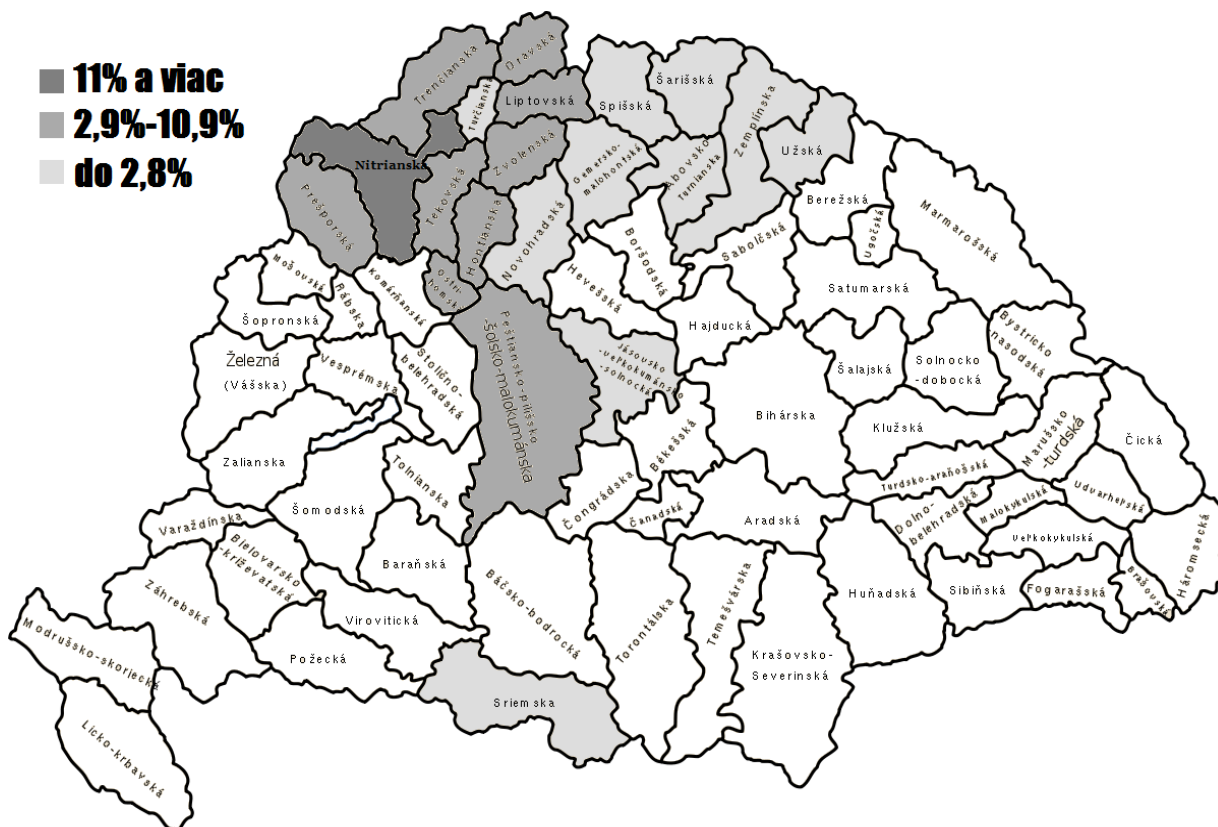

* župy s podielom menším ako 2,9 %

* celý názov je Peštiansko-piliško-šolsko-malokumánska župa

*** v grafe je vyznačená Liptovská župa o ktorej hovoril L. Kačirek

B.3 Mapa podielu žúp na rubrike *Dopisy*

Resumé (slovensky)

Táto práca skúma pôsobenie Novej školy slovenskej v Uhorsku od jej vzniku v januári 1868 po prvú účasť na voľbách v marci 1869. Je rozdelená do štyroch častí. Prvá sa venuje vývinu maďarských (uhorských) a slovenských politických dejín. Prepojuje udalosti rokov 1848-1867 do jedného celku, z ktorého vyplýva nedostatočná možnosť politických alternatív a následný vznik Novej školy slovenskej. Ďalšie tri časti sú výsledkom vlastného bádania. V texte je načrtnutá nová možnosť pri výskume slovenských politických strán, a to konkrétne analýza reklamy. *Slovenské noviny* mali v sledovanom období pestrú varietu inzerujúcich, čo sa rovnako prejavilo aj v častej obmene reklám. Priemerne sa za jeden mesiac objavilo jedenásť rôznych druhov, pričom konkrétni inzerenti najčastejšie inzerovali po dobu jedného mesiaca. Práca tiež navrhla možnosti výskumu čitateľského zázemia pomocou štatistických metód počítajúcich interakcie medzi dopisovateľmi a novinami. Najväčšie množstvo interakcií so *Slovenskými novinami* v sledovanom období mala Nitrianska župa, z územia dnešného Slovenska najmenej dosiahli východné regióny. V nich bolo rozšírenie tohto periodika len minimálne. To mohlo spôsobovať silnú regionalizáciu obsahu celého periodika. Na konkrétnej štúdii volebného okresu Vrbového sú skúmané problémy a prax uhorského volebného systému, ktorý ovplyvňoval výsledky volieb výrazným násilím. Analyzované sú aj volebné programy kandidátov, ktoré sa len približne zhodujú s ideami a pevnými programami ich strán. Volebná kampaň v médiách nemá pre kandidáta v dôsledku povahy systému žiaden pozitívny význam. Nepomáhala ani silne emočne podfarbená mediálna kampaň vo Vrbovom, ktorá heroizovala smrť sedliaka zastreleného uhorských pandúrom.

Resumé (English)

This thesis studies the activity of the political party “New Slovak School” in Hungary since its emergence in January 1868 to first attendance in elections to Diet in March 1869. The study is divided into four parts. First part is dedicated to involvement of Magyar (Hungarian) and Slovak political history. It connects the events between years 1848-1867 to one compact unit, which shows a lack of politically alternative opportunities and importance of the creation of “New Slovak School”. Other three parts are the results of my own research. There is suggested a new methodological approach to the research of Slovak political parties, which is based on the analysis of ads. *Slovenské noviny* (*Slovak newspaper*), how were the official newspaper of New Slovak School called, had a colourful variety of the advertisers. That resulted into the frequent changes of the ads. There were eleven different ads every month in average, but they were mostly advertised only for one month. Thesis also proposes new approaches in the research of the reading background based on statistical methodology counting the interactions between correspondents and newspaper. The largest amount of interactions had County of Nitra, the least was discovered in eastern areas of today’s Slovakia with the lowest level of the activities of the national movement. This caused regionalization of the newspaper. The particular study of the voting region Vrbové shows problems and praxis of the Hungarian election system, in which the results were strongly influenced by alcoholism and violence. Election programs of candidates have been analysed and compared to the ideas and programs of political parties. Only a little match was found between them. Election campaign in media did not have any positive effect on candidates because of unfair political system. Even emotional campaign, with heroization of a dead peasant shot by gendarme in *Slovak newspaper*, had no effect on the election, because voters could not vote in it.

Abstrakt

KRÁTKY, M.: *Vývin Novej školy slovenskej od jej vzniku po účasť vo voľbách (1868-1869). Idey, programy, podpory a voľby pohľadom Slovenských novín*. [magisterská diplomová práca] vedúci práce: prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. 145 s.

Táto práca sa zaoberá činnosťou politickej strany, Novej školy slovenskej, od jej vzniku v januári 1868 po prvú účasť vo voľbách v roku 1869. Obsahuje štruktúru členov a spolupracovníkov strany, rovnako aj jej finančné zabezpečenie prostredníctvom reklám v jej hlavnom periodiku, *Slovenských novinách*. Skúma problematiku rozšírenia novín na príklade interakcií medzi dopisovateľmi a novinami, premeny diskurzov v národnom hnutí a volebnú kampaň vo Vrbovom.

Kľúčové slová: Nová škola slovenská, Slovenské noviny, Ján Nepomuk Bobula, Ján Palárik, Ján Mallý, Jozef Zarzetský, Jozef Pozdech, Vrbové, Dolný Lopašov, voľby, reklama, inzercia, volebná kampaň

Abstract

KRATKY, M.: *The development of New Slovak school since its emergence to the first elections (1868-1869). Ideas, programs, supports and elections by Slovak newspaper*. [master thesis] supervisor: prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D. Olomouc, Palacký University in Olomouc, 2017. 145 p.

This thesis studies activity of the political party “New Slovak School” in Hungary since its emergence in January 1868 to the first attendance in the elections to the Diet in March 1869. It contains the structure of members and co-workers, as well as the financial ensure by advertisers in *Slovak newspaper*. It examines: the expansion of the newspaper on the example of interactions between correspondents and the editorial office, changing of discourses in the national movement and the electoral campaign in Vrbové.

Key words: New Slovak School, Slovak newspaper, Jan Nepomuk Bobula, Jan Palarik, Jan Mally, Jozef Zarzetsky, Jozef Pozdech, Jozef Boór, Vrbove, Dolny Lopasov, elections, ads, electoral campaign